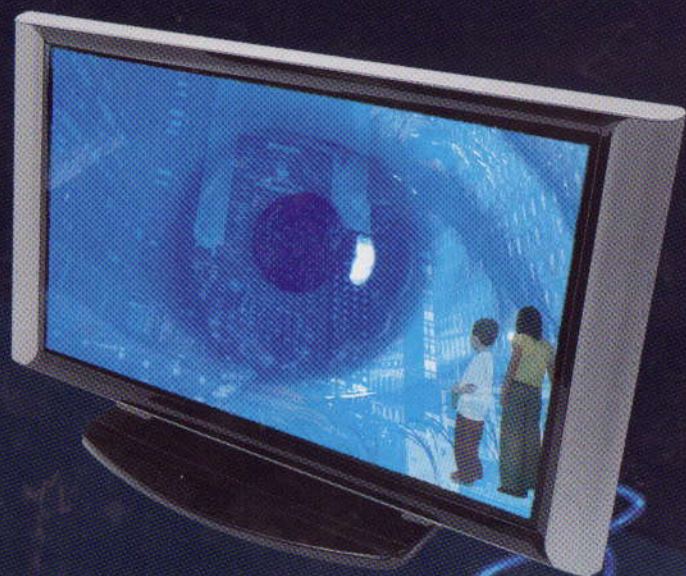

Asociația pentru Apărarea Familiei și Copilului

Efectele micului ecran asupra minții copilului

Editura Prodromos

Referenți:

Prof univ. dr Ilie Bădescu, directorul Centrului de Geopolitică și Antropologie Vizuală al Universității București

Dr. Elisabeta Negreanu, cercetător științific Institutul de Studii ale Educației, Ministerul Educației și Învățământului

Dr Rodica Nanu, medic pediatru, consultant UNESCO

Notă

Adeseori în ultimul an am fost întrebat despre motivul care m-a determinat să scriu cartea *Efectele televiziunii asupra minții umane*. În general, răspundeam simplu: o conjunctură, o simplă discuție; este greu de înțeles însă cum o întâlnire oarecare poate schimba viața unui om. Voi reda în continuare această întâmplare cu gândul că ceea ce m-a determinat pe mine să-mi schimb orizontul de preocupări va face și pe cititorii acestei cărți să acorde mai multă atenție celor ce vor urma.

În urmă cu cinci ani am cunoscut un tânăr american care mi-a fost coleg la un curs de specializare pe care l-am urmat în străinătate. Împrietenindu-ne, am petrecut mult timp împreună povestind despre viața noastră de până atunci. Cel mai mult m-a impresionat viața fratelui său Michael asupra căreia reveneam adesea în discuțiile noastre. Voi reproduce pe scurt povestea lui Michael, renunțând la dialogurile care s-au purtat atunci între mine și prietenul meu John, pentru a scurta povestirea.

Când avea 10 ani - povestea el - părinții lor s-au despărțit. El a rămas cu tatăl lui, iar fratele său, care avea atunci numai 2 ani, a fost luat de mama sa. Însă mamei sale nu îi mai rămânea aproape deloc timp să se ocupe de el, căci își petrecea întreaga zi la serviciu, și astfel a fost nevoită să angajeze o bonă care să stea cu Michael. Aceasta însă îl lăsa pe fratele lui John să stea ceasuri întregi în fața televizorului. Aceasta era o activitate care lui îi făcea foarte mare plăcere, iar bonei îi convenea, neavând astfel deloc de furcă cu el. Mama cunoștea aceasta, însă era mulțumită, crezând că astfel el va învăța o mulțime de lucruri, pe care nimeni altcineva nu ar avea timpul să i le spună. Michael devenea însă din ce în ce mai agitat și obraznic cu toți cei din jur, inclusiv cu mama sa. Ea nu putea să-i refuze nici o plăcere, ca o compensație la timpul pe care nu putea să i-l acorde.

Michael era un copil inteligent, astfel că în primii ani de școală se părea că nu va avea probleme la învățătură. Dar încă de pe

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

GHEORGHE, VIRGILIU; CRIVEANU, NICOLETA;

DRĂGULINESCU, ANDREI

Efectele micului ecran asupra minții copilului /

Virgiliu Gheorghe, Nicoleta Criveanu,

Andrei Drăgulescu. – București: Prodromos, 2007

ISBN 13 978-973-87900-3-2

atunci se observa la el o anumită hiperactivitate și neatenție. Mai târziu aceste fenomene s-au accentuat. După clasa a IV-a a început să învețe din ce în ce mai prost, devenind un elev problemă. Nu putea sta locului, nu se putea concentra la ore, era permanent distrat, extrem de irascibil și certăreț, deși avea un suflet foarte bun. Mama a început să-l ducă la doctori, pentru ca în final să constate că suferă de ADHD (deficit de atenție cu hiperactivitate). Pentru ca să poată sta liniștit în clasă, lui Michael i s-a dat să ia ritalin, un sedativ care se administrează foarte multor copii în America. Acasă era destul de liniștit când se uita la televizor sau când se juca pe calculator, dar în rest avea un comportament imposibil. Mai cu seamă când nu i se făcea pe plac devenea extrem de irascibil și agresiv. După televizor au urmat jocurile pe calculator care îi ocupau cea mai mare parte a timpului liber, iar apoi Internetul. Cum venea de la școală se așeza la calculator, uitând chiar și să mai mănânce.

Doctorii au insistat mult pe lângă mama sa să nu-l mai lase atât de mult în fața ecranului, însă ea nu se putea opune. Era suficient să se deschidă discuția pentru ca Michael să facă o adevărată criză de nervi și să devină violent.

Cu mare dificultate a reușit să termine școala, prieteni nu prea avea, iar cu fetele întâmpina multe probleme, în principal din pricină că s-a îngrășat foarte mult și de aceea se simțea complexat. De asemenea, se pare că privitul la imagini de pe site-urile erotice de pe Internet i-a produs un dezechilibru atât psihologic cât și organic, căci nu mai poate întreține relații sexuale normale cu o fată.

Acum are 30 de ani (la începutul anului 2002) și stă acasă. A încercat de mai multe ori să se angajeze, dar nu rezistă mai mult de câteva zile. Este extrem de neliniștit și distrat, nu are putere să se motiveze și să se concentreze la munca pe care o are de făcut, nu poate asculta și îndeplini ceea ce i se spune, deși la prima vedere pare o persoană normală.

Mama sa este disperată, fiindcă își dă seama că nu este bun de nimic și nu știe ce o să facă în viață după ce nu o să mai fie ea. În

afară de a sta pe Internet, a mânca și a bea nu-i mai place să facă nimic altceva. Odată mi-a spus că nu-i mai vine să părăsească lumea virtuală, că lumea reală îl plictisește și îl obosește grozav.

Nu este singurul tânăr american în situația lui. Nenumărați copii suferă astăzi de ADHD, iar America este plină de adolescenți frustrați, incapabili să se descurce în viață, să își întemeieze o familie.

Deși această povestire m-a marcat mult, la vremea aceea, nici măcar nu bănuiam anvergura fenomenului. Totuși, am început să mă informez, atât din cărțile de specialitate provenite în special din America, cât și prin discuțiile purtate cu psihopedagogi, psihologi și medici. Odată cu trecerea timpului, în măsura în care conștientizam pericolul am început tot mai mult să mă gândesc la scrierea unei cărți destinate publicului din România. Din aceste frământări, în urma a peste patru ani de studii a rezultat volumul *Efectele televiziunii asupra minții umane*.

După apariția cărții am fost întrebat de unii dintre cititori cu ce aș compara televizorul, pentru a oferi o imagine sintetică privind efectele acestei tehnologii asupra omului. Primul lucru care mi-a venit în minte a fost aparatul roentgen, cel cu al cărui ajutor se fac radiografiile. Câteva secunde de expunerea la razele X ne pot oferi o imagine foarte utilă privind ruptura unui os sau o altă afecțiune organică, și, prin urmare, o intervenție precisă a doctorului, terapia optimă. Dar dacă în fiecare zi ne expunem câteva minute razelor X pentru a ne distra, vizualizându-ne oasele și organele interne, atunci, nu numai că nu ne vom vindeca mai repede, ci, cu siguranță, vom muri în câțiva ani de o afecțiune gravă, cum ar fi cancerul. La fel se întâmplă și cu ecranul video. Deși există posibilitatea obținerii unui real folos de pe urma acestei tehnologii, folosirea nejudicioasă a sa s-ar putea să aducă mai târziu prejudicii incalculabile omului. Cât timp ar trebui alocat viziunii, care este periodicitatea pe care acest obicei ar trebui să o aibă în viața noastră pentru ca să nu devină nociv, sunt întrebări la care ar trebui să găsim noi înșine răspuns, într-o lume în care televiziunea este principalul mijloc publicitar.

Mulți dintre cititorii cărți au solicitat și o variantă sintetică, mai redusă a acestei cărți, pentru a putea fi mai ușor parcursă și de cei cărora le-ar lipsi timpul necesar unei lecturi sistematice. Sarcina a fost destul de dificilă, fiindcă afirmațiile fără demonstrații pot apărea destul de puțin credibile, prin gravitatea lor, iar explicațiile chiar și numai în parte reproduse cresc semnificativ numărul paginilor. Astfel că s-a făcut compromisul de a păstra din original numai problemele legate de efectele tehnologiei audio-video asupra dezvoltării și funcționării minții umane, renunțând aproape complet la discuția privind cultura nihilismului, și am redus la minimum demonstrațiile. Spre exemplu, în cazul dependenței de televizor, s-a renunțat complet la partea demonstrativă prezentând în doar o singură pagină concluziile demonstrațiilor realizate în 31 de pagini în volumul original. În această perspectivă multe din capitole pot fi considerate ca fiind doar o scurtă introducere în problematică. Pentru cei care doresc să aprofundeze fenomenele, lucru necesar pentru formarea unei atitudini în abordarea televiziunii și a tehnologiei audio-video în general, va fi necesară și cercetarea volumelor din seria Fața nevăzută a tele-viziunii sau a bibliografiei citate.

Această lucrare s-a realizat în special pentru uzul cadrelor didactice și al părinților, la cererea multora dintre aceștia. În anexele adăugate cărții au fost cuprinse un capitol dedicat dependenței de internet precum și o sinteză în numai câteva pagini a problematici dezbătute pe parcursul volumului. Astăzi, este tot mai greu să găsim timpul unei lecturi așezate, însă trebuie să avem în vedere că numai făcând un efort ne putem smulge din vârtejul în care ne atrage cultura de consum, divertismentul și stresul unei vieți dominate de grija zilei de mâine. În cazul în care nu vom cunoaște efectele pe care noile tehnologii le au asupra vieții noastre, s-ar putea ca întregul nostru efort existențial să nu-și atingă ținta. Lumea modernă ne oferă nu numai o mulțime de facilități, dar ne și întinde numeroase capcane, punându-ne în pericol în primul rând sănătatea mentală. Numai de noi depinde să înțelegem și astfel să ne putem păstra atât sănătatea, cât și libertatea pe care atât de mult o prețuim.

Cuvânt înainte

În urma cercetărilor desfășurate în ultimii ani, nu mai rămâne nici o îndoială: vizionarea TV și calculatorul dăunează dezvoltării și funcționării creierului uman. Aceasta, deoarece activitatea corticală, atunci când ne așezăm în fața ecranului, este complet diferită de aceea întâlnită în mod obișnuit în viața oamenilor. Cele câteva ceasuri petrecute zilnic de copii în fața televizorului și a calculatorului, încă din primii ani de viață, vor influența definitiv modul în care creierul va răspunde pe viitor la provocările lumii reale, modul în care va procesa informația.

Astfel, se demonstrează în mai multe studii, mintea tinerilor ajunge să fie dependentă de starea de pasivitate, de neconcentrare și negândite care i-a fost indusă zilnic, câteva ceasuri, prin intermediul vizionării. Emisfera stângă a creierului, a cărei activitate este inhibată când privim la televizor, nu se dezvoltă normal, ceea ce va face ca tinerii aceștia să fie deficienți în ceea ce privește gândirea logică și analitică, în vorbire, în construirea frazei, în scris și citit – procese desfășurate în ariile acestei emisfere. Cele mai grave sunt însă consecințele pe care televiziunea și jocurile pe calculator le au asupra funcționării părții din față a creierului – cortexul prefrontal – care îl deosebește pe om de animal. Prin frânarea dezvoltării și chiar prin vătămarea produsă de televiziune și calculator acestei zone esențiale în dezvoltarea proceselor de conștiință, a proceselor mentale superioare, vizionarea afectează capacitatea de concentrare a atenției, slăbește motivația și favorizează comportamentele instinctive – bulimia, agresivitatea și pulsivitățile sexuale.

Acestea sunt doar câteva din motivele pentru care **Academia Americană de Pediatrie (Reisenberg, 1998), recomandă ca până la doi ani copiii să nu fie lăsați să se uite la televizor, iar după această vârstă, pe toată perioada vârstei școlare, să li se limiteze timpul vizionării (cumulat televizor, video sau calculator) la una, cel mult două ore pe zi. Unii autori opinează ca măcar până la 5-6 ani când se încheie prima perioadă esențială**

în dezvoltarea creierului, copiii să fie ținuti departe de televizor și de calculator.

Copilul nu se poate opune. El nu are încă discernământul necesar, de aceea este important să fie apărat de mijloacele care-i pun în pericol sănătatea mentală și viitorul. Cum ar putea oare un copil să se protejeze singur în fața unor tehnologii care fascinează, care au un caracter hipnotic și care dau dependență; mai cu seamă în condițiile în care ei nici măcar nu bănuiesc pericolul și nu-și pot imagina consecințele? Nu acesta este oare rolul părinților: de a-i apăra și călăuzi pe cei mici până când vor căpăta discernământul necesar ca să se descurce singuri în viață? Desigur, este mult mai simplu să-i abandonăm în fața unui ecran ca să ne vedem de treabă, sau ca să adunăm ceva bani pentru a le putea asigura viitorul. Dar, ar trebui să ne gândim mai întâi și la faptul că după 10-15 ani petrecuți în fața unui ecran, câteva ore pe zi, copiii noștri s-ar putea să nu mai aibă nici un viitor.

Educația copiilor este, poate, cea mai mare responsabilitate pe care o are omul în viață, activitatea care ne poate procura cele mai mari bucurii sau, dimpotrivă, dezamăgiri. Depinde în primul rând de noi formarea copilului, devenirea lui sau, dimpotrivă, eșecul. Omul de mâine ne va putea fi un real sprijin, un izvor de satisfacții și bucurie sau o povară, o pricină permanentă de regrete, o muștrare vie a neglijenței privind modelarea sufletului, minții și trupului aceluia a cărei viață a depins în cea mai mare măsură de noi.

Trăim într-o lume în care se vorbește foarte mult despre drepturi. Oare n-ar trebui să asigurăm și copiilor dreptul „fundamental” la mai multă afectivitate, la mai mult timp petrecut împreună cu ei, la o stimulare normală a minții și trupului, la a fi păziți în fața ofensivei unor mijloace care le pot distruge mintea? Sunt mai multe întrebări asemănătoare la care ar trebui să răspundem, în primul rând, noi părinții și educatorii, răspuns de care depinde soarta copiilor noștri și a societății în care trăim.

Și pentru adulți, vizionarea constituie un important factor în intensificarea stării de nervozitate și agitație mentală, în slăbirea capacității de concentrare, în scăderea memoriei, în apariția stării de pasivitate și a plictiselii, a depresiilor, a anxietății și tulburărilor de personalitate. Stresul generat pe parcursul și în urma vizionării poate afecta în mod serios creierul distrugând celula nervoasă din zonele cortexului prefrontal și ale emisferei stângi. Așadar, pentru persoanele care sunt deja stresate, care sunt obosite nervos, este recomandat ca în loc să-și petreacă timpul liber în fața micului ecran, agravându-și starea, să caute destinderea prin ieșirea în natură, prin activități practice, prin lectură sau prin comunicarea cu cei apropiați.

Ne-am propus încă dintru început să înțelegem adevărul și să găsim soluțiile cele mai potrivite pentru a ieși din criza în ne-a adus modul de viață bolnav pe care-l impune societatea de consum. De înțelegerea acestui lucru, de adoptarea unei atitudini responsabile în educarea copiilor noștri și în desfășurarea vieții de familie depinde viitorul acestor copii și al nostru, al tuturor. Altfel vom deveni spectatorii și victimele unei revărsări de violență, al cărei debut și-a făcut deja apariția, a unei înmulțiri fără precedent a bolilor mentale, de la depresii până la schizofrenii, a generalizării la noua generație a infirmităților mentale, de la probleme de atenție și hiperactivitate până la autism.

Asociația pentru Apărarea Familiei și Copilului și-a asumat conștientizarea cadrelor didactice și a părinților asupra pericolului pe care îl reprezintă televiziunea asupra dezvoltării minții copiilor, atât prin publicarea acestui volum, cât și prin punerea la dispoziția părinților a unei linii telefonice unde pot fi primite informații privind prevenirea și combaterea deficitului de atenție și hiperactivitate (ADHD) sau ale altor disabilități mentale dobândite. Așadar, putem fi găsiți la telefoanele 021/335.54.95 și 0745.033.090, începând cu luna aprilie 2007.

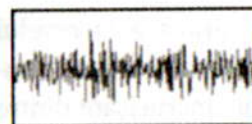
Caracteristicile activității corticale pe parcursul vizionării TV

Cercetările efectuate în ultimele decenii arată că, indiferent de conținutul programului de televiziune urmărit, activitatea electrică a creierului (traseele electroencefalografice) a celor care privesc la televizor se schimbă dobândind, după numai două minute de vizionare, o configurație nouă, specifică, neîntâlnită în nici o altă activitate umană.

Cum se comportă creierul uman în fața micului ecran?

1. În cadrul unui important proiect de cercetare condus de soții Emery, la Universitatea de Stat din Canberra, Australia, s-a ajuns la concluzia că, „odată ce televizorul este pornit, undele creierului încetinesc până când undele alfa și teta devin preponderente. Cu cât televizorul stă mai mult timp aprins, cu atât sunt mai lente undele cerebrale”. (Mander, 1978)

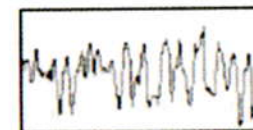
„Modelele de emisie alfa, înregistrate în zona occipitală, apreciază dr. Peper, dispar în momentul în care o persoană dă comenzi vizuale (concentrare, acomodare), când are loc un proces de căutare de informație. Orice orientare înspre lumea exterioară crește frecvența undelor cerebrale și blochează emisia undelor alfa. Undele alfa apar în momentul în care nu te orientezi spre ceva anume. Poți să stai pe spate și să ai niște imagini în minte, dar ești într-o stare cu totul pasivă și nu ești conștient de lumea din afara imaginilor tale. Cuvântul potrivit pentru starea alfa este «în afara spațiului», fără orientare. Când o persoană se concentrează vizual sau se orientează către ceva, indiferent ce, și observă ceva în afara sa, imediat are loc o creștere a frecvenței undelor cerebrale (unde beta), iar undele alfa dispar. Așadar, în loc să antreneze atenția activă, televiziunea pare să o suspende.” (Mander, 1978)

Undele beta maximum
30 Hz caracterizează
stările de activitate
mentală

Undele alfa maximum
13 Hz, apar în stările
de pasivitate, de
relaxare și în hipnoză

Undele teta maximum
8 Hz, caracterizează
starea de somn ușor

2. Urmărindu-se activitatea corticală în timpul privitului la televizor, cercetătorii constată apariția unei anomalii neurologice: inhibarea activității emisferei stângi a creierului, care-și reduce extrem de mult activitatea.

„Cercetările lui Herbert Krugman au dovedit că vizionarea TV amortțește emisfera stângă și lasă emisfera dreaptă să îndeplinească toate activitățile cognitive. Acest fapt poate avea consecințe din cele mai grave pentru dezvoltarea și sănătatea creierului. De exemplu, emisfera stângă este regiunea critică pentru organizarea, analiza și judecata datelor primite. Partea dreaptă a creierului tratează datele primite în mod necritic: nu descompune și nu decodează informația în părțile ei componente. Emisfera dreaptă procesează informația în întregul ei, determinând răspunsuri mai degrabă emoționale decât raționale (logice). Nu putem trata rațional conținutul emisiunilor TV deoarece emisfera stângă a creierului nostru nu este operațională pe parcursul vizionării. Prin urmare, nu este surprinzător faptul că oamenii rareori înțeleg ce văd la televizor, după cum a arătat și un studiu condus de cercetătorul J. Jacoby. El a descoperit că, „din 2 700 de oameni testați, 90% au înțeles greșit ce au privit la televizor cu câteva minute înainte”. (Moore, 2001)

3. Un alt fapt constatat de neuropsihologi este acela că, pe parcursul vizionării, comunicarea dintre cele două emisfere cerebrale realizată prin puntea corpului calos este aproape întreruptă.

Soții Emery apreciază că „vizionarea TV se situează la nivelul conștient al somnambulismului. Emisfera dreaptă înregistrează imaginile de la televizor, dar, din moment ce legăturile încrucișate dintre emisfere au fost parțial întrerupte, aceste imagini cu greu pot fi conștientizate. De aici dificultatea celor mai mulți oameni de a-și aminti multe dintre lucrurile pe care le-au vizionat anterior”. (Large, 2000)

Transferul activității creierului de pe emisfera stângă pe emisfera dreaptă, concomitent cu întreruperea parțială a punții dintre cele două emisfere, fenomen ce se manifestă pe parcursul vizionării TV, conduce la o anomalie neurologică în contextul în care creierul, aflat într-o stare mentală pasivă (inhibiție a activității emisferei stângi), este pus în situația de a absorbi o cantitate uriașă de informații. Mentea omului în fața televizorului nu mai este un subiect deplin conștient al procesului de cunoaștere, pe care să-l poată controla după capacitatea ei de înțelegere, de raționare și organizare a materialului parcurs.

4. Cercetările din domeniul neuropsihologiei desfășurate în ultimii 25 de ani demonstrează că cea mai gravă consecință a vizionării o constituie afectarea dezvoltării și funcționării cortexului prefrontal. (Muray, 2004)

Neuropsihologii afirmă în mod categoric că mărirea timpului de vizionare înseamnă „prelungirea stării malade în care se află cortexul prefrontal (partea creierului aflată în spatele frunții), ceea ce va avea grave consecințe asupra dezvoltării acestuia”. (Emery, 1980). Cortexul prefrontal este centrul executiv al creierului uman, sediul tuturor proceselor mentale superioare, al atenției, motivației, al controlului comportamentelor și emoțiilor. El îl diferențiază, practic, pe om de animal, căci prin acesta se desfășoară toate procese de reflexie, aici se realizează sinteza dintre gândire, emoție și comportament, tot ceea ce definește omul ca subiect personal al propriei existențe.

Faptul că în timpul vizionării TV activitatea corticală este complet modificată devine un lucru incontestabil în urma experiențelor

prilejuate de dezvoltarea tehnologiei, a noilor mijloace de investigare a activității corticale. Întrebările la care rămâne să răspundem sunt: Care este, pe termen lung, efectul vizionării TV asupra creierului? În ce măsură uitatul la televizor poate să producă modificări funcționale și chiar structurale la nivelul creierului, și schimbări în comportamentul uman sau în abilitățile mentale ale noilor generații?

Poate vizionarea TV afecta structural dezvoltarea creierului?

În cadrul unei conferințe naționale desfășurate în SUA, la care au participat peste 300 de profesori experimentați, majoritatea celor prezenți au afirmat că „durata pe care elevii sunt capabili să-și concentreze atenția este notabil mai mică; cititul, scrisul și capacitatea de comunicare orală se arată a fi în declin – chiar și în mediile cele mai bune”. (Healy, 1990) „Recentele rezultate ale Institutului Național de Evaluare a Progresului Educațional din America (NAEP) au indicat apariția unor importante deficiențe în ceea ce privește capacitățile cognitive de un nivel superior, mai cu seamă cele necesare pentru o înțelegere profundă a textului scris, în matematică și în științe. (...) Rezultatele la matematică, în conformitate cu cercetările NAEP, sunt foarte deprimante când studenților li se cere să-și concentreze atenția la probleme care necesită mai mult de o etapă. De exemplu, doar 44% dintre absolvenții de liceu pot calcula restul ce ar trebui să le revină de la 3\$ care au fost plătiți pentru 2 articole comandate la o masă de prânz. (...) După Albert Shanker, președinte al Federației Americane a Profesorilor, doar 20% dintre tinerii de 20 de ani pot scrie în mod corect o cerere de angajare, doar 4% înțeleg o mostră de program de autobuze și doar 12% pot aranja 6 fracții comune în ordinea mărimii. Doar 20-25% dintre actualii elevi, arată dr. Shanker, pot învăța efectiv prin metodele tradiționale de predare. (...) Efectele acestor tendințe, universal observate, au început să devină evidente chiar și în cele mai bune colegii.

Astfel că profesorii au găsit de cuviință să coboare nivelul sarcinilor pentru scris și citit, precum și așteptările în ceea ce privește gândirea analitică. Însă, în ciuda efortului depus de profesorii școlilor elementare și ai liceelor pentru îmbunătățirea programei, elevii nu arată vreun câștig vizibil în deprinderile de ordin superior.” (Healy, 1990)

„Ce se întâmplă, oare, cu noile generații?” se întreabă profesorii, părinții și cercetătorii fenomenului. Cum putem explica scăderea capacității de a asculta, de a vorbi, de a citi, de a scrie, de a raționa în mod logic și de a gândi analitic, de a rezolva probleme, de a gândi, în general? Cum poate fi explicată prăbușirea tuturor indicilor ce privesc succesul școlar, învățarea etc.?

„Este de neconceput să credem că majoritatea profesorilor au devenit brusc atât de slabi”, spune Jane Healy. Mulți dintre aceștia, educatori buni și devotați, prin mâinile cărora au trecut zeci de generații, declară astăzi cu certitudine că „metodele verificate și valabile nu-și mai au efectul scontat”. (Healy, 1990)

Ceva se întâmplă cu copiii zilelor noastre. Nu numai că metodele vechi nu mai dau rezultate, dar nici cele mai noi inovații în domeniul metodologiilor de predare nu asigură rezultatele așteptate. Nu se poate susține faptul că majoritatea copiilor nu mai vor să învețe, deoarece mulți dintre ei urmează chiar tratamente medicamentoase pentru creșterea succesului școlar, urmează cursuri speciale pentru recuperarea deficiențelor. Mai curând, ei nu mai pot învăța și avea aceleași rezultate școlare ca ale tinerilor de acum câteva generații, pentru că nu-i mai ajută mintea. Devin copiii mai puțin inteligenți? „Pot, oare, schimbările survenite în abilitățile intelectuale să reflecte modificări în însăși dezvoltarea creierului?” se întreabă din nou cercetătorii fenomenului. Ce se întâmplă, practic, cu creierul copiilor și al tinerilor societății mediatizate? Ce rol au vizionarea TV și calculatorul în apariția acestui fenomen?

ROLUL MEDIULUI ÎN DEZVOLTAREA STRUCTURALĂ A CREIERULUI

Cercetările arată că experiența mediului în care crește copilul joacă un rol esențial în dezvoltarea structurală a cortexului.

Odată cu experiența și învățarea, se dezvoltă conexiunile neuronale. Creierul se schimbă încontinuu, spune dr. Diamond. „Ceea ce face copilul în fiecare zi, modul în care gândește, felul în care comunică, ceea ce învață, stimulii care îi atrag atenția, toate acestea au puterea de a-i modifica structura creierului. Nu numai că schimbă modul în care creierul este folosit (schimbări funcționale), dar cauzează, de asemenea, și modificări structurale în sistemele traseelor neuronale.” (Healy, 1990)

O privire de stimulii corespunzători va avea consecințe dramatice asupra minții tinere ușor maleabile¹. Spre exemplu, au fost observate două grupe de copii pe o perioadă îndelungată. Din prima grupă făceau parte copii crescuți în mediul familial, care au avut parte de o experiență de viață obișnuită, în condițiile unei familii normale. Cealaltă grupă era alcătuită din copii crescuți în săli de spitale, în orfelinate sau claustrați în camere întunecoase, privați de stimulii sau provocările unui mediu uman și natural normal – persoane care să le acorde atenție, dragoste, dialog, contactul cu natura, jocuri etc. Observațiile făcute au arătat că acei copii care au petrecut câțiva ani în astfel de locuri sărace în experiențe de viață, cu toate că la naștere erau normali, din punct de vedere neurologic, după câțiva ani, au ajuns la un grad de înapoiere mentală similar

1 Așadar, în cazul în care copiii își schimbă modul de folosire a creierului, sinapsele corticale se rearanjează corespunzător. Cu cât sunt folosite mai mult anumite forme de răspuns (la o anumită activitate ce durează o mare parte a zilei), cu atât creierul va fi mai puțin flexibil pentru a răspunde în alte moduri, rămânând astfel nedezvoltate structurile neuronale ce corespund altor tipuri de activitate. Dacă un copil alocă o parte semnificativă din timpul fiecărei zile pentru o anumită activitate, afirmă J. Healy, atunci se vor construi conexiunile pentru acest tip de activitate, însă configurarea altor conexiuni va fi dezavantajată.

unei nedezvoltări structurale a encefalului (congenitală sau cauzată de anumite boli sau accidente).

Creierul, ca și întregul organism, are nevoie să se hrănească pentru a se dezvolta normal. Hrana creierului sunt însă stimulii mediului, provocările existențiale și mentale pe care le întâmpină omul nu numai din primii ani de viață, ci chiar din pântecul mamei. Dacă aceste experiențe sunt sărace, atunci și creierul va fi mai slab dezvoltat, deci incapabil de a se adapta, de a face față noilor provocări, de a gândi și de a rezolva problemele cu care omul se confruntă. Stimulii sau experiențele pe care trebuie să-i întâmpine un copil este necesar să aibă anumite caracteristici pentru a constitui hrana corespunzătoare dată la timpul potrivit.

Pentru a înțelege modul în care televizorul ca mediu de experiență modelează cortexul copiilor, influențând dezvoltarea sau, mai corect, nedezvoltarea acestuia, vom expune în continuare criteriile generale pe care trebuie să le satisfacă mediul, pentru a se asigura o dezvoltare normală a creierului uman.

a. Perioada optimă pentru dezvoltarea cortexului uman

Nu orice perioadă din viața unui om este la fel de propice dezvoltării creierului². Spre exemplu, primele luni și ani din viață sunt mai potriviți pentru dezvoltarea structurilor corticale ce asigură vederea, auzul, vorbirea etc. Mai târziu, începe perioada dezvoltării abilităților mentale superioare. Dacă în aceste perioade specifice lipsesc stimulii corespunzători, atunci aceste structuri sau funcții vor rămâne nedezvoltate. Spre exemplu, glosologul J.M. Ponti, care i-a cercetat pe copiii hrăniți de animale până la o anumită vârstă, lipsiți fiind de orice experiență umană, constată că aceștia, după revenirea în societate, niciodată nu au mai putut vorbi ca niște oameni normali.

² „Astăzi se știe foarte bine că există o perioadă optimă când organismul este pregătit să se ocupe de un anumit tip de stimuli, spune dr. Jane Bernstein. Când însă acești stimuli nu apar în perioada critică, atunci este foarte probabil ca structurile creierului care îi procesează, nefuncționând, să nu se dezvolte, ci să se atrofieze.”

Prin urmare, observațiile făcute asupra unor oameni privați de stimulii necesari dezvoltării ariilor corticale răspunzătoare de vedere, de auz sau de vorbire în perioada optimă (până la 5-6 ani), au arătat că aceștia nu au mai putut dobândi niciodată abilitățile de a vedea, a auzi și a vorbi ale unui om normal.³ Aceleași probleme au fost constatate și în cazul copiilor care au crescut din primii ani de viață cu televizorul. În cazul acestora, dificultățile întâmpinate sunt proporționale cu timpul acordat zilnic vizionării. Foarte greu va putea fi recuperat acest handicap și, în cele mai multe cazuri, nu în mod complet.

b. Caracterul reflexiv al experienței

Cercetările arată că mediul în care trăiește copilul nu trebuie să fie unul agitat, construit artificial, ci, mai curând, unul liniștit. Este necesar de avut în vedere că, pentru dezvoltarea creierului, are importanță, nu atât activitatea exterioară, cât intensitatea proceselor interioare, reflexive, vorbirea copilului cu sine însuși despre ui-mitoarea lume care-l înconjoară.

Experiența cuvântului – dialogul cu propriii părinți

Părinții constituie cea mai bună călăuză pe care copilul o poate avea pentru a înțelege lumea înconjurătoare și pentru a-și dezvolta mintea. Dialogul cu aceștia, cuvântul rostit rar, cu înțeles, răbdare și dragoste de către părinți, ocupă, după ultimele cercetări, rolul cel mai important în configurarea rețelelor neuronale, mai mult decât oricare altă experiență.

d. Experiența trebuie să fie interactivă

O altă condiție necesară dezvoltării normale a creierului este implicarea și participarea activă a copilului la existența sau expe-

³ Cu toate că ochii, urechile, organele vorbirii erau perfect dezvoltate, creierul nedezvoltându-și la timp structurile corespunzătoare, văzul auzul și vorbirea le-au rămas într-un stadiu inferior de dezvoltare pentru întreaga viață

riența cotidiană. Copilul trebuie să aibă controlul realității, pentru a se putea implica în procesul de explorare a acesteia. Când stimulii sunt excesiv de puternici (zgomote, mișcări bruște sau puternice etc.), el se poate speria sau inhiba, iar experiența respectivă, dacă se va repeta de mai multe ori, va putea crea o structură neuronală stabilă de inhibiție care să împiedice, în general, cunoașterea și implicarea în realitate.

Prin urmare, presiunea stimulilor mediului nu trebuie să fie atât de mare, încât să anuleze participarea copilului; aceștia trebuie doar să trezească interesul sau curiozitatea. Un creier normal se stimulează pe el însuși prin interacțiunea activă cu ceea ce găsește provocator sau interesant în mediul înconjurător. Dacă va rămâne pasiv, neimplicat în fața unor stimuli, indiferent de natura lor, aceștia nu-i vor folosi copilului la nimic. Neuropsihologii au constatat faptul că interacțiunea activă cu mediul, atât la nivelul fizic al atingerii și jocului, cât și la cel psihologic al reflecției și imaginației, este esențială pentru dezvoltarea normală a cortexului. Atât reflexivitatea, dialogul, cât și interactivitatea indică același lucru: experiența de care trebuie să se împărtășească un copil este necesar să fie una personală, în care acesta, ca și subiect, să încerce să cunoască lumea, să se raporteze personal și conștient la ea.

În concluzie, copiii au nevoie de părinți, în special de mamă, care să le călăuzească fiecare pas, să le vorbească, învățându-i încet-încet cum să folosească limba, cum să înțeleagă realitatea, să gândească și să simtă, în general. Experiența spațiului și a timpului real, cunoașterea prin atingere și întrebuintare a lucrurilor care-l înconjoară pe copil, joaca, de asemenea, au rol deosebit de important. Copilul trebuie să se implice activ în diferite jocuri, folosindu-și imaginația și interacționând cu alți copii. Toate acestea constituie mediul ideal pentru dezvoltarea normală a minții copilului, pentru punerea bazelor structurale și funcționale ale creierului, necesare tuturor activităților de mai târziu.

LUMEA TV CA MEDIU DE EXPERIENȚĂ

Televiziunea, din perspectiva descrisă anterior, nu poate fi considerată propice pentru edificarea structurilor neuronale caracteristice unui creier normal, ci, dimpotrivă, poate fi văzută ca un mediu ce împiedică sau reprimă o evoluție firească.

Copilul în fața televizorului nu are parte de experiența obișnuită a limbajului, de stimularea dialogică a gândirii și reflecției pe care părinții, bunicii sau mediul uman, în general, le oferă. Stimulii vizuali și auditivi percepuți în fața micului ecran sunt atât de agresivi, se succed cu o asemenea rapiditate, încât depășesc capacitatea creierului de a-i controla. Efectul inevitabil va fi inhibarea unor importante procese mentale.

Copiii se obișnuiesc de la televizor să nu mai dorească să înțeleagă ce se întâmplă în lumea care-i înconjoară. Se mulțumesc doar cu senzațiile. (Large, 2000) Experiența vizionării TV nu este una a spațiului și a timpului real, a distanțelor și a duratelor reale, ci a unora virtuale, sugerate sau doar simulate în interiorul lumii televizualului. Copilului îi lipsește posibilitatea cunoașterii prin atingerea și manipularea fizică a materialelor, una dintre condițiile desfășurării procesului de cunoaștere și, prin urmare, de structurare a traseelor neuronale. Prin televizor, cei mici sunt lipsiți de liniștea și răgazul necesare dezvoltării mecanismelor limbajului intern și ale gândirii reflexive.

Televizorul nu numai că nu favorizează o participare interactivă la procesul de cunoaștere, ci, dimpotrivă, presupune o experiență pasivă și pasivizantă pentru mintea umană. După vizionarea prelungită, copiii vor avea tendința de a rămâne în aceeași stare de pasivitate sau de neimplicare în cunoașterea lumii reale. Celor care se uită mult la televizor li se sărăcește în mod proporțional capacitatea de a imagina jocuri, le slăbește dinamismul mental. (Winn, 1996) J. Healy subliniază faptul că: „Întrucât în configurarea sistemelor neuronale, conexiunile se realizează ca răspuns la efortul presupus de o activitate mentală, a-i introduce pe copii în mediul TV, a le deprinde min-

tea cu plăcerea facilă a vizionării înseamnă să le punem într-un risc real dezvoltarea abilităților mentale”. (Healy, 1990)

Problema fundamentală pe care o ridică vizionarea TV în ceea ce privește dezvoltarea structurilor corticale este gradul ridicat de repetitivitate (zilnic), durata și intensitatea experienței vizionării. Având în vedere aceste constatări, devine justificată întrebarea pe care și-o pun tot mai mulți cercetători din lumea occidentală atunci când constată declinul principalelor abilități intelectuale la tinerii noii generații:

Este posibil ca ritmul vieții contemporane, când mulți copii sunt în mod constant stimulați din afară, când ei nu mai au timp să stea să gândească, să reflecteze, să vorbească cu ei înșiși (limbaj intern) să facă posibilă apariția unor schimbări structurale (morfologice) în creierul noii generații?” (...) „Este posibil ca tinerii care petrec zilnic un timp îndelungat în fața televizorului să aibă creierul dezvoltat diferit față de al aceluia care se implică în activități fizice, interpersonale și cognitive?

Răspunsul pe care-l dau la această întrebare cercetători renumiți ca dr. William T. Greenough de la Universitatea din Illinois, o autoritate recunoscută în domeniul dezvoltării corticale, sau dr. Richard M. Lerner, profesor la Universitatea de Stat din Pennsylvania, specialist în dezvoltarea mentală a copiilor și a tinerilor, este unul afirmativ:

„Da – răspund ei – din moment ce tinerii sunt atrași de un alt tip de activitate (privitul la TV) decât cei aparținând altor generații, atunci și funcția, și structura creierului lor vor fi alterate. (...) Creierul are tendința (așa este făcut el) de a repeta aceeași experiență; neuronii învață să reproducă modelul de răspuns deja format, ceea ce, de altfel, ne arată cum învață oamenii. Noi, de fapt, nu realizăm că ceea ce învățăm sunt obiceiuri sau deprinderi. Ori de câte ori copiii fac ceva în mod repetat ar trebui să ne întrebăm: este aceasta o obișnuință pe care dorim ca ei să o aibă (lucru valabil din punct de vedere funcțional și la adulți)?” (Large, 2000)

Așadar, deprinderile formate prin repetiție determină constituirea unor modele neuronale specifice (de răspuns cortical la stimulii de mediu), modele care se vor repeta în viața cotidiană și care vor influența perceperea și reflectarea mentală a realității.

A-i învăța pe copii cu televizorul și a cultiva acest obicei în viața noastră înseamnă, de fapt, a modela niște structuri neuronale care determină cortexul să răspundă la provocările realității potrivit tipului de experiență propus de vizionarea TV; înseamnă să le obișnuim creierul cu atitudinea pasivă, să-l facem dependent de „plăcerea facilă a ecranului video”, să „îi slăbim abilitățile mentale” obișnuindu-i să nu reflecteze, să nu gândească realitatea, să nu dialogueze sau să nu se concentreze cu atenție la problemele pe care le întâmpină. Astfel, uitatul la televizor nu va constitui numai o obișnuință cotidiană, ci se va cristaliza într-o structură corticală care va influența semnificativ întregul orizont de conștiință și existență al telespectatorului. În cele ce urmează, vom încerca să vedem în ce fel modificările majore pe care vizionarea TV le induce în cortexul telespectatorilor se reflectă în structura și funcționarea creierului tinerilor noii generații.

Primul efect al televiziunii este crearea unei atitudini mentale pasive

Toate studiile privitoare la efectele televiziunii, fie că se referă la copii, fie la adulți, constată că vizionarea este un factor important în generarea unui comportament pasiv. (Mander, 1978) Proportional cu timpul dedicat vizionării, se poate constata o micșorare a vigilenței generale. (Healy, 1990) De asemenea, se înregistrează o scădere vizibilă a perseverenței, a voinței și dispoziției de a urmări activ rezolvarea unei probleme. Din punct de vedere neurologic, cercetătorii explică acest fenomen prin apariția unei dependențe de ritmul cerebral alfa, activitate corticală cu care omul se deprinde pe parcursul miilor de ore petrecute în fața ecranului. Obiș-

nuiți de mici cu această stare mentală, oamenii vor fi permanent înclinați sau atrași de activitățile distractive ce introduc mintea în aceeași stare pasivă, de relaxare. Prin afectarea activității cortexului prefrontal, televiziunea conduce, de asemenea, la reducerea activității voluntare, un simptom specific acestei afecțiuni. Pe termen lung, vizionarea TV diminuează puternic capacitatea de implicare în propria existență, determină pasivitate în planificarea activităților viitoare și în organizarea programului zilnic, cultivă plictiseala, dezinteresul sau apatia.

Oamenii găsesc tot mai greu energia, dispoziția și puterea de a lupta pentru a-și schimba viața. Ei nu mai pot lua hotărâri singuri, nu se mai pot opune nici unei măsuri politice, sociale sau comunitare. De altfel, proporțional cu creșterea timpului petrecut la televizor, scade dispoziția sau plăcerea unei implicări în viața comunitară și chiar în cea de familie. În principiu, televiziunea cultivă plictiseala, dezinteresul sau apatia și inhibă comportamentele sau inițiativele de ordin subiectiv, ca reflex al voinței și reflecției personale.

Practic, după cum sugerează mulți dintre cercetători, vizionarea TV contribuie în mod esențial la diminuarea controlului interior al proceselor mentale și la preluarea acestuia de către mediu (stimulii externi sau mijloacele de manipulare), „antrenându-i pe oameni pentru a fi momâi (zombi)”. (Mander, 1978)

Vizionarea TV defavorizează dezvoltarea emisferei cerebrale stângi

Cercetările făcute de-a lungul anilor au demonstrat faptul că funcțiile pe care le coordonează cele două emisfere cerebrale în cadrul actelor cognitive sunt complet diferite.

Emisfera dreaptă guvernează procesele ce presupun o percepere globală și simultană, imaginația emoțiile, culorile etc.

Emisfera stângă se ocupă de procesele liniare, analitice și succesive. Ea mediază gândirea logică, deductivă, analiza și sinte-

za. Analizează și aranjează detaliile în ordine (de exemplu, conceptul de timp sau relația cauză-efect). De rețelele emisferei stângi depinde buna stăpânire a gramaticii, așezarea cuvintelor în frază (sintaxă).

Studiile efectuate arată că „oamenii primesc informațiile de la televizor, în mod principal, prin intermediul acțiunii vizuale sau prin sunete non-verbale – bubuituri, trosnituri (*booms, crashes*), muzică – și nu ca urmare a dialogului”, ceea ce, desigur, indică o stimulare preferențială a emisferei drepte. (Healy, 1990) Însă lucrurile nu se opresc aici. Se pare că mediul televizual cultivă preferențial și maladiv emisfera dreaptă, în timp ce, concomitent, o inhibă pe cea stângă. Aceasta explică de ce, pe parcursul vizionării, activitatea emisferei stângi este redusă extrem de mult.

Prin urmare, televiziunea, se dovedește a fi mijlocul care subminează activitatea și dezvoltarea emisferei cerebrale stângi. Acest lucru este, de altfel, observat de mulți dintre educatorii țărilor occidentale, care afirmă că astăzi copiii au un comportament ce vizează activarea preferențială a emisferei drepte. (Healy, 1990) Maria Winn spune că „timpul petrecut de copii în fața televizorului, ca timp cheltuit în activități non-verbale, prioritar într-o activitate vizuală, conducând la nedezvoltarea emisferei stângi, subminează dezvoltarea limbajului și a cititului”. (Winn, 1996) Soții Emery sunt mult mai fermi. Studiile realizate de ei demonstrează că „suprastimularea sistemelor non-verbale ale emisferei drepte, prin vizionare excesivă, chiar și la copiii înzestrați, poate duce la o vătămare a căilor neuronale esențiale dezvoltării vorbirii, scrisului și gândirii critice (ariile emisferei stângi), dacă acestea nu sunt deplin dezvoltate”. (Healy, 1990)

Prin urmare, gândirea logică și analitică, exprimarea corectă, gramatical vorbind, a ideilor, cititul, scrierea, raționamentul matematic și științific, împreună cu alte abilități din cele procesate de emisfera stângă, sunt puse în criză în societatea modernă, prin vizionarea excesivă a televizorului și prin utilizarea calculatorului.

Atât de puternic este declinul facultății de a raționa în America și în țările occidentale în general, încât sintagma *generația weak reasoners* („a celor care raționează slab”) a devenit extrem de răspândită în mediile de specialitate.

Cercetătorii apreciază că, odată cu trecerea timpului, criza gândirii analitice și chiar capacitatea rezolvării logice a unor probleme de viață se va adânci extrem de mult. Raționamentul matematic, abordarea unor discipline ca fizica, chimia sau, în general, a gândirii științifice va fi încă una din problemele cu care se vor confrunta generațiile viitoare, în condițiile în care nu se va face nimic în vederea eliberării de sub tirania televizualului.

Vizionarea TV scade nivelul de inteligență și performanțele intelectuale

Inteligența sau performanța intelectuală sunt determinate de o bună și rapidă comunicare inter- și intraemisferică. Oamenii inteligenți, capabili sunt aceia la care puntea interemisferică este foarte bine dezvoltată, susține dr. Jerre Levy, biopsiholog la Universitatea din Chicago, o autoritate în domeniul dezvoltării emisferelor cerebrale. El arată că, pentru dezvoltarea normală a creierului, sunt necesare acele experiențe care presupun o angajare simultană a celor două emisfere pentru a se întări și consolida aceste conexiuni interemisferice. Dar măsurarea curenților cerebrali, pe perioada vizionării, arată însă o reducere dramatică a comunicării interemisferice realizate prin puntea interemisferică (corpul calos). Astfel, dr. Levy insistă să li se ofere copiilor posibilitatea de a experimenta un mediu de limbă coordonat cu unul vizual, și nu să fie privați de primul prin vizionarea TV. (Healy, 1990)

„Majoritatea specialiștilor în domeniu susțin că nu trebuie permis ca vizionarea TV să înlocuiască jocurile fizice (alergatul, înotul etc.), lucrul de mână (a construi, a coase, a întreprinde, în general, ceva cu mâinile) sau alte activități prin care cele două părți ale cor-

pului (stânga-dreapta) și conexiunile corespunzătoare lor din creier învăț să se coordoneze între ele.” (Healy, 1990)

Dezvoltarea săracă a punții interemisferice este una dintre cauzele principale ale scăderii capacității intelectuale la mulți dintre tinerii de astăzi, a apariției problemelor de învățare și atenție. Această slabă dezvoltare a comunicării interemisferice face ca ei să nu mai poată procesa suficient de rapid informația pentru a putea desfășura un proces de învățare, pentru a fi atrași într-o activitate reflexivă. Ei vor semăna tot mai mult cu personajele micului ecran: oameni care doar acționează, urmărind anumite scenarii prestabilite sau tipare comportamentale, care se exprimă în clișee, care trăiesc îndeosebi la un nivel emoțional și reacționează automat, instinctiv, la provocările lumii înconjurătoare.

Din cauza maturizării sale târzii (până la 14 ani), corpul calos poate fi extrem de vulnerabil în condițiile lipsei exercițiului. Astfel că, apreciază Healy, **„în condițiile în care creierul rămâne relativ pasiv în timpul copilăriei și adolescenței (prin vizionarea TV, jocul pe calculator), va fi mult mai dificil să-și dezvolte capacitățile intelectuale, mai târziu, când această punte este mai puțin flexibilă”.** (Healy, 1990)

Deficiențele de învățare și televizorul

„Școlile americane sunt invadate de elevi care nu pot să asculte sau să urmărească o prezentare simplă, care au probleme cu memoria, care nu pot urmări o succesiune de date, nu pot citi nimic din ceea ce ei consideră plictisitor, care sunt incapabili să rezolve o problemă elementară. Majoritatea acestor copii prezintă dificultăți în ascultarea (urmărirea) cu atenție a unui mesaj, precum și tulburări de limbaj. Chiar și elevii cei mai „normali” ajung să întâmpine mari dificultăți în concentrarea minții pe o sarcină de învățare pe o durată mai lungă de timp. (Healy, 1990)

Learning disabilities LD (incapacități de învățare) este afecțiunea responsabilă, după cei mai mulți cercetători, de apariția tabloului

simptomatologic descris anterior. Termenul a apărut la începutul anilor '70, la momentul maturizării primei generații de tineri crescuți cu televizorul. Atunci el desemna un număr mult mai restrâns de disfuncții. Însă, odată cu creșterea în proporție geometrică a cazurilor, acesta și-a lărgit aria de acoperire simptomatologică. Astăzi, el se referă la toți copiii care prezintă deficiențe de ordin intelectual sau emoțional, precum și la cei care întâmpină probleme semnificative în procesul de învățare datorită unor cauze necunoscute. În America, susține Dr. Wang, până la 80% din copiii de școală pot fi diagnosticați ca având simptomatologia LD, folosind una sau mai multe din metodele întrebuițate de obicei în școlile americane.” (Healy, 1990)

Problema este că, de cele mai multe ori, copiii diagnosticați cu LD nu prezintă în viața obișnuită simptome ale afecțiunii amintite. Chiar la un test neurologic ei pot apărea normali; deficiențele se vor evidenția însă în momentul în care li se va cere să învețe ceva în mod organizat, să susțină printr-un efort conștient acest proces, aplicând logica și analiza.

Pentru a vedea dacă există vreo legătură între sindromul LD și uitatul la televizor, trebuie să observăm mai întâi că toți copiii care suferă de această afecțiune întâmpină probleme importante în procesul de învățare din cauza unor dificultăți de ordin general în ceea ce privește: ascultarea sau urmărirea unei simple prezentări, abilitatea de a-și concentra atenția rapid și la obiect, memoria, cititul, coordonarea ochilor și a mâinilor, rapida înțelegere a noilor situații, limbajul, scrierea, rezolvarea problemelor, imaginația creativă sau învățarea în general. Pot fi, oare, corelate toate acestea cu vizionarea excesivă a televizorului?

Cititul, într-o societate în care copiii preferă să se uite la televizor

Studiile realizate în America demonstrează că „majoritatea tinerilor întâmpină mari dificultăți în înțelegerea unui text ce

depășește nivelul gimnaziului, în a trage concluzii dincolo de faptele simple, în a urmări punctul de vedere al autorului sau succesiunea unei argumentații, ori în a-și prezenta propriile argumente. Copiii nu pot înțelege (pătrunde semnificația), nu-și pot aminti și aplica tot ceea ce au citit.

Există, oare, o legătură între vizionarea TV și declinul abilității de a citi? Maria Winn răspunde la această întrebare arătând că, într-un studiu făcut pe un grup de 500 de copii între 9 și 10 ani, toți au declarat că preferă să se uite la televizor decât să citească. Aceasta este, de fapt, situația generală la nivelul tuturor societăților occidentale, unde s-a generalizat ritualul zilnic al vizionării TV. Chiar și în România este ușor de constatat că nici copiii și nici tinerii crescuți cu TV nu mai citesc cărți. „Televizorul este mai provocator, mai relaxant, nu pretinde nici un efort, spun copiii, și de aceea îl preferă.” (Winn, 1996)

De altfel, obișnuința de a citi a fost substituită cu vizionarea TV și pentru cei mai mulți dintre adulți.⁴ Diferența dintre copii și adulți, în toate aceste țări, este însă semnificativă. Cu toate că mulți dintre adulți se uită astăzi la televizor mai mult decât citesc cărți, față de tinerii crescuți în fața micului ecran au avantajul că, atunci când citesc o carte, înțeleg din conținutul acesteia cu mult mai mult decât pricep tinerii generației TV, parcurgând aceeași carte. Deci nu este vorba de o lipsă de maturizare ideatică, ci de incapacitatea de a înțelege sau a lega sensul cuvintelor în frază.

„Într-un articol minuțios documentat, publicat în revista *Reading Research Quarterly*, doi cercetători de la Universitatea Leyden din Olanda au selectat și sintetizat datele esențiale privind relația dintre uitatul la televizor și citit, incluzând și informațiile obținute din câteva țări sau regiuni unde televiziunea avea să apară pentru

4 „În America, 60% din populație nu a citit nici o carte niciodată în viață, 80% dintre cărți sunt citite de aproximativ 10% din populație. Din tineri 50% au afirmat că citesc 4 minute pe zi sau mai puțin; 30% – 2 minute/zi sau mai puțin; 10% – deloc.” În Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 25.

prima oară. Ei au identificat principalele mecanisme prin care televiziunea subminează lectura:

– televiziunea anulează satisfacția pe care o producea lectura, înlocuind-o cu plăcerea facilă a micului ecran, și astfel inhibă dezvoltarea abilităților necesare citirii;

– vizionarea solicită un efort mental inferior celui cerut de lectură, ceea ce-l va face pe copil să găsească cititul ca fiind prea dificil;

– dependența de televizor micșorează timpul pe care copiii sunt dispuși să-l petreacă spre a găsi răspunsul la problemele pe care trebuie să le rezolve și, ca atare, îngreunează sau descurajează desfășurarea unei activități precum cititul. Această activitate necesită răgaz pentru reflecție, răbdare și tenacitate în decodarea semnificațiilor.” (Healy, 1990)

Televizorul, arată M. Winn, presupune o experiență complet diferită de cea a lecturii.

1) Lectura eliberează imaginația, care trebuie să construiască, să-și imagineze înțelesul cuvintelor, al lucrurilor citite. Televizorul însă blochează procesul imaginativ, oferind imaginile de-a gata (deja formate). (Winn, 1996)

2) Lectura presupune un ritm mai încet sau mai rapid, în funcție de capacitatea de înțelegere a textului (cât de rapid), în timp ce televiziunea, impunând un ritm foarte rapid, cel al derulării imaginilor, depășește capacitatea omului de a procesa informația.

3) Cititul înseamnă concentrarea minții, dezvoltarea atenției, iar televizorul, dimpotrivă, susține o atitudine pasivă, atenția nefiind dirijată din interior, ci captivată și susținută prin stimuli externi.

Cercetările arată, de asemenea, că, în cazul în care o primesc de la televizor, copiii procesează informația în mod diferit decât atunci când o lecturează: „Cei care au văzut povestea la televizor au descris efectele vizuale și acțiunea personajelor, în timp ce grupul care a lecturat povestea a descris mai mult dialogul povestirii și a dat în mod semnificativ mai multe informații despre conținutul textului și despre personaje.” (Healy, 1990) Obișnuiți cu televizo-

rul, copiii așteaptă ca lectura să le pună la dispoziție (să aducă cu sine) și imaginile, așteaptă ca înțelesurile să fie primite de-a gata, ca cititul să fie comod, relaxant și pasiv, ca ritmul în care se primesc informațiile să fie rapid, căci, altfel, își pierd răbdarea. Dacă așteptările le sunt înșelate, prin confruntarea cu o experiență cu totul diferită, atunci se plictisesc, încep să se gândească la altceva sau pur și simplu citesc alunecând peste litere și cuvinte, fără să priceapă înțelesul.

Prin prisma celor prezentate anterior, se poate ajunge la concluzia că structura corticală a celor care au crescut cu televizorul va defavoriza în mod decisiv capacitatea de a citi⁵.

Așadar, incapacitatea de a citi a copiilor de astăzi nu se datorează atât indispoziției pe care ei ar arăta-o față de o activitate care cere un efort mai mare decât vizionarea TV, cât mai cu seamă unei nedezvoltări normale a cortexului, fenomen care îngreunează înțelegerea și însușirea semnificației lucrurilor citite.

Proportional cu timpul acordat vizionării TV, scade capacitatea de a mai adânci înțelesurile ascunse dincolo de rândurile parcurse. Pentru omul societății tehnologiei video, cartea se pare că va fi un obiectiv tot mai îndepărtat, un lucru plicticos, fiindcă nu o mai poate citi, urmări și înțelege.

Învățarea și televizorul

În excelenta sa carte *Amusing Ourselves to Death*, Neil Postman demonstrează faptul că televizorul este departe de a fi un bun educator. Neil Postman citează concluziile obținute de G. Compstock și colaboratorii săi. Aceștia au trecut în revistă 2 800 de studii care tratau problema influenței TV asupra comportamentului, cu referiri

5 În acest sens, dr. M. Russel Harter, un cunoscut cercetător al relației dintre lectură și dezvoltarea creierului de la Universitatea din Carolina de Nord, subliniază: „Dacă o anumită parte a cortexului este disponibilă lecturii, iar această parte nu servește funcției cititului, mai cu seamă în perioada copilăriei, atunci poate avea loc o reorganizare care permite unei alte funcții să devină mai dezvoltată”. Ibidem, p. 209.

la procesele cognitive.” (Postman, 1996) Studiile arată că televiziunea nu este un mijloc potrivit pentru învățare. Oamenii rețin de la televizor mult mai puține informații decât în urma lecturii.

„Echipa lui Stauffer, analizând răspunsurile elevilor după urmărirea unui program de știri transmis prin TV, radio sau prin scris, a găsit o creștere semnificativă a răspunsurilor corecte la întrebările puse în cazul celor care primiseră informația prin lectură. Stern raportează că 51% dintre telespectatorii investigați nu puteau să-și amintească nici măcar un singur titlu de știre dintr-un întreg program informativ urmărit la televizor doar cu câteva minute înainte. Wilson a constatat că un telespectator obișnuit reține cel mult 20% din informațiile oferite de o emisiune de știri pe un post obișnuit de televiziune. (Postman, 1996)

Mulți cred că, de fapt, nu orice program TV poate fi potrivit procesului de învățare. Problema este conținutul, ni se spune adesea. Conținutul și forma ar putea ajuta mult, se afirmă. Dacă s-ar transmite lucruri educative, morale, religioase, atunci copiii și adulții ar avea ce învăța, și toată lumea s-ar folosi și ar fi mulțumită. Ideea nu este nouă. Încă din anii '70, în America s-a constituit o comisie de cercetători și specialiști în domeniul educației și al mediei pentru a crea un program de televiziune perfect adaptat funcției educative.

Sesame Street este numele programului destinat, în principal, copiilor preșcolari, dar care a fost urmărit cu interes și plăcere de copiii americani de toate vârstele. Care au fost rezultatele? Copiii care au fost încurajați cel mai mult de părinți să urmărească *Sesame Street* au cele mai proaste rezultate în stăpânirea vocabularului. (D. Anderson, Collins, 1988) Ei nu reușesc să pătrundă înțelesurile cuvintelor și să organizeze cuvintele în fraze gramaticale corecte.

Dacă telespectatorii lui *Sesame Street* au mari probleme cu vorbirea limbii, atunci cu siguranță vor avea și cu lectura, deoarece cercetările arată că aceia care vorbesc bine limba sunt și buni cititori. Rezultatele în privința cititului sunt catastrofale. Obișnuiți cu

dinamica literelor și a cuvintelor de pe micul ecran, cu efectele speciale care le însoțeau pentru a le capta atenția, copiii de vârstă școlară ajung să se plictisească repede în fața paginii de carte, când activitatea nu mai este atât de distractivă și de ușoară, ci solicită efort. (Healy, 1990) Astfel că, în ascultarea unei povestiri, a explicațiilor profesorului în clasă sau în timpul lecturii, copilul obișnuit cu televizorul așteaptă permanent imaginile, pozele explicative. Când acestea nu apar, el se plictisește și „schimbă canalul”, își pierde atenția.

În privința informațiilor, se pare că tinerii telespectatori, după câțiva ani de vizionare, au dobândit o serie de cunoștințe incidentale, ceea ce i-a determinat pe părinți, la momentul respectiv, să își considere copiii foarte deștepți. Copiii de vârste mici au capacitatea de a reține o mulțime de reclame sau cuvinte separate pe care le pot reproduce ca niște papagali. Din păcate însă, pentru telespectatorii lui *Sesame Street* s-a dovedit că această aparentă precocitate decepționează foarte curând. Acești copii s-au arătat mai târziu incapabili de a înțelege și lega în mod rațional informațiile deținute. Problema lor cea mai mare era de a face conexiuni, de a organiza cunoștințele pe care le posedă și de a trage concluzii. Acești copii se plictisesc repede când lectura sau prezentarea profesorului în clasă nu sunt însoțite de imagini (ca la televizor) și își pierd repede atenția. (Healy, 1990)

Ce se întâmplă, de fapt? Una dintre explicațiile pe care ni le dau cercetătorii este următoarea: atunci când copiii văd ceva la televizor, caută în mod instinctiv să înțeleagă, dar viteza de desfășurare a acțiunii, bombardamentul de imagini și informații fac imposibilă înțelegerea și adâncirea sensului celor văzute. Minte copilului, repetând în mod frecvent această experiență, de a nu fi lăsată să înțeleagă conținutul mesajului transmis, se învață cu această atitudine pasivă, în care se subînțelege faptul că nu i se cere sau nu se așteaptă de la ea să prindă înțelesul a ceea ce se întâmplă pe micul ecran. Această deprindere, transferându-se mai târziu în experiența cotidiană, școlară sau extrașcolară, îl va face pe copil să se mulțumească

doar cu percepția vizuală, emoțională sau senzorială a lucrurilor, fără a mai face efortul înțelegerii lor. Înțelegerea, gândirea ajung să fie lucruri prea dificile, enervante și plictisitoare, mai simplu fiind să te mulțumești cu imaginile și cu senzațiile pe care acestea le provoacă sau cu distracția pe care o presupune vizionarea.

„Cercetătorii găsesc că elevii cei mai buni sunt aceia care tind să se uite mai puțin la televizor. Mai mult decât atât, cu cât timpul dedicat vizionării crește, cu atât rezultatele și performanțele școlare sunt mai slabe.” (Healy, 1990)

Prin televiziune, informația este furnizată direct în subconștientul maselor

Deși televiziunea poate modela comportamentele și mentalitățile, nu se poate spune că ea favorizează învățarea. Iată care sunt rezultatele la care ajung soții Emery, cercetători în neuropsihologie la Universitatea de Stat din Canberra: „În timp ce televiziunea pare să aibă capacitatea de a furniza o informație utilă privitorilor – și este ridicată în slăvi pentru funcția sa educațională – tehnologia televiziunii și natura experienței vizionării inhibă, de fapt, învățarea, așa cum este ea concepută de regulă. În timp ce ne uităm la televizor, învățarea care are loc este foarte puțin cognitivă, greu de produs, foarte puțin analizabilă, puțin bazată pe gândire”. (Mander, 1978)

Dr. Erik Peper, cercetător în domeniul testării electroencefalografice, profesor la Universitatea de Stat din San Francisco, subliniază și el acest fapt: „Pentru a învăța cu adevărat ceva, trebuie să interacționezi cu sursa datelor. În cazul televiziunii, nu gândești cu adevărat. Știi că, în cazul meu, pot să învăț ceva doar dacă sunt angajat, ca în metoda socratică de predare. Cea mai bună metodă de predare este cea interactivă. De exemplu, unii învață cel mai bine atunci când iau notițe, fiindcă notițele reprezintă un sistem cu *feedback*. (...) Vizionarea TV presupune numai să primești – continuă el – fără să reacționezi. Nu face decât să îți capteze atenția, iar

tu primești, nu privești. Cititul produce o cantitate mult mai mare de unde beta. Este ceva anormal ca un om să producă unde alfa în timp ce citește. Partea îngrozitoare în cazul televiziunii este că informația ajunge la noi, dar noi nu interacționăm. Intră direct în memorie și probabil că reacționăm la ea mai târziu, dar fără să știm la ce reacționăm de fapt. Când ne uităm la televizor, ne antrenăm să nu reacționăm, și așa, mai târziu, facem lucruri fără să știm de ce le facem și de unde ne-au venit în minte”. (Healy, 1990)

Învățarea trebuie să fie un proces rațional și conștient, ce presupune un efort de înțelegere, de organizare a cunoștințelor și de integrare a lor în orizontul mai larg de cunoaștere a individului. Noile cunoștințe sunt depozitate în memorie, de unde pot fi scoase pentru a fi întrebuițate în procesul gândirii. În cazul vizionării TV, cunoștințele nu sunt nici percepute sau structurate logic și nici mințea nu este deplin conștientă de ele. De fapt, dacă se poate vorbi de o învățare prin intermediul televizorului, aceasta nu are un caracter logic, deductiv, sintetic, fiindcă aceste procese sunt guvernate de emisfera stângă care, pe timpul vizionării, se află în „amortire”.

Dacă despre o învățare conștientă în fața televizorului nici nu poate fi vorba, altceva poate fi însă remarcat ca fiind propriu acestei tehnologii: televiziunea se pare că are capacitatea de a-și trimite mesajele direct în subconștient⁶, fără ca telespectatorul să apuce să controleze acea informație, să conștientizeze cu adevărat ce și cum au pătruns acele mesaje în memorie.

Prin televizor, telespectatorii percep și își însușesc în mod inconștient, mai bine decât prin oricare alt mijloc de comunicare, spiritul general al unei realități sau al unei persoane (personaj de pe micul ecran). Practic, această capacitate de modelare a subconștientului uman definește și îi conferă televizorului forța de a influen-

6 Urișa forță de penetrare a subconștientului uman, manifestată de televiziune, este determinată de activitatea corticală alfa pe care o generează vizionarea, de caracterul emoțional și dramatic al televiziunii, precum și de percepția imaginilor TV într-un regim ce amintește mai mult de stările alterate de conștiință decât de starea de veghe.

ta cu putere gândirea și modul de viață al oamenilor, fără ca ei să-și dea seama de acest lucru.

Chiar dacă nu suntem perfect de acord cu comportamentul celor de pe micul ecran, cu spiritul lor, cu modul lor de a fi sau de a gândi, totuși acestea ni se vor transmite și, în timp, ni se vor fixa prin vizionare repetată. Omul în fața televizorului este precum copilul care observă, fără să fie conștient, lumea care îl înconjoară, pe care o interiorizează, ascunzând-o în memorie, pentru ca mai târziu în mod automat să adopte, prin imitare, un fel de a fi asemenea cu cel pe care îl poartă deja înlăuntrul subconștientului său. Să nu ne mirăm văzând comportamente anormale la copiii noștri; ei nu fac decât să reproducă fidel modelele fizionomice vestimentare și comportamentale ale eroilor de desene animate sau, în general, ale micului ecran.

Problemele de atenție

„Motivul pentru care copiii noștri nu urmăresc sensul unei prezentări sau discuții, afirmă profesorii americani, este acela că ei își schimbă rapid centrul atenției, aceasta fiindu-le furată foarte repede de alt stimul, lucru sau gând. Acești copii nu mai ascultă, nu mai pot urmări. Ei sunt atât de puternic stimulați prin vizionarea TV, prin ascultarea la căști, încât s-au obișnuit să fie stimulați numai din afară. Ei sunt agitați deoarece nu au nimic în minte; s-au deprins să fie permanent amuzați, distrați de cineva. (...) Profesorii, aici la noi, se plâng foarte mult și afirmă că elevii nu mai ascultă, sunt neliniștiți, (...) cred că nu se poate învăța să asculți (ascultarea văzută și ca urmărire interactivă a unei prezentări), atunci când privești la televizor. Cred că micuții s-au deprins cu obiceiul vizionării, iar atunci când profesorul vorbește, ei nu-l mai aud.” (Healy, 1990)

Acestea sunt câteva dintre mărturiile pe care profesorii din lumea occidentală le aduc atunci când se referă la uriașa criză din

învățământ. Copiii nu mai pot urmări cu atenție o prezentare obișnuită, iar profesorii nu știu ce să mai facă pentru a le captura și a le menține această putere a minții, fără de care nici o activitate, fie ea de învățare sau de alt tip, nu se poate desfășura.

În America, marea parte a celor diagnosticați cu incapacități de învățare (LD) suferă de hiperactivitate sau de așa-numitele probleme de atenție. Este vorba de acei copii care nu pot să urmărească și să se concentreze cu atenție asupra unui subiect oarecare. Indiferent că le vorbesc părinții, profesorii sau prietenii, ei tind rapid să piardă șirul, mintea fiindu-le furată de altceva sau, pur și simplu, pentru câteva secunde, încetează să se mai gândească la ceva anume, privind în gol (*space out*). În afară de incapacitatea urmăririi cu atenție a unei activități, întâlnim la acești copii și dificultatea de a-și aminti ceea ce abia au auzit.

ADHD – *Attention Deficit with or without Hyperactivity Disorder* (Deficit de atenție cu sau fără hiperactivitate) – este boala de care, după unele statistici realizate în America, suferă mai mult de o treime dintre copiii americani. În unele clase, mai mult de jumătate dintre copii sunt diagnosticați ca hiperactivi.

Situația nu este proprie numai Americii. Rapoarte ale cercetătorilor din Anglia, Franța, Finlanda etc. indică, de asemenea, o creștere fără precedent a acestor probleme. Concentrarea și menținerea atenției a ajuns una dintre problemele principale de pe ordinea de zi a cercetătorilor fenomenului educațional. Permanentă agitație mentală, incapacitatea de a stăruii în rezolvarea problemelor, de a citi cărți mai dificile sau de a face o muncă oarecare, percepută ca plictisitoare sunt doar câteva dintre simptomele acestei boli. În agenda Consiliului Național al profesorilor de matematică și a Asociației de supervizare și dezvoltare curriculară din America, incapacitatea concentrării pe o durată minimă necesară rezolvării unei probleme a ajuns să ocupe un loc central. Problema este tratată cu atâtă seriozitate, deoarece aproape nici o activitate nu poate fi des-

fășurată fără o anumită concentrare a minții și urmărirea cu atenție a procesului respectiv.

Cu toate că nu există o definiție deplin recunoscută a ADHD-ului, majoritatea medicilor și profesorilor găsesc proprii acestei boli următoarele comportamente:

- neputința de a duce la bun sfârșit activitatea începută;
- incapacitatea de a asculta și de a urmări;
- dificultatea de a sta concentrat sau conectat la o activitate;
- a acționa înainte de a gândi;
- alternarea rapidă a unei activități cu alta;
- dificultatea organizării și planificării acțiunilor;
- dificultatea de a-și aștepta rândul. (Healy, 1990)

Dacă la copii afecțiunea îngrijorează mai cu seamă datorită problemelor pe care aceștia le întâmpină în procesul de învățare sau în alte activități extrașcolare, pentru tinerii și adulții noilor generații, consecințele devin mult mai grave. Scăderea atenției, a concentrării, lipsa răbdării, a tenacității și, cum vom vedea, a motivației sunt caracteristicile ADHD-ului ce influențează întreaga existență a omului modern. Insucces profesional, instabilitate în alegerea obiectivelor, relații personale și comunitare superficiale, irascibilitate crescută, complexul lipsei de performanță sunt doar câteva dintre cele mai semnificative urmări ale acestei afecțiuni, care se anunță ca fiind una dintre cele mai importante maladii ale secolului al XXI-lea.

Pentru identificarea cauzelor acestei boli, s-au desfășurat nenumărate experimente, îndeosebi în lumea occidentală (unde afecțiunea este mult mai vizibilă), s-au emis și verificat mai multe teorii. Factorii de risc au fost identificați în alimentația chimizată (prezența E-urilor, erbicizare, hormoni etc.), în modul de viață sedentar (lipsa de mișcare, de activitate fizică), în stres, însă mai ales în experiența culturală (modul de viață al copiilor de astăzi), experiență

dominată de viziunea TV, activitate care ocupă în medie aproape o pătrime din timpul pe care copiii îl dedică activității fiecărei zile.

Nu vom lua în discuție efectele unei alimentații toxice sau nepotrivite dezvoltării normale a creierului și a organismului, atât pentru că acest subiect nu intră în obiectul acestei cărți, cât mai cu seamă pentru că o bună stimulare a cortexului realizată prin dezvoltarea limbajului, prin implicarea copiilor în jocuri și activități fizice corespunzătoare vârstei este mai importantă și adesea suficientă pentru a suplini neajunsul produs de o alimentație nesănătoasă. Dacă nici factorii de mediu și nici cei alimentari nu sunt favorabili unei evoluții normale, atunci aceștia, prin cumulare, vor conduce, în modul cel mai probabil, la apariția unei atrofii (nehrănire prin stimulare corespunzătoare) sau a unei nedezvoltări normale a creierului.

Cercetările asupra influenței televiziunii în apariția și dezvoltarea sindromului ADHD la tinerii noii generații identifică două modalități diferite în care televiziunea contribuie la producerea acestei afecțiuni. Prima vizează însăși tehnologia video, impactul acesteia asupra minții umane. Este suficient ca o persoană să se uite câteva ceasuri zilnic la televizor (lucru valabil și pentru calculator, mai puțin atunci când este utilizat pentru scris și citit, însă cu mult mai mult în cazul internetului și a jocurilor video), pentru ca după câțiva ani să crească semnificativ probabilitatea apariției manifestărilor ADHD. Cea de a doua modalitate este legată de conținutul programelor TV urmărite.

În diferite studii se demonstrează că, la nivelul cortical, există mai multe mecanisme care pot conduce la apariția problemelor de atenție și hiperactivitate. Este vorba, pe de o parte, de nedezvoltarea comunicării interemisferice realizate prin puntea care leagă cele două emisfere (corpul calos) și, pe de altă parte, de nedezvoltarea suficientă a centrilor ce aparțin cortexului prefrontal.

TELEVIZORUL SAU ATENȚIA ORIENTATĂ

Ce se întâmplă, de fapt? În ce constă extraordinara putere de captivare a atenției pe care o manifestă televiziunea?

În anul 1986, Byron Reews de la Universitatea din Stanford, Esther Thorson de la Universitatea din Missouri și colegii lor au încercat să afle care este mecanismul sau modul în care televizorul captează atenția. Ei au constatat că *formal features*, ce caracterizează oricare emisiune TV (tăieturi de plan, rotiri ale camerei de filmat, edits, pans, mișcări rapide ale camerei, zgomote bruște), au capacitatea de a provoca din partea telespectatorului un răspuns numit *reație orientată*, care are ca efect menținerea atenției fixate asupra ecranului.

Atracția se pare că se datorează răspunsului biologic de orientare, descris prima oară de Pavlov în anul 1927. Acest răspuns este instinctul vizual sau reacția auditivă la orice stimul nou sau la un stimul care se manifestă brusc. (Scientific american, 2002) Prim-planurile care se schimbă brusc, mișcărilor rapide ale aparatului de filmat țin în alertă creierul deoarece acestea agresează reflexul de a menține, în mod anticipat, un control al spațiului în care ne aflăm, al unei distanțe stabile, date între unii și ceilalți. Marea parte a efectelor speciale, prezente pe micul ecran, sunt percepute de creier ca semnale ale unui potențial pericol. (Reeves, 1985)

Studiind modul în care variază undele cerebrale în timpul vizionării, cercetătorii au ajuns la concluzia că aceste trucuri stilistice provoacă apariția unui număr foarte mare de reacții involuntare care pot duce la orientarea atenției prin creșterea semnificației mișcării detectate.

O altă dovadă a apariției răspunsului de orientare o constituie modificarea ritmului cardiac, fenomen care însoțește totdeauna această reacție la pericol. O echipă de cercetători condusă de Aurie Lang, de la Universitatea din Indiana (Scientific american, 2002) a constatat că bătăile inimii își modifică ritmul pentru o durată de la 4 la 6 secunde după apariția reacției de orientare, produsă de

schimbările bruște de pe micul ecran, ceea ce arată durata în care se manifestă răspunsul la stimul. Astfel că, dacă în acest timp apare pe ecran un alt stimul (efect special), atunci se obține un răspuns orientat, permanent, adică o menținere la același nivel a atenției orientate.

Practic, atenția orientată sau răspunsul de orientare pe care îl provoacă televiziunea este nu numai un răspuns al creierului la un stimul ce anunță pericolul, ci chiar efectul unei agresiuni pe care sistemul nervos o percepe ca atare și reacționează la ea; înseamnă supunerea creierului sau a sistemului nervos la o serie continuă de agresiuni sau stimuli ce violează ordinea interioară a acestuia. Acest fenomen constituie una dintre cele mai importante cauze a permanentei agitații mentale, pe care o induce vizionarea TV, a apariției hiperactivității, a scăderii vigilenței și deprinderii creierului cu această orientare a atenției din exterior și, în consecință, a diminuării controlului intern al atenției.

De mici, copiii, obișnuindu-se cu astfel de experiențe care îi bruschează și le seduc atenția, când sunt puși în fața realității (diferite activități zilnice) care nu șochează în nici un fel, nu-și mai pot concentra atenția. De exemplu, la școală ei așteaptă ca prezentarea profesorului să surprindă, având forma unui spectacol. Așteptarea nefiindu-le satisfăcută, atenția este dezactivată gândindu-se la altceva. Un simptom al acestei tendințe este faptul că ei nu mai găsesc nimic interesant din tot ceea ce presupune efort, totul îi plictisește. Încă din 1975, cercetătorii de la Universitatea de Stat din Canberra prevedeau că, proporțional cu creșterea timpului dedicat vizionării TV, se intensifică și problemele de atenție. (Emery, 1975)

Prin urmare, vizionarea TV slăbește mult controlul intern al atenției, capacitatea tinerilor de a-și susține sau concentra atenția până la finalizarea activității desfășurate și, practic, deprinde creierul să răspundă automat la stimulii externi cultivând o atitudine mentală pasivă.

Vizionarea TV, factor determinant în apariția hiperactivității

Hiperactivitatea este acea stare de permanentă agitație, zbântuială sau mișcare continuă, care cauzează sau se corelează cu problemele de atenție. Copiii care suferă de acest sindrom nu-și găsesc locul, la școală nu pot sta liniștiți în bancă, nu pot fi atenți la ce le spui. Hiperactivitatea determină impulsivitatea excesivă, lipsa controlului interior și determină o oboseală nervoasă permanentă, un somn agitat și chiar insomnie. Ea este văzută ca o cauză principală a comportamentului impulsiv la adulți, a comportamentului antisocial și a delincvenței.

Acest sindrom îi marchează pe extrem de mulți copii în țările dezvoltate (în unele comunități până la 50% din copii) și îi determină pe medici să prescrie celor afectați calmante extrem de puternice, adevărate droguri, pentru a-i calma suficient de mult, încât să se permită desfășurarea activităților școlare. „Efectul acestei manipulări planificate și atente – arată J. Healy – îl constituie separarea răspunsului natural al creierului de cel al trupului, deoarece, în timp ce atenția mentală a telespectatorului este în alertă, nu este necesar ca persoana să reacționeze și fizic. Spre exemplu, creierul înregistrează mișcările bruște ale camerei video (sau actele de violență prezentate), răspunzând la acest stimul din punct de vedere psihic sau neurologic ca la un pericol real. Concomitent însă, tensiunea nu poate fi eliberată prin răspunsul fizic fiindcă nu este nevoie de acesta. Cercetătorii apreciază că această excitare nervoasă în fața unui pericol iminent, care nu a fost descărcată printr-un răspuns fizic (prin participarea, mișcarea corpului), conduce automat la creșterea hiperactivității, irascibilității și frustrării.” (Moody, 1980) Așadar, imaginile de la televizor stimulează în telespectator impulsul de mișcare, însă reacția fizică este reprimată nefiind nevoie de ea. Această tracasare senzorială cauzează hiperactivitatea, deoarece energia fizică produsă de imagini, dar nedescărcată fizic, este înmagazinată. Apoi, când aparatul este închis, are loc explozia,

manifestându-se în exterior prin crize ale lipsei de sens, reacții haotice, activitate accelerată.

Neuropsihologii Emery găsesc că vizionarea TV constituie astăzi una dintre cauzele principale ale hiperactivității. Cu cât înaintează televiziunea, mărindu-se timpul dedicat vizionării, arată ei, se înregistrează o creștere a hiperactivității. (Emery, 1975)

Prin urmare, deși televiziunea este folosită de părinți pe postul de sedativ, căci pare să-i liniștească, la încheierea vizionării aceștia vor fi cu mult mai agitați și hiperactivi ca înainte. Numai ecranul TV îi mai poate liniști, dar cu riscul de a-i îmbolnăvi și mai tare.

Epilepsia TV

Pe parcursul cercetărilor efectuate în anul 1978, J. Mander descoperă în arhiva Serviciului de Informații Cerebrale al Bibliotecii Biomedicale a UCLA-USA că, „din 78 de referințe privitoare la efectele televiziunii, existau 20 de articole referitoare la starea numită *epilepsia TV*, în care se vorbea despre persoane neepileptice care intrau în crize convulsive în timpul vizionării TV”. (Healy, 1990)

Numărul bolnavilor de epilepsie este mai ridicat astăzi ca niciodată în istorie. În Franța, Japonia, ca și în alte țări ale lumii dezvoltate, se înregistrează în jur de 8 bolnavi la o mie de locuitori. Faptul că televizorul poate provoca și crize de epilepsie sau chiar poate declanșa această boală este un lucru cunoscut de specialiști. Dar evenimentul petrecut în anul 1998, în Japonia, a constituit un important semnal de alarmă.

La data de 16 decembrie 1998, ora 10, în timpul unui cunoscut desen animat, *Pochemon*, 700 de copii au fost transportați de urgență la spital cu salvări sau mașini de pompieri din cauza declanșării crizelor de epilepsie. Peste 200 de copii au rămas în spital pentru îngrijire pe o perioadă mai lungă. (Science en vie Junior, 1998) Se pare că o singură scenă din acest desen animat, în care monstrul Picacky se află în centrul unei explozii de lumină, a declanșat la

atâția copii crize epileptice sau boli de epilepsie. Faptul că această scenă a putut provoca o reacție de o asemenea amploare arată influența pe care televizorul o are în mod obișnuit asupra creierului. Desigur, există persoane cu o sensibilitate mai mare (mai cu seamă copii) și acestora televizorul, cu o mai mare probabilitate, le va putea declanșa boli mai mult sau mai puțin grave, fără ca aceasta să însemne că persoanelor cu un sistem nervos mai rezistent, vizionarea nu le va agresa sau afecta creierul. Poate că bolile nu se vor manifesta curând, însă nu se poate ști când efectele cumulate vor ajunge să înfrângă rezistența organismului, provocând cine știe ce disfuncție sau boală (psihică sau neurologică).

Învățarea limbii și televizorul

Copiii care se uită cel mai mult la televizor vorbesc cel mai prost, întâmpină cele mai mari probleme în comunicare. Slăbirea capacității de a asculta și de a urmări un material prezentat oral, abilitatea scăzută în reflectarea într-o formă coerentă, în vorbire și în scris, tendința de a comunica prin gesturi odată cu cuvintele sau în locul acestora, scăderea cunoștințelor de vocabular și proliferarea ticurilor verbale sunt doar câteva din problemele cu care se confruntă noua generație în ceea ce privește stăpânirea și întrebuintarea limbii în procesul de comunicare.

Fenomenul devine mai vizibil abia după clasa a III-a sau a IV-a, când devin necesare abilități lingvistice de un nivel superior care, datorită timpului îndelungat petrecut în fața televizorului în primii ani de viață, nu s-au dezvoltat.

Se pare că, în măsura în care copiii se uită la televizor excesiv de mult încă din primii ani de viață, mai târziu, vor întâmpina dificultăți mai mari în comunicare.

„Limbajul bine dezvoltat, ca și sinapsele pe care le generează, este dobândit numai prin implicarea interactivă. Copiii au

nevoie să vorbească și să asculte. Ei au nevoie să se joace cu cuvintele și să raționeze cu ajutorul lor. Ei trebuie să discute despre problemele pe care le ridică învățatul, planificarea și organizarea comportamentului. Trebuie să fie receptivi la noile cuvinte și povești, pentru a construi o bază personală a înțelesului semantic. Ei au nevoie de călăuzirea personală a adulților care să le ofere exemple potrivite de gramatică, pentru că ordinea cuvintelor și sintaxa este mijlocul prin care copiii vor învăța să analizeze idei, să raționeze în legătură cu relațiile abstracte etc.” (Healy, 1990)

Experiența TV nu este una interactivă, ci, dimpotrivă, ea pasivizează complet puterile mentale ale omului. Nu este o experiență vie, aplicată la situațiile specifice, particulare ale vieții. Copilul nu este provocat să-și pună întrebări, să se implice într-o conversație. Comunicarea cu televizorul este una monologică și impersonală. Numai televiziunea vorbește, însă nu nouă sau copilului, ci unei mase de oameni, tuturor și nimănui în mod special. Cei mici au însă nevoie de o adresare personală, de dialog. În fața televizorului, copiii nu își pun întrebări, nu caută soluții, nu vorbesc și, cu adevărat, nici nu ascultă. Ei sunt doar absorbiți în interiorul fluxului de imagini și sunete fascinante ce ies din cutia TV.

Părinții sunt cei mai buni pedagogi în învățarea limbii, deoarece ei sunt capabili să sesizeze sau să intuiască tot ce se întâmplă în mintea copilului – cu ce viteză și ce anume poate el să priceapă – pentru a-și putea adapta dialogul nivelului lui de înțelegere. Televiziunea însă, folosind un ritm mult prea rapid sau un nivel de limbaj diferit de cel la care se află copilul, îl va obișnui pe acesta să nu mai facă efortul de a pătrunde înțelesul cuvintelor care-i sunt adresate.

Ultimele cercetări arată că, pentru dezvoltarea gândirii abstracte, copiii trebuie să se exerseze în folosirea cuvintelor neînsoțite de imagini. Imaginile limitează imaginația și intuiția doar la nivelul semnificației lor primare, determinate de suprafața sau forma lor concretă. Ele nu deschid, nu provoacă, nu eliberează gândirea precum o fac cuvintele.

Dr. Gordon Well observă că acei copii care au petrecut mai mult timp în perioada preșcolară ascultând povești, vor fi mai buni la școală mai târziu, și asta pentru că poveștile nu sunt legate de imagini deja existente și stimulează astfel gândirea și imaginația. Televiziunea, în această perspectivă, arată Rice și Haight, frânează dezvoltarea gândirii, a imaginației, a abilităților și strategiilor verbale, deoarece, în timpul vizionării, imaginile sunt punctul axial al comunicării, și nu cuvântul.

În raport cu receptarea cuvintelor, separat de imagini, ca mijloc optim de dezvoltare a gândirii, vizionarea TV se află într-un punct diametral opus. Uitându-te la televizor, nu numai că nu auzi cuvintele neînsoțite de imagini, ci, mai mult, imaginile devin punctul axial al comunicării. Televiziunea nu dezvoltă, după cum arată J. Rice și Haight, abilitățile și strategiile verbale, ci mai curând le reprimă. Din această cauză televizorul nu va putea ajuta la elaborarea gândirii abstracte, ci mai curând va încetini sau va bloca acest proces. (Rice, Haight, 1986)

Problemele de atenție și învățare, cortexul prefrontal și televiziunea

Doctorul Russel Barkley, autor al cărții *Copiii hiperactivi* găsește explicația acestui comportament. În fapt, arată el, mulți dintre copii cu probleme de atenție întâmpină dificultăți în ceea ce privește „rule governed behavior”, adică în urmarea unor norme sau reguli de guvernare a comportamentului. Problemele de atenție se manifestă atunci când mediul cere copilului respectarea unor norme sau indicații ce presupun un anumit efort. Așadar, problema acestor copii nu este numai aceea a concentrării atenției, ci și incapacitatea urmăririi sau ascultării unor norme sau rânduiești oarecare. „Oricum, chiar și acești copii fac progrese în urmărirea regulilor (ascultarea indicațiilor) în momentul în care li se promite o răsplată imediată.” (Healy, 1990)

Barkley observă că omul este ființa care poate întreprinde activități ample în vederea unei răsplăți îndepărtate în timp: oamenii muncesc o lună pentru salariul primit la sfârșitul acesteia; tinerii se pregătesc ani de zile în școli pentru satisfacțiile pe care le vor avea în practicarea profesiei; țăranii lucrează pământul câteva luni pentru recolta de anul viitor etc. Acesta este, de altfel, unul dintre lucrurile care-l deosebesc pe om de animal. El poate lucra sau suferi o viață întreagă pentru a atinge o țintă îndepărtată, aflată chiar după moartea sa, în răsplata pe care o primește de la Dumnezeu. Această posibilitate a minții umane de a săvârși un asemenea efort fără o răsplată imediată este și un dat al firii umane, dar este și un lucru care se dezvoltă în timp.

Copiii de astăzi, observă dr. Barkley, nu mai dispun de această capacitate. „Îți promiți că îi duci în parcul de distracții în luna februarie și ei tot nu vor vrea să facă lucrul cerut. Acești copii bolnavi de ADHD sunt ca și copiii mici, au nevoie de un *feed-back*, de o reîntărire, o reimplicare imediată și permanentă.” (Healy, 1990) Dacă, de exemplu, li se promite o sumă de bani sau o prăjitură ca premiu pentru realizarea unei activități, este posibil ca ei să ducă la bun sfârșit lucrul solicitat. Aceasta numai atunci când realizarea acelei activități nu durează prea mult timp sau nu cere un efort „nejustificat” de mare pentru recompensa primită. În acest caz, este nevoie de o reîntărire a atenției sau a motivației prin oferirea unei răsplăți înainte de încheierea acțiunii, cu promisiunea că va urma și o alta. Practic, la tinerii noilor generații – de altfel, fenomenul poate fi remarcat și la mulți dintre adulții de astăzi – se poate constata că nu sunt capabili să-și concentreze atenția pe o sarcină oarecare, să se motiveze singuri în realizarea unei acțiuni până la finalizarea ei, dacă motivația nu le este susținută sau reîntărită permanent de o recompensă imediată și semnificativă.

„Dr. Barkley sugerează că acești copii prezintă o diferență fundamentală (față de cei din alte generații) în sistemul de control motivațional al creierului, care se pare că nu mai funcționează

normal. Ei au nevoie de un impuls mult mai puternic pentru a se concentra asupra unei sarcini. Pur și simplu ei nu răspund la ordinea socială ca toți ceilalți copii. Din punct de vedere neurologic, pragul răsplății necesare pentru a se insera într-o activitate este mult prea mare. Este nevoie de o restimulare mult mai puternică pentru a-i face să îndeplinească tot ce li se spune, de aceea ei solicită bani, mâncare, jucării, privilegiile pentru a munci. Recompensele subtile, precum dragostea de a învăța, laudele, bunăvoința profesorilor nu-i mai motivează deloc. Ei înțeleg ceea ce le spui, prind mesajul, dar nu mai acționează.” (Healy, 1990)

Așadar, se vede că o parte din problemele ADHD se datorează sau sunt corelate și cu o disfuncție a sistemului de control motivațional. Tinerii (mulți dintre aceștia sunt deja adulți) au probleme atât în a-și menține atenția, urmând un proces anume, cât și în a se motiva în urmărirea cu voință a unui obiectiv. Durata de timp minimă între două recompense pentru ca procesul să se continue și nivelul minim necesar al recompensei depind direct de gradul în care este afectat sistemul motivațional. Adică, pentru cei cu probleme grave se impune o răsplată mai mare sau un interval mai scurt între două recompense pentru a asigura continuarea sau finalizarea activității încredințate.

Încadrarea motivației în tabloul simptomatic prezent la copiii cu probleme de atenție și hiperactivitate, tablou ce vizează o disfuncție la nivelul proceselor mentale superioare, i-a făcut pe cercetători să coreleze apariția acestui sindrom cu o afecțiune sau o atrofiere a ariilor cortexului prefrontal, cele care guvernează aceste procese.

Ariile prefrontale, după cum sugerează și numele, se află undeva în zona din față a lobilor frontali (a celor două emisfere cerebrale). Aici se află executivul creierului, locul de unde se organizează și se conduce nu numai procesul gândirii, ci și aproape toate procesele superioare, așa-zisele funcții de control, cele privind învățarea, gândirea, planificarea comportamentului, motivația, atenția, controlul emoțional, organizarea, lectura, rezolvarea problemelor și

multe altele. Toate acestea depind de buna funcționare a ariilor cortexului prefrontal.

Maturizarea târzie a ariilor prefrontale – până aproape de vârsta de 21 de ani – face ca acestea să fie foarte sensibile la experiența de mediu. Lucrul acesta a constituit un alt motiv pentru care s-a suspectat o posibilă nede dezvoltare a lor la tinerii noii generații. Suspiciunea a fost întărită însă atunci când s-a constatat că „acei oameni care suferiseră vătămări ale cortexului prefrontal manifestau aceeași simptomatologie sau întâmpinau aceleași probleme cu cei la care apărea sindromul ADHD (deficiențe de atenție și hiperactivitate)”. (Healy, 1990)

„Tot mai mulți cercetători, observă J. Healy, suspectează astăzi faptul că prea multe ore petrecute în fața ecranului (TV sau computer) pot compromite dezvoltarea centrilor creierului executiv, a ariilor cortexului prefrontal. (...) Petrecând timpul cu o activitate care nu stimulează, nu antrenează în mod adecvat funcționarea creierului (cum ar fi vizionarea TV), poate fi influențată semnificativ dezvoltarea funcțiilor prefrontalului – controlul gândirii, atenția și, în mod general, abilitățile ce țin de planificare – afirmă dr. Sid Segalowitz, o autoritate în cercetările privind dezvoltarea emisferelor cerebrale.” (Healy, 1990)

ECRANUL TV DĂUNEAZĂ DEZVOLTĂRII CORTEXULUI PREFRONTAL

Există mai multe mecanisme prin care vizionarea TV vatămă centrele executive ale creierului uman.

1. Rapiditatea succesiunii secvențelor pe micul ecran inhibă funcționarea cortexului prefrontal, deoarece pentru ca informația să poată fi prelucrată reflexiv în ariile acestuia este nevoie de circa 5-10 secunde (Scheidler, 1995), însă viteza schimbărilor de plan sau a tot ceea ce înseamnă efect tehnic este în medie de 12/minut adică unul la 5 secunde, ajungând în cazul programelor comerciale

la 30/minut adică unul la 2 secunde. Prin urmare, cortexul prefrontal neavând timpul necesar ca să proceseze reflexiv informația primită de la televizor, este scos din circuit.

2. Factorul emoțional sau afectiv ocupă locul al treilea în ierarhia cauzelor ce determină procesarea mesajelor TV, îndeosebi în ariile sistemului limbic. Prin dozarea tensiunii emoționale, a vitezei de desfășurare a acțiunii și, în general, prin conținutul programelor TV există posibilitatea controlării gradului de implicare a prefrontalului, a activității creierului uman pe parcursul vizionării TV.

Rezultatele cercetărilor efectuate în domeniul neuropsihologiei îi fac pe doctorii Emery să afirme în mod categoric că mărirea timpului de vizionare înseamnă „prelungirea stării malade în care se află cortexul prefrontal, ceea ce va avea grave consecințe asupra dezvoltării acestuia”. (Emery, 1980)

Experimentele realizate de Cristakis, Zuimmerman și colaboratorii, demonstrează că fiecare oră petrecută zilnic de copil în fața televizorului și a calculatorului în perioada de vârstă 1-3 ani crește cu 28% probabilitatea apariției problemelor de atenție în perioada de vârstă 1-7 ani. (Cristakis, Zuimmerman, DiGiuseppe, McCarty, 2004) Așadar, indiferent de mesajele transmise pe micul ecran televizor (și calculatorul intră în discuție) constituie un factor de risc pentru dezvoltarea părții superioare a creierului uman.

Viața obișnuită, așa cum au trăit-o oamenii dintotdeauna, înlesnea cu prisosință dezvoltarea normală a proceselor mentale superioare și, prin urmare, a cortexului prefrontal. Copilul, încă din primii ani de viață, prin natura condițiilor sociale, își însoțea mai întâi mama și pe urmă tatăl în activitățile pe care aceștia le întreprindeau și în acest fel, observându-și părinții și exersând anumite activități, își însușeau, prin imitare, anumite strategii de gândire și de comportament.

„Întâmpinarea unor probleme reale sau situații de viață, spune J. Healy, cum ar fi ajutorul la bucătărie, în atelier, grădină, la magazin sau în alte forme de activitate desfășurate împreună cu un

adult, constituie o bază a dezvoltării ariilor prefrontale. Vizionarea TV, din contră, este total nepotrivită dezvoltării prefrontalului, pentru că nu constituie o experiență interactivă, ci tinde să suprime tendința de a vorbi despre probleme sau de a pune întrebări asupra lucrurilor care se întâmplă. Televiziunea tinde să focalizeze totul asupra soluțiilor magice și asupra efectelor vizuale care contrazic logica adevărată.” (Healy, 1990)

Televizorul nu favorizează conversația sau implicarea copilului în rezolvarea unor probleme, nici vorbirea internă (reflecția, în general, în fața televizorului este inexistentă) și, în fapt, nici una dintre modalitățile, prin care s-ar cultiva configurarea și lărgirea ariilor corticale ale cortexului prefrontal⁷. Iată care sunt problemele pe care le întâmpină persoanele cu vătămări ale ariilor prefrontale, dificultăți întâlnite, din păcate, astăzi la tot mai mulți dintre tinerii noii generații (Noava, Ardilla, 1987):

1. Incapacitatea de concentrare a atenției, tendința de a fi legat de stimul, de a fi foarte ușor distras de oricare stimul exterior;

2. Incapacitatea de a-și controla comportamentul. Orice impuls interior se manifestă rapid în comportament, fără ca persoana să fie capabilă să inhibe manifestarea aceluși act;

7 Trebuie făcută precizarea că, deși prezentarea de până acum i-a avut în obiectiv mai ales pe copii și efectele televiziunii asupra dezvoltării cortexului acestora, trebuie să subliniem faptul că influența negativă în funcționarea normală a minții umane – pe care o exercită obiceiul uitatului la televizor – se manifestă la oamenii de toate vârstele. Doctorul Jerre Levy, biopsiholog la Universitatea din Chicago, afirmă: „Creierul omului este astfel făcut încât să fie permanent stimulat sau antrenat în procesul cunoașterii. Creierul este la fel ca mușchii; dacă nu-i exersezi, se veștejesc, se atrofiază. Dacă nu-ți exersezi creierul, acesta se va atrofia”. Prin urmare, la adulții care n-au avut timpul sau posibilitatea de a se „bucura” suficient de plăcerea televiziunii în perioada copilăriei, chiar dacă au sistemele neuronale normal dezvoltate, acestea nefiind exersate suficient, în timp, acele abilități pe care le mediază, neantrenate corespunzător, vor slăbi până la nivelul manifestării unor stări patologice. Astăzi nu numai copiii sunt nervoși, irascibili, impulsivi, incapabili de a-și controla comportamentul, de a se concentra și a se motiva suficient pentru urmărirea cu atenție, cu răbdare și cu tenacitate a unei activități, de a-și organiza programul, de a-și planifica ziua sau viitorul. Aceste probleme pot fi întâlnite la tot mai mulți adulți. Aceasta arată că și la telespectatorii mai în vârstă devine posibilă funcționarea anormală a cortexului prefrontal.

3. Dificultatea de a amâna răsplata, muncind în vederea unui scop viitor;

4. Lipsa organizării, a programării comportamentului și a planificării: în planul vieții cotidiene, se manifestă prin neglijență și delăsare;

5. O defazare între vorbire și urmărirea gândului;

6. Probleme în exprimare, în organizarea ideilor și în conceptualizare, sărăcie verbală, dificultăți în evocarea cuvintelor și stereotipii verbale;

7. Incapacitatea de a se motiva în realizarea unei activități, de a-și susține motivația până la definitivarea acesteia, de a-și adapta rapid motivația în funcție de împrejurări și cerințe;

8. Probleme în controlul răspunsului emoțional. Ori se emoționează foarte ușor, ori rămân impasibili. Mânia, depresia și exaltarea pot alterna cu ușurință sau, dimpotrivă, se poate produce un blocaj emoțional;

9. Dificultăți în selectarea atenției.

10. Alterarea flexibilității mentale, a judecății, a discernământului și a prevederii, o pierdere a inițiativei, o slăbire a creativității și a curiozității, și o afectare a capacității decizionale (Harrison, 2003).

11. „Exacerbarea comportamentului instinctiv – bulimie și pulsioni sexuale.” (Stamatoiu, 1992)

Prin urmare, atâta timp cât vizionarea contribuie semnificativ la vătămarea cortexului prefrontal, creșterea timpului dedicat realității virtuale – televizor jocuri pe calculator și internet – va genera nu o imbecilizare a tinerilor noii generații, precum afirmă prof. Sartori, ci un anumit gen de dezumanizare, prin diminuarea până la anulare a controlului actelor instinctive precum agresivitatea, eroticismul și bulimia.

De altfel, deja în mai multe studii, precum ar fi cele ale lui Akio Mori și Ryuta Kawashima, se constată cu claritate că vătămarea cortexului prefrontal de-a lungul vizionării TV are ca efect direct

creșterea agresivității ca urmare a pierderii controlului asupra comportamentului agresiv.

Să aibă oare dreptate McLuhan când afirmă că era racordării la realitatea lumii imaginii video marchează reîntoarcerea la cultura tribală? Să fie oare scurtătura electrică a culturii audio-video o cale tehnologică a reducerii individului uman la condiția de animal? Dacă nu vom proteja dezvoltarea creierului copiilor noștri, atunci va fi foarte probabil ca exacerbarea comportamentelor instinctive – agresivitatea, bulimia și pulsionile sexuale –, eliminarea gândirii și controlului comportamentelor și emoțiilor, să nască un om cel puțin infirm mintal și sufletește, dacă nu și un potențial pericol pentru societate.

Caracterul hipnotic al vizionării TV

Există mai multe motive pentru care efectul televiziunii asupra minții umane poate fi considerat unul de natură hipnotică.

1. Bio- și hipnoterapeuții susțin că televiziunea permite nu numai o transmitere a forței hipnotice, ci chiar o multiplicare a acesteia.

2. Neuropsihologii constată că răspunsul cortexului pe parcursul vizionării TV se situează în domeniul somnolenței sau al stării hipnogogice (de tip hipnotic). (Zingrone, 2002) Undele cerebrale alfa caracterizează atât starea de hipnoză, cât și activitatea corticală a telespectatorilor în timpul vizionării. Încă din anii '50 se cunoaște faptul că undele alfa caracterizează starea de somn superficial sau de hipnoză, iar studiile mai recente arată că un individ este cu atât mai hipnotizabil, cu cât are unde alfa mai bine reprezentate în cortex. (Holdevici, 1995) Doctorii Emery afirmă că „starea de continuă fixație – ca un fel de transă – a celui care se uită la televizor nu este una de atenție, ci de distragere, o formă de visare cu ochii deschiși sau de pauză”. (Mander, 1978)

3. Vizionarea TV poate fi încadrată cu ușurință în clasa fenomenelor de tip hipnotic dacă sunt avute în vedere caracteristicile stării

hipnotice și perfecta lor asemănare cu stările mentale trăite de telespectator în fața televizorului.

a) „Aspectul exterior al persoanei hipnotizate (n.n. ca și în cazul vizionării TV) este al unui individ pasiv, care reacționează doar la comenzi venite din afară.” (Holdevici, 1995)

b) În ambele cazuri atenția este captivată din afară și este „orientată în mod special spre ceea ce spune și face hipnotizatorul”, în cazul nostru televizorul.

c) În cadrul hipnozei se reduce controlul realității și apare o toleranță crescută pentru distorsionarea acesteia – *logica transei* – conform căreia subiectul acceptă ca fiind logice situații pe care în stare naturală nu le-ar considera ca atare.” (Holdevici, 1995)

4. Dr. Ernest Hilgard spune că televizorul poate foarte ușor să-i aducă pe oameni într-o stare de tip hipnotic. El arată că „a sta liniștit, relaxat, într-o cameră întunecoasă, privind fix și pasiv o sursă de lumină pe o anumită perioadă sunt primele componente ale inducerii hipnozei”. (Mander, 1978)

„Șederea în liniște, fără alte impulsuri senzoriale în afară de ecran, fără orientarea în afara razei de acțiune a aparatului TV este capabilă ea însăși de a-i determina pe oameni să se poziționeze în afara realității obișnuite, permițând substituția cu o altă realitate pe care televiziunea o poate oferi. Poți deveni atât de implicat imaginativ, încât alternativele dispar temporar. Atunci subiecții se lasă duși de hipnoză (plutesc)”, subliniază J. Mander. (Mander, 1978)

5. O altă cauză în generarea stării semihipnotice în fața televizorului este dată de cantitatea imensă de informații pe care o transmite un program TV, de puternica implicare emoțională, dar mai cu seamă, sub raport tehnic, de viteza cu care se deplasează camera video, de schimbările unghiurilor de filmare sau ale planurilor.

Toate aceste evenimente tehnice, menite să țină trează atenția, au darul de a intensifica legătura hipnotică. Ele măresc stresul sistemului nervos, suprasolicitanți funcțiile cognitive, și, prin aceasta,

intensifică fenomenul de inhibiție a emisferei stânga și măresc sugestibilitatea.

Dr. Freda Morris arată că, întrucât imaginile TV se mișcă mai repede decât este capabil telespectatorul să proceseze informația pentru a reacționa, acesta nu mai poate face altceva decât să le urmărească. Viteza uriașă, nenaturală de schimbare a imaginilor nu lasă posibilitatea analizei sau a reflecției asupra imaginilor, astfel că ele vor străbate mintea, în timp ce gândirea critică este blocată. Dr. Morris amintește de o tehnică de inducere hipnotică numită „confuzie”, care a fost experimentată de M. Erikson: „Îi dai persoanei (minții) atât de mult de lucru, încât să nu-i lași posibilitatea de a mai întreprinde nimic ea însăși ca subiect. Este vorba de un proces rapid și continuu în care se cere subiectului să se ocupe succesiv de diverse lucruri, alternându-i centrul atenției cu rapiditate. În momentul în care supraîncărcarea este atinsă, iar pacientul dă semne de oboseală, tinzând să-și decupleze atenția, atunci hipnotizatorul intervine cu ceva care poate stimula relaxarea, și atunci pacientul intră în transă hipnotică. Ceva asemănător se întâmplă și în cazul televiziunii”. (Mander, 1978)

Funcția de agendă a mass-mediei, efectul de Cultivare și spirala tăcerii

Acestea sunt trei dintre cele mai importante efecte ale televiziunii, consacrate în majoritatea studiilor de sociologie și teorie a comunicării mediatice.

Funcția de agendă pune în evidență faptul că agenda sau harta principalelor preocupări mentale ale publicului este asemănătoare sau chiar identică cu agenda mediatică. Cu alte cuvinte, mass-media sau televiziunea ne spune la ce să ne gândim cu preponderență în fiecare zi. Ea ne arată care sunt problemele cele mai importante, pentru ca, în funcție de această ierarhizare, să ne orientăm în a le acorda atenția corespunzătoare. Prin acest efect, televiziunea ne co-

lonizează, practic, experiența mentală a realității. Ne face să credem că există în primul rând sau exclusiv ceea ce este mediatizat.

Efectul de cultivare. Cercetările realizate de George Gerbner și un grup de colegi de la *Annenberg School of Communication* au arătat că televiziunea naște o lume iluzorie, un mediu simbolic și cultural ce nu corespunde realității și care are puterea de a cultiva „în masa publicului opinii, concepții și credințe, la fel cum, agricultorul își cultivă pământul”. (Drăgan, 1996)

Studiul *Growing up with Television* arată că, dacă toată lumea crește cu televizorul, „efectele mici cumulate pe o perioadă mare de timp duc nu numai la efecte mari, ci și la o sumedenie de concepții, abordări, interpretări împărțite de un număr din ce în ce mai mare de oameni. Televiziunea este instrumentul acestei omogenizării.” (Drăgan, 1996)

„În postura de preot și educator al societății americane, apreciază G. Gerbner, televiziunea cultivă valorile, miturile și lecțiile morale ale acestei societăți. Comparația între televiziune și religie se bazează tocmai pe faptul că ambele prezintă în flux continuu mituri, ideologii, fapte și relații. Ceea ce cultivă concepții comune și stabile despre realitate sunt regularitățile care pot fi identificate de-a lungul unei perioade de timp semnificative în programele TV, adică trăsături regulate în ceea ce privește decorurile, rolurile, tipurile de relații și de acțiuni prezentate cu o anumită frecvență. Prin intermediul acestor trăsături regulate, mass-media, în special televiziunea, ajunge să creeze concepția pe care membrii audienței și-o construiesc despre realitate generând un mediu cultural, o lume simbolică, iluzorie.

Telespectatorii se nasc în această lume simbolică și nu au cum să ocolească expunerea la mesaje transmise în mod regulat și cu un grad înalt de repetitivitate. Mai ales că expunerea se realizează mai multe ore pe zi, iar utilizarea televiziunii este pentru cea mai mare parte a telespectatorilor nonselectivă, aproape ritualică.” (Dobrescu, Bârgăoanu, 2001)

Prin urmare, deși pe micul ecran apar o diversitate de fapte și comportamente, toate acestea prezintă, de fapt, în mod constant aceleași regularități și trăsături caracteristice. Personajele au un set de preocupări și ținte comune, aceleași modalități de rezolvare a conflictelor și situațiilor existențiale, sunt mânâți de dorințe asemănătoare, gândind identic realitatea. Aceste stereotipii care pot fi ușor integrate unui anumit spirit (al culturii nihilismului, după cum se va putea observa în continuare) sunt cele care influențează, în mod esențial, atitudinile și orizontul de experiență mentală al auditoriului.

Dictatura opiniei publice sau spirala tăcerii. În anul 1974, directoarea Institutului de Demoscopie din Allebach (Germania), Elisabeth Moelle Neumann, publica articolul *Spiral of Silence: a Theory of Public Opinion*. În esență, articolul arată care sunt mecanismele prin care se creează și se difuzează opinia publică în societate, modul în care mass-media poate genera, impune sau consolida un curent de opinie în lumea modernă. Iar dacă mass-media este aceea care creează opinia publică, atunci ea este cea care va configura și dirija și punctele de vedere individuale, privind diferitele probleme ale societății sau anumite mentalități. Aceasta deoarece, se arată în diferite studii, majoritatea oamenilor au tendința de a-și alinia punctul de vedere opiniei publice indiferent de poziția acesteia. Spirala tăcerii arată că, dacă o minoritate de opinie este reprezentată ca majoritară, spre exemplu aceea că homosexualitatea este un comportament normal, atunci acea minoritate se va transforma în majoritate. Numai 20% din oameni își vor păstra opinia, dar și aceștia vor tăcea.

Dependența de televizor

Criterionii de diagnosticare, determinate de psihologii americani Kubey și Csikszentmihalyi:

- Deși se constată apariția unor probleme de natură fizică sau psihică datorită vizionării prelungite, cei mai mulți mărturisesc că nu pot reduce timpul alocat televizorului.
- Telespectatorul își propune să vizioneze numai un program, deși sfârșește prin a viziona mai multe;
- Cu toate că doresc să aloce mai mult timp altor activități decât privitului la TV, oamenii se declară neputincioși în a micșora timpul dedicat vizionării;
- Persoanele dependente dedică mult timp televizorului 3-5 ore/zi;
- Apare renunțarea la ocupațiile familiale, la activități sociale și recreative în favoarea televizorului;
- Atunci când se renunță brusc la televizor apar simptome specifice dependenței de drog cum ar fi: irascibilitate, anxietate, agresivitate, nervozitate excesivă, plictiseală. De asemenea, se apelează la înlocuitori cum ar fi alte activități media sau de divertisment (Kubey, 1996).
- Omul se comportă ca și cum nu mai poate trăi fără prezența televizorului.
- Imediat după întoarcerea de la școală sau de la serviciu, se deschide televizorul.
- Televizorul rămâne deschis, deși se desfășoară alte activități în paralel.
- La trezirea din somn, de dimineață televizorul este pus în funcțiune.
- Nu se mai poate adormi decât cu televizorul deschis.

Educația prin televizor

- Prin televizor nu se poate realiza o învățare conștientă, intențională (Mander, 1978);
- Televiziunea are capacitatea de a ne modela comportamentul sau a ne forma atitudinile dorite de arhitecții lumii media – consumatorism, nihilism, divertisment (Setzer, 2001).
- Generează o lume simbolică, iluzorie, pe care tânărul o ia drept reală (Poplawski, 1998);
- Televiziunea induce păreri eronate despre lume și viață. Anumite principii de viață, sisteme de valori, fiindu-ne inoculate în subconștient, ne influențează modul de a gândi (Mander, 1978);
- Sunt promovate și justificate comportamente anormale;
- Trăsături precum violența, sexualitatea, magicul sunt însușite mult mai repede și mai profund decât mesajul care se impune ca motiv principal al comunicării.

BANII, PLĂCEREA ȘI PUTEREA

Pe micul ecran, totul se învârtă în jurul banilor, al dobândirii plăcerii și a exercitării puterii. Banii devin sensul oricărei activități, singura măsură a satisfacției și a demnității, scopul și sensul omului în lume – televiziunea contribuind din plin la formarea acestei mentalități de tip nihilist.

Munca nu este văzută ca o virtute, sunt promovate afacerile, escrocheria, furtul, etc.

CONTESTAREA AUTORITĂȚII

Televiziunea cultivă o atitudine răzvrătită.

Copiii sunt îndreptățiți să se revolte împotriva părinților, a educatorilor și a școlii, împotriva oricărei norme sau principiu care se impune ca autoritate;

Scopul propagării unei atitudini anarhice este scoaterea omului de sub autoritatea și protecția familiei, a Bisericii și a valorilor tradiționale pentru a fi victime ușoare ale propagandei consumismului sau a manipulării.

EROTICUL

În ultimele decenii, în programele televiziunilor din America sau din lumea occidentală în general s-a putut constata o creștere continuă a ponderii materialelor cu conținut erotic. Cercetările statistice publicate de Fundația Kaiser, în anul 2002, studii care au avut în vedere câteva mii de programe de televiziune, aparținând tuturor genurilor, arată că 64% din programele de televiziune ale unui canal american conțin materiale privind sexualitatea (4,4 scene pe oră), în 61% apar discuții despre sexualitate (3,8 scene pe oră) și în 32% apar prezentate explicit relații sexuale (2,2 scene pe oră). Dintre genuri, se arată că telenovelele conduc detașat cu 96%, având în medie 5,1 scene pe oră, iar la urmă se află programele cu conținut realist din care, „doar” 28% conțin materiale sexuale (4,5 scene pe oră). O statistică făcută pe programele populare în rândul tineretului arată că în 83% din acestea se face referire la sexualitate, în 80% se vorbește despre această problemă și în 49% apar explicit prezentate comportamente sau relații sexuale. Aceasta indică o atracție a tineretului către genurile și programele ce conțin materiale erotice.

Care sunt trăsăturile generale ale mesajelor erotice conținute în programele TV?

„În America, copiii sau tinerii văd anual la televizor în jur de 14 000 de referințe la sex – aluzii sau comportamente și mai puțin de 150 de referințe privind tratarea pozitivă a abstenenței și virginității, a riscului contaminării cu o boală cu transmitere sexuală (BTS) sau a responsabilității ce o presupune relația sexuală.

(Harrys & Associates, 1998) (...) În cazul telenovelelor, relațiile sexuale între persoane necăsătorite sunt de 24 de ori mai frecvente decât cele între soți (Lowry și Towles, 1989) (...). În 75% din videoclipurile prezentate pe MTV sunt prezente imagini erotice, în mai mult de jumătate, violență, și în 80% din timp pot fi întâlnite amândouă genurile combinate: erotic și violența împotriva femeilor (Sherman & Dominik, 1986).

Cei mai mulți cercetători consideră că telenovelele reprezintă cel mai senzational, cel mai inexact (fals) și generator de dependență program, prin referințele lui la sexualitate. Relațiile sexuale în afara căsătoriei sunt portretizate a fi de 8 ori mai obișnuite decât cele între soți. 94% din întâmplările erotice înfățișate în telenovele se desfășoară între persoane care nu sunt căsătorite (Greenberg, Abelman și Neuendorf, 1981) (...). Eroul este frecvent portretizat ca fiind impersonal, emoțional, exploator față de persoana partenerului sau față de femeie în general (Sprafkin și Silverman, 1982) (...). Aproape niciodată personajele implicate în relații sexuale pe micul ecran nu se îmbolnăvesc de vreo boală cu transmisie sexuală, cu toate că în realitate una din șase persoane riscă să contacteze o astfel de boală (Greenberg, Abelman și Neuendorf, 1981).”

Exemplele pot continua, însă credem că este destul de limpede atmosfera generală în care este tratată sexualitatea pe micul ecran. **Cele 14 000 de referințe la sexualitate – aluzii sau comportamente sexuale – desemnează erosul drept centru obsesional al existenței. În comparație, cele 150 de referințe la virginitate, la abstenență, la responsabilitatea unei vieți sexuale și la riscul unei boli cu transmitere sexuală generează mentalitatea că fecioria sau abstenența sunt extrem de rare în zilele noastre și, prin urmare, demodate, relațiile sexuale nu implică o responsabilitate deosebită în afara satisfacerii plăcerii, iar riscul contaminării cu o boală cu transmitere sexuală este aproape inexistent. De asemenea, faptul că erosul la televizor este de 24 de ori mai probabil să se manifeste între persoane necăsătorite decât între soți ne sugerează că relațiile sexuale între persoanele**

necăsătorite sunt cele mai frecvente și, prin urmare, cele mai obișnuite astăzi.

În general, tot ce apare pe micul ecran legat de sexualitate este îmbrăcat în haina senzaționalului, a emoționalului sentimental, însă totodată este foarte puțin personal, reducându-se mai mult la satisfacerea unei dorințe sexuale decât la o relație profundă. Exploatarea celui alt ca obiect sexual, ca instrument pentru obținerea plăcerii, este un fapt curent în lumea TV. Dincolo de mișcătoarele sentimente afișate ca pretext, se ascunde doar dorința de plăcere sexuală, pofta pe care lumea televizualului o cultivă în mod obsesiv.

Cum este percepută sexualitatea de către public, prin intermediul lumii TV?

„Cei care se uită la televizor cred că relațiile sexuale înaintea sau în afara căsătoriei, violul și prostituția sunt mult mai frecvente sau comune decât sunt ele în realitate (Greenberg, 1994). (...) În urma vizionării TV tinerii supraestimează numărul celor de vârsta lor care întrețin deja relații sexuale (Zobin, Hirsch, Smith și Hardy, 1984) (...). Vizionarea TV accentuează tinerilor sentimentul că «toată lumea a făcut-o», adică are o viață sexuală, iar aceasta a contribuit, în ultimii 20 de ani, la o scădere gradată, dar constantă, a vârstei la care băieții și fetele au primul act sexual (Braverman și Strasburger, 1993). Într-un alt studiu se arată că tinerii de liceu care urmăresc intensiv telenovelele estimează ca fiind mult mai mare numărul persoanelor divorțate sau al celor care au copil nelegitim în lumea reală, decât estimează cei care se uită mai puțin la TV” (Buerkel, Rothfuss și Mayer, 1981; Carveth și Alexander, 1985).

Știind că, potrivit studiilor referitoare la efectul de spirală, oamenii au tendința de a se alinia la opinia publică, la modă, la comportamentul considerat dezirabil în societate la un moment dat, ne putem da seama care va fi efectul acestei false viziuni asupra realității pe care televiziunea o formează în mințile tinerilor și ale adulților. În colectivele tinerilor de astăzi (școli, licee etc.), s-a ajuns ca

rușinea (de a nu fi precum ceilalți – în rândul lumii) să-i determine pe fete și pe băieți să afirme mai curând că nu sunt virgini, chiar dacă adevărul este altul. Astfel că rușinea de ceilalți, de lume, care înainte îi oprea pe tineri să adopte comportamente imorale, a ajuns în zilele noastre, prin intervenția TV, să devină piedică în afirmarea curăției și chiar instrument persuasiv al implicării celorlalți în discuții și chiar în relații erotice. Lumea TV ajunge, astfel, prin întreprinderea ei cu realitatea, să reconfigureze valorile societății, să redefiniească o nouă „normalitate”.

Relațiile sexuale înaintea căsătoriei, dar și în afara acesteia (adulterul), divorțul, copiii nelegitimi sunt văzute, prin intermediul televiziunii, drept comportamente sau realități dezirabile, respectiv normale și, ca atare, acestea devin astfel repere sau modele de comportament pentru noile generații.

Care sunt consecințele identificării telespectatorilor cu personajele micului ecran?

„Când elevii de colegiu au fost puși să identifice câteva persoane pe care ei le consideră model pentru comportamentul personal, ei au selectat în primul rând personaje din lumea TV, care s-au evidențiat printr-o atitudine sexuală extrem de permisivă și cu o foarte mare frecvență a relațiilor sexuale (Fabes și Strausse, 1987).” (Strasburger, 1995)

Aceasta se întâmplă pentru că astfel de personaje sunt puse întotdeauna într-o lumină pozitivă pe micul ecran, iar tinerii, în fond, nu fac decât să-și însușească modelele care li se propun.

„Adolescenții care se identifică îndeaproape cu personaje de la televizor mărturisesc că se simt nesatisfăcuți de faptul că sunt virgini sau de experiența sexuală pe care au avut-o (în cazul în care întrețin deja relații sexuale). (Baron, 1976, 1977; Couringht și Baran, 1980) Expunerea regulată la mesajele erotice ale micului ecran afectează imaginea tinerilor despre ei înșiși. Aceș-

tia nu mai sunt satisfăcuți de viața lor sexuală sau au așteptări prea mari de la actualii sau potențialii lor parteneri (Greenberg, 1994).” (Strasburger, 1995)

Frustrările legate de viața sexuală și nu numai, ca rod al conflictului dintre așteptările formate prin prisma televizorului și realitate, stau la baza numeroaselor afecțiuni psihice ale noilor generații. Lumea TV este una a viselor frumoase sau a coșmarurilor. În cea mai mare parte a filmelor și emisiunilor, lumea reală, cu urcușurile și coborâșurile ei, cu bucuriile și durerile inerente, nu apare pe micul ecran, nefiind senzațională, ci, dimpotrivă, fiind prea discretă sau prea nuanțată ca să poată fi redată la televizor.

Erotismul TV este definit în termenii acestei lumi idealizate în care domină happy end-ul, în care plăcerea biruie până la urmă, unde consecințele libertinajului sexual sau ale iresponsabilității nu există. O lume cu parteneri ideali, puternici, cu un fizic atrăgător, plini de șarm și totdeauna siguri pe ei, lipsiți de bolile, de neputințele, de slăbiciunile sau de imperfecțiunile unui om obișnuit. În acest context, telespectatorii, atunci când se vor întoarce din lumea TV la viața obișnuită, rămânând conectați la acea atmosferă ideală, paradisiacă sau afrodisiacă, se vor simți frustrați că partenerul lor de viață sau dragostea lor nu este „perfectă” sau nu corespunde așteptărilor.

Cei mai mulți americani, în special femeile, se simt frustrați de faptul că sunt prea grași (în America, peste 60% din populație este supraponderală), în condițiile în care personajele de pe micul ecran sunt „ca trase prin inel”. Acesta este, de altfel, unul dintre motivele principale pentru care în fiecare an milioane de americani suferă de anorexie.

Niciodată omul nu va putea răspunde perfect așteptărilor erotice ale celuilalt, formulate de „realitatea” TV – o lume a egoismului –, dorinței celuilalt de a-l trata ca pe un obiect, fără a lua în seamă așteptările sale sufletești. Criza este inevitabilă și dimensiunile ei, direct proporționale cu timpul alocat vizionării, deoarece modelul de

viață impus de televiziune nu este unul viabil, el nu provine din experiența de viață a oamenilor obișnuiți, ci este doar un construct cu scop seducător, comercial. Imitând comportamentul eroilor micului ecran – falsul sentimentalism, atitudinea profund egoistă, chiar exploatare față de persoana celuilalt – reducând dragostea la relația sexuală, tinerii nu pot dobândi iubirea după care tânjește sufletul lor. Pentru eșecul pe care-l au în dragoste aruncă vina ori pe partenerii lor, ori se amăgesc că nu au încercat toate tehnicile de înfrumusețare, că nu au încă banii, hainele, stilul de viață al celor de pe micul ecran, lucruri pe care, dacă nu le vor putea dobândi, se vor simți foarte nefericiți, rămânând doar să viseze în fața televizorului.

Permanentă frustrare pe care o creează televiziunea în sufletul telespectatorilor nu va putea fi înlăturată atâta timp cât nu va înceta hrănirea imaginației cu fantasmatele televizualului, cât nu vor fi căutate în viața reală modelele și resursele dobândirii împlinirii sufletești, a fericirii în ultimă instanță. Ea va deveni o sursă permanentă de tensiune și de nemulțumire față de persoana celuilalt sau față de propria persoană. Adulterul, divorțul, perversiunile sexuale sau unele afecțiuni psihice vor deveni tot mai probabile.

Care sunt modificările de atitudine privind sexualitatea, generate de televiziune?

„Elevii de liceu cărora li s-au proiectat filme cu conținut sexual explicit acceptă cu o mai mare ușurință infidelitatea sexuală și promiscuitatea decât grupul de control (grup format din tineri provenind din același mediu, cărora nu li s-au proiectat filmele respective) (Zillmann, 1994). Adolescenții care au vizionat doar 10 videoclipuri au devenit mult mai deschiși în a privi ca acceptabile relațiile sexuale înainte de căsătorie (...). De asemenea, se arată că expunerea intensă a tinerilor la materialele ce vizează relațiile sexuale dinaintea sau în afara căsătoriei îi desensibilizează, determinându-i să le considere normale (Bryant și Rockwell, 1994).

În alte două studii, elevii de liceu care dezaprobau violul și-au schimbat atitudinea, devenind mai deschiși în a accepta acest comportament, după numai 9 minute de vizionare zilnică, pe o perioadă de 6 săptămâni, a unor filme notate cu R-rated sau după vizionarea a 5 ore de filme cu conținut explicit sexual (Brown, Childers, Waszak, 1990) (...). Băieții și fetele unui colegiu după ce au vizionat zilnic, timp de o oră, pe o perioadă de 6 săptămâni un film cu subiect erotic au mărturisit că se simt mai puțin satisfăcuți de cei cu care întrețin o relație intimă decât înainte de experiment (Zillmann și Bryant, 1982). Un studiu făcut pe 391 de elevi ai unui liceu din Carolina de Nord a găsit că pentru aceia care au vizionat în mod selectiv mai multă sexualitate la televizor începerea vieții sexuale în anul respectiv a devenit mult mai probabilă (Brown și Newcomer, 1991).” (Strasburger, 1995)

Studiul evidențiază o relație de proporționalitate între probabilitatea ca un tânăr să înceapă viața sexuală și cantitatea de programe cu conținut sexual vizionate la televizor.

„Datele provenite de la National Surveys of Children pun în evidență faptul că bărbății care dedică cel mai mult timp televiziunii au cea mai mare prevalență a relațiilor sexuale, iar tinerii care se uită la televizor separat de familia lor (având un aparat TV în propria cameră) au o rată a relațiilor sexuale de 3 până la 6 ori mai mare decât aceia care se uită la televizor împreună cu părinții.” (Strasburger, 1995)

Televiziunea crește efectiv activitatea sexuală la tineri și la copiii. Studiile arată, totodată, o semnificativă descreștere a vârstei primului contact sexual, probabilitatea ca primul act sexual să aibă loc la o vârstă mai timpurie crescând proporțional cu numărul orelor de vizionare TV.

În același timp s-a observat că acei copii care discută împreună cu părinții materialele cu conținut sexual văzute la televizor încep viața sexuală mai târziu decât cei care le interpretează singuri (J.L. Peterson, K.A. Moon și F.F. Furstenberg, 1991). Cercetările

efectuate de Weaver au arătat că pornografia crește comportamentul sexual dur cu femeile (Weaver, 1994). Această duritate include agresivitate crescută asupra femeilor, ca și o insensibilizare la rănilor pe care violența și atacurile sexuale le provoacă.

Dependența de pornografie

Debutul vieții sexuale la o vârstă timpurie, frustrările și eșecurile determinate de o viață sexuală desfășurată după modelul promovat de televiziune sau o imaginație extrem de erotizată prin vizionarea TV duc adesea la vizionarea materialelor pornografice. De altminteri, în ultimii ani, scenele pornografice au început să capete un accent de normalitate, fiind introduse tot mai des în filmele care nu au acest specific. Cauza se găsește și în faptul că sexualitatea impersonală pe care o promovează televiziunea – sex pentru plăcerea în sine – are drept consecință logică pornografia. Apariția și dezvoltarea acestui gen în mass-media contemporană, mai cu seamă în televiziune, a atras atenția cercetătorilor datorită efectelor semnificative pe care materialele pornografice s-a dovedit că le au asupra psihicului uman.

Larry Hoo din Hong Kong analizează în anul 1986 rezultatele a 35 de cercetări privind efectele expunerii la pornografie. „Din aceste studii, 20 arată că **pornografia mărește agresivitatea**; în 4 din ele s-a găsit că există o legătură între expunerea la pornografie și cazurile de viol, iar în 11 s-a scos în evidență faptul că **bărbății care vizionează pornografie acceptă mai ușor** violența îndreptată împotriva femeilor și batjocorirea acestora.” (Pavlu, 2002)

După 1990, cazuistica prilejuită de explozia pornografiei TV, video și internet a făcut ca cercetătorii să-și diversifice obiectivele. Unul dintre cele mai grave lucruri descoperite este faptul că vizionarea de pornografie creează dependență. Doctorul psihiatru Reed formulează câteva criterii care, în opinia sa, ar indica dependența de pornografie. El arată că parafilii (deviații sexual cu sau fără manifestări violente) utilizează și colectează în mod frecvent mate-

riale pornografice (Reed, 1994). El prezintă 13 cazuri de perverși sexuali și arată ce legătură au aceștia cu utilizarea pornografiei. „Vaste colecții private de materiale pornografice sunt găsite de autorități în locuințele persoanelor arestate pentru crime sexuale, în special pedofili. Există, de asemenea, dovezi că violatorii și molestatorii de copii utilizează materiale pornografice explicite atât înainte cât și în timpul unor atacuri cu caracter sexual.” (Kubey, 1996) Toate acestea sugerează, observă Kubey, că există o legătură între utilizarea frecventă a pornografiei și dereglările cu caracter sexual. (Kubey, 1996)

Zilman și Bryant (1998) demonstrează experimental faptul că expunerea prelungită la pornografie duce la scăderea nivelului satisfacerii sexuale între parteneri (în viața lor intimă). „Dar nesatisfacerea sexuală, arată Zilman, conduce la o nouă expunere la pornografie (...), deoarece consumatorii compară ceea ce au, din punct de vedere al intimității sexuale, cu ceea ce pornografia le spune că ar putea și trebuie să aibă.” (Zilman, Bryant, Huston 1998) Astfel se poate constata apariția unui adevărat cerc vicios. Vizionarea materialelor pornografice nu numai că determină creșterea dorinței sexuale, dar face ca nemulțumirea privind partenerul, insatisfacția sexuală să se adâncească atât de mult, încât persoana este nevoită să recurgă la un consum sporit de pornografie.

Cu toate că fenomenul dependenței se manifestă mult mai pregnant în cazul materialelor pornografice, Kubey și Bryant au demonstrat că și materialele „foarte romantice și stimulative sexual”, prin intermediul aceluiași mecanism, pot genera o anumită legătură de dependență. Aceste materiale „prezentate la televiziune sau oriunde în mass-media contemporană pot alimenta nemulțumiri și o înclinație spre comparații individuale la un spectru mult mai larg de populație decât era cazul înainte”. (Kubey, 1996) Prin urmare, vizionarea regulată a unei „nevinovate” telenovele cu conținut erotic conduce în timp la un anumit tip de dependență de emisiuni de acest tip. Legătura este cu atât mai puternică cu cât vizionarea este

mai frecventă și cu cât gradul de erotism al programelor vizionate este mai ridicat.

Plecând de la efectul de dependență, doctorul Cline, tratând sute de persoane cu dereglări sexuale, prezintă un proces în patru pași al implicării în consumul de materiale sexuale, în special cele pornografice. „Primul este «efectul de dependență», în care persoana revine în mod repetat după mai mult material deoarece acesta îi furnizează un foarte puternic stimulent sexual, având un efect afrodisiac (...). Cline continuă cu descrierea unui «efect de creștere», în care este resimțită «o nevoie crescută de mai mult stimulent pentru a obține același efect». În al treilea stadiu, apare «desensibilizarea». Lucrurile care odată păreau șocante sunt din ce în ce mai puțin șocante și, prin urmare, devin legitime cu timpul. În al patrulea stadiu, Cline constată că există «o tendință crescândă de a pune în practică comportamentul văzut în materialele pornografice.»” (Zilman, Bryant, Huston 1998) Cu alte cuvinte, pornografia sau mesajele erotice creează dependență, adică necesită întotdeauna un consum sporit.

Cercetătorii sunt de acord cu faptul că eroticul constituie „un puternic factor de amplificare”, mai cu seamă când el se rezumă doar la satisfacerea plăcerii sexuale sau la incitarea imaginărilor a dorinței. Cu alte cuvinte, materialele erotice, concomitent cu satisfacția sexuală (produsă în planul imaginativ), conduc nu la o stingere, ci la o amplificare a dorinței. Cline adaugă faptul că, datorită emoției puternice pe care o generează materialele erotice, aceste experiențe se fixează cu putere în memorie și astfel oamenii învață cu ușurință sau se obișnuiesc cu un asemenea comportament, cu experiența erotică pe care o vor simți tot mai necesară. Dr. Reed arată că procesul învățării, ca bază a fenomenului de dependență, poate avea ca temei faptul că „neurotransmițătorii stimulați de materialele pornografice activează căi neurale similare celor activate de heroină și cocaină”. (Zilman, Bryant, Huston 1998) Cu alte cuvinte sistemul nervos devine dependent (precum narcomanul de

drog) de acea cantitate de endorfine ce este emisă în organism în urma vizionării materialelor erotice.

Vizionarea materialelor erotice subminează fidelitatea în căsnicie, dorința întemeierii unei familii și de a avea copii

Primele efecte ale vizionării pornografiei, asupra cărora s-au oprit cercetătorii de-a lungul vremii – violența și deviațiile sexuale grave –, deși apar ca foarte puternice și deosebit de grave, afectează un grup mai restrâns de indivizi, pe cei care ajung la un consum obsesiv de pornografie și care trăiesc într-un mediu ce favorizează comportamentele amintite. Efectul de dependență constituie un stadiu intermediar. Aria de manifestare a acestuia este una semnificativă și este considerat de către cercetători drept un efect puternic al vizionării materialelor erotice și pornografice. În afara acestora, mai există o seamă de alte consecințe ale vizionării materialelor cu conținut erotic și pornografic. Acestea, deși par a fi cu mult mai slabe, mai puțin sesizabile pe termen scurt, marchează cu putere viața și mentalitatea omului modern. Proporțional cu gradul de expunere la mesajele erotice ale mass-mediei, este afectată întreaga populație, generându-se, în timp, o nouă percepție, o nouă atitudine privind sexualitatea și viața de familie.

Nu trebuie să ajungi dependent de pornografie sau de un material cu conținut sentimental-erotic, așa cum sunt telenovelele, pentru ca mentalitatea sau percepția privind sexualitatea să se modifice, ci este suficient ca de mic copil, de-a lungul anilor, să fi fost expus la astfel de mesaje. Pentru că este dificilă cercetarea modificărilor de mentalitate produse printr-un efect cumulativ pe o perioadă de câteva zeci de ani, cercetătorii au preferat să investigheze fenomenul prin expuneri scurte, dar intense, pe perioada câtorva săptămâni, la materiale care au un grad ridicat de erotism, ce merge până la pornografie. Iată care au fost, în lectura lui Kubey, concluziile unui astfel de experiment.

„Zillmann și Bryant sunt interesați de gradul în care «pornografia intră în conflict cu valorile familiale» și ne oferă din nou dovezi experimentale. În aceste studii, un grup experimental de adulți este expus la materiale video pornografice pe o perioadă de câteva săptămâni (de obicei 6). La o săptămână după expunere, răspunsurile grupului la întrebările puse sunt comparate cu cele ale unui grup de control care nu a fost expus.

Studiile arată că expunerea prelungită la pornografie, realizată experimental, duce la o mai mare acceptare a promiscuității atât la bărbați, cât și la femei, iar pe măsură ce promiscuitatea este considerată a fi normală, fidelitatea față de partenerii de viață sexuală se diminuează mult față de cazul adulților din grupul martor (de control). Subiecții participanți raportează, de asemenea, că ar accepta mult mai ușor o intimitate sexuală neexclusivă pentru ei înșiși, respectiv relații sexuale în afara vieții conjugale.

În același studiu, la întrebarea: «Credeti că instituția căsătoriei este esențială pentru buna funcționare a societății?», 60% din persoanele din grupul de control au răspuns afirmativ, comparativ cu 38,8% în cazul persoanelor expuse la pornografie. *Zillmann și Bryant au arătat că expunerea la pornografie reduce dorința participanților la studiu – bărbați sau femei, studenți și nestudenți – de a avea copii. Zillmann apreciază că această constatare poate susține ideea: consumul prelungit de pornografie face ca faptul de a avea copii și a întemeia o familie să apară drept inconveniențe care nu sunt necesare pentru obținerea plăcerii. Aceasta deoarece pornografia înlesnește accesul facil la satisfacții sexuale «superlative», satisfacții care sunt disponibile fără investiții emoționale, fără îngrădire socială, fără obligații economice, fără sacrificarea timpului și a efortului. Din această perspectivă, satisfacția imediată pe care televiziunea comercială o oferă și o promovează atât de frecvent poate fi, în însăși esența ei, în conflict cu valorile de stabilitate și angajament atât de necesare funcționării vieții de familie.» (Kubey, 1996)*

Concluzii

Dacă după numai câteva săptămâni de vizionare a unor materiale cu conținut sexual sau pornografic se pot observa modificări vizibile de atitudine, e limpede care sunt dimensiunile efectului de influență al televiziunii în formarea atitudinilor, în modelarea comportamentului sexual al omului contemporan.

Expus la mesajul preponderent erotic al televiziunii sau pur și simplu trăind în mijlocul unei lumi care și modelează sistemul de valori și atitudini după cel al lumii micului ecran, omul modern nu se mai poate raporta la relația de dragoste sau la tema sexualității ca acela de dinainte de era televizorului. Sexualitatea devine importantă pentru că industria de consum are nevoie de ea, nihilismul o promovează, iar mesajul erotic însuși este foarte bine adaptat mediului TV, un mediu care, ca și eroticul, are capacitatea de a inhiba reflexia rațională și de a modela o percepție senzitivă (simțială), senzuală și, în ultimă instanță, erotică a realității.

Chiar dacă ne considerăm infailibili prin educația, inteligența sau discernământul nostru, indiferent de vârstă, stare socială sau spirituală, elevi, studenți, muncitori, intelectuali sau clerici, în funcție de frecvența și de timpul acordat vizionării TV, vom deveni tot mai libertini în concepțiile noastre privind relațiile dintre bărbat și femeie, tot mai îngăduitori față de un comportament sexual nepotrivit unei vârste anume, din ce în ce mai deschiși în a purta o discuție cu caracter erotic (de la aluzii până la afirmarea explicită) și chiar în a ne lăsa prinși într-o relație sexuală oarecare. Ne vom simți tot mai puțin legați de familie sau de ideea de a întemeia o familie, tot mai puțin dispuși să avem un copil sau mai mulți (dat fiind faptul că, proporțional cu numărul copiilor, se micșorează posibilitatea dobândirii plăcerilor, crescând responsabilitățile), tot mai puțin atenți cu soțul, soția sau prietenii, tot mai nemulțumiți de ei, mai nervoși, mai arțăgoși, atâta timp cât nu putem obține ușor plăcerile dorite. Toate acestea se vor întâmpla, chiar dacă aștep-

tările, tendințele și frustrările noastre nu vor fi exprimate la nivelul conștiinței, ci vor rămâne ascunse undeva în zonele de adâncime și de mare intimitate ale sufletului.

Mintea telespectatorilor, hrănită cu fantasmăle dorinței, comprimate mai mult sau mai puțin subtil în tot ceea ce înseamnă publicitate, în filme, divertisment etc. a devenit foarte sensibilă la moeala plăcerii, deoarece ea o caută în mod inconștient, are nevoie sau este dependentă de această hrană cu care a crescut de-a lungul anilor prin miile de ore de vizionare TV, cu care s-a îndulcit și s-a obișnuit. În felul acesta, omul modern, cu toate că este mai școlit decât cel din trecut, este mult mai ușor de influențat, de manipulat sau de destabilizat din așezarea pe care o are, mai frustrat, mai nemulțumit de ceilalți și de el însuși, mai singur și mai nefericit. Spunem singur și nefericit, pentru că în lumea în care s-a născut televiziunea (lumea occidentală) peste 70% dintre căsniciile eșuează în divorț. Și să nu uităm că tot mai mulți nici măcar nu se mai căsătoresc, trăind într-o perpetuă „căsătorie de probă” (concubinaj)!

În condițiile în care mijloacele video își vor continua și intensifica tirul mesajelor erotice, în care oamenii nu vor înțelege gravitatea acestui fenomen pentru a nu se mai expune bombardamentului cotidian (măcar cât le stă în putință), atunci familia va deveni cu adevărat o raritate în următorii 20 de ani, iar sexualitatea va tinde într-o măsură tot mai mare să se rezume doar la satisfacerea mecanică a plăcerii sexuale – după cum observa McLuhan încă din perioada anilor '70. (McLuhan, 1997)

Cu cât oamenii se expun mai mult la bombardamentul cu erotism, cu atât imaginația, comportamentul și modul lor de viață va fi marcat mai puternic de obsesia sexului, cu atât mai mult erotismul va domina mediul social, spațiul vital al omului modern, iar oamenii vor simți nevoia de a se reîntoarce către consumul materialelor erotice pentru a-și hrăni o imaginație și niște așteptări greu de satisfăcut în lumea reală. Aceste materiale însă vor trebui să fie tot mai incitante pentru a putea răspunde noilor așteptări. Baudriard

(Baudriard, 1998) găsește că finalul acestui efect de cascadă nu este altul decât eliminarea completă a sentimentului, a umanului din relația de dragoste, degenerarea în perversiuni și, în final, în homosexualitate și lesbianism. Tulburările de personalitate, dez-agregarea mentală și bolile psihice, în general, devin tot mai probabile pentru omul pe care televiziunea, cultura nihilismului sau societatea de consum l-au înrobuit unei existențe obsedate de fantasmele eroticului.

VIOLENȚA

Care este contribuția violenței TV la amplificarea violenței din lumea reală?

Alături de mesajul erotic, violența ocupă unul dintre primele locuri, ca pondere, pe canalele TV din întreaga lume. Deși în ultimii 50 de ani fenomenul violenței pe micul ecran a atras cele mai multe dezbateri publice, critici și sancțiuni, televiziunea continuă să transmită din ce în ce mai multă violență, iar telespectatorii din toată lumea, mai ales tinerii, ca hipnotizați, caută cu aviditate aceste programe.

Faptul că violența din media constituie una dintre cele mai importante cauze ale violenței în lumea reală este dovedit în peste 1000 de studii și articole. (Strasburger, 1995) Din majoritatea cercetărilor efectuate, rezultă că violența de la televizor are următoarele efecte:

„(1) Facilitează agresivitatea și comportamentul antisocial;

(2) Dezvoltă insensibilitatea la violență sau la victimele violenței;

(3) Intensifică percepția telespectatorilor că trăiesc într-o lume periculoasă în care ei pot deveni victime (Comstock, 1991; Gerber, 1992). (...) În 22 de studii care au în vedere efectele pe termen scurt ale violenței, se stabilește că între 5% și 15% din violența reală este cauzată de influența directă a televiziunii (Comstock, 1986; Comstock și Strasburger, 1990)”. (Strasburger, 1995) Dar înșiși au-

torii acestei metaanalize subliniază că acest efect nu reprezintă influența totală pe care televiziunea o are în producerea violenței. O imagine completă ne-o oferă studiile pe termen lung.

Cercetările întreprinse de Centerwall demonstrează că expunerea pe termen lung la televiziune este un factor care cauzează aproape jumătate din omucideri în SUA; astfel, circa 10 000 de omoruri ar putea fi prevenite anual dacă televiziunea ar transmite emisiuni cu mai puțină violență. Examinând rata omorurilor și a furturilor făptuite de albi în America, Canada și Africa de Sud, Centerwall a descoperit că, după aproximativ 15 ani de la introducerea televiziunii în America și în Canada, se poate constata dublarea ratei omuciderilor și a furturilor. În aceeași perioadă, în Africa de Sud, unde televizorul a fost introdus mult mai târziu (în anul 1973), în rândul populației albe de aceeași condiție socio-culturală și economică, rata s-a menținut aproape constantă. Fenomenul a fost constatat mai târziu și în alte țări din Occident. De ce 15 ani? Atât timp e nevoie să treacă pentru a se maturiza o generație, în cazul nostru cea crescută cu televizorul. Studiile lui Centerwall au mai găsit că:

a) rata omuciderilor a crescut mai întâi la oraș și mai apoi în comunitățile rurale (televiziunea a fost introdusă pentru prima oară la oraș și mai târziu s-a extins și la sate);

b) rata omuciderilor a crescut întâi în rândul albilor (minoritățile nu-și permiteau la început să-și cumpere televizor);

c) rata criminalității a crescut mai întâi în acele regiuni unde televiziunea fusese introdusă cu mai mult timp în urmă.

Africa de Sud a fost folosită ca termen de comparație, deoarece se aseamăna mult cu țările occidentale, dar și pentru că aici televizorul a fost introdus abia în anul 1973. Așa cum se anticipa, în urma studiilor lui Centerwall, după aproximativ 15 ani de la apariția televizorului, și în Africa de Sud rata criminalității a început să urce în același ritm ca în Occident. Aceleași rezultate s-au constatat și în cazul furtului. (Strasburger, 1995)

Efectele violenței TV asupra copiilor și adolescenților

„Vizionarea și preferința pentru televiziunea violentă sunt legate de atitudinile, valorile și comportamentele agresive. Robinson și Bachman (1972) au găsit o relație între numărul orelor în care au fost urmărite programe TV cu conținut violent și declarațiile făcute de adolescenți privind propria implicare în comportamentul agresiv sau antisocial.

Sheehan (1983) a urmărit două grupuri de copii din Australia, din clasele I și a III-a, pe o perioadă de 3 ani. El a ajuns la concluzia că **pentru grupul de copii de vârste mai mari, acum în clasele a III-a și a V-a, atât numărul scenelor de violență privite, cât și intensitatea cu care au fost urmărite erau strâns legate de nivelul comportamentului agresiv al copilului.**

Din studiile experimentale realizate de Hapkiewicz și Roden (1971) (Liebert, Bacon, 1972) Bandura (Bandura, Ross, 1963) reiese cu claritate că **se poate produce un comportament agresiv tot mai pronunțat, ca urmare a unei expuneri fie prelungite, fie de scurtă durată la acte de violență televizată.**

S-a constatat anterior fenomenul influenței violenței TV asupra comportamentului și valorilor tinerilor pe o perioadă scurtă. O seamă de cercetători însă, precum Centerwall, au studiat efectele acestei influențe pe o perioadă de câteva zeci de ani, adică pe perioada maturizării unei generații.

Efectele pe termen lung ale violenței TV au fost determinate de Lefkowitz și colegii lui (Lefkowitz, 1972) prin urmărirea comportamentului unui grup de copii pe o perioadă de 10 ani. Rezultatele la care s-a ajuns indicau că preferința pentru violența televizată la vârsta de 8 ani era într-o strânsă corelație cauzală cu agresivitatea la vârsta de 18 ani. Așadar, preferința timpurie pentru programele de televiziune și alte mijloace violente e un factor generator al comportamentului agresiv și antisocial când copilul devine matur. O altă echipă de cercetători a continuat acest studiu pentru a deter-

mina efectele violenței TV pe o perioadă mult mai lungă – 22 de ani. Concluzia a fost că **există o legătură semnificativă între vizionarea scenelor de violență la vârsta de 8 ani și comportamentul interpersonal criminal la vârsta de 30 de ani.** (Huesmann, Eron, Lefkowitz, Walder, 1998)

Într-o cercetare ce a avut în vedere 1 565 de elevi care locuiau în Londra, Belson, comparând comportamentul băieților care se expuseseră mai mult la violența de pe micul ecran cu al aceluia care se expuseseră mai puțin, a ajuns la concluzia că telespectatorii actelor cu un grad ridicat de violență erau mult mai implicați în comportamente violente grave.

Creșterea numărului crimelor comise de copii în SUA, între 1984 și 1992, de la 987 la 2 300, este un fenomen pe care cercetătorii îl găsesc că se află într-o strânsă corelație cu violența de pe micul ecran. Există nenumărate cazuri în care copiiiucid fără un mobil serios sau lipsiți complet de motivație, pur și simplu sub influența unor scenarii mentale preluate de pe micul ecran. Cu toate că presa aruncă, în general, vina asupra sensibilității copiilor sau a instabilității psihice a unora dintre ei, faptul că frecvența acestor cazuri crește de la un an la altul arată că este vorba de ceva mai mult decât atât.

Legătura dintre criminalitate și violența de pe micul ecran a fost dovedită și prin alte studii. Grant Handrick, în urma unei cercetări întreprinse asupra a 208 deținuți federali, a constatat că 90% dintre ei învățau trucuri criminale și-și îmbunătățeau tehnicile privind la televizor, iar 40% dintre ei au declarat că au copiat exact crimele pe care le văzuseră mai înainte pe micul ecran. (Huesmann, Eron, Lefkowitz, Walder, 1998)

În privința sinuciderii, există mai multe studii care demonstrează o legătură strânsă între vizionatul TV și actele sinucigașe. Pentru a fi investigate efectele vizionării actelor sinucigașe prezente în telenovelele de pe canalele americane, acestea au fost raportate la rata sinuciderilor din această țară pe o perioadă de 6 ani. Concluzia?

Ori de câte ori un personaj principal dintr-o telenovelă se sinucide, timp de trei zile exista o creștere semnificativă a sinuciderilor în rândul femeilor din SUA. (Philips, 1983.) Autoritățile federale din America au declarat că 28 de persoane s-au sinucis într-o singură săptămână, jucând ruleta rusească, după ce, anterior, urmăriseră la televizor filmul *Vânătorul de cerbi*, film care prezenta o lungă, interminabilă și agonizantă scenă a acestui „joc” sinucigaș.

Efectele neuropsihologice ale violenței TV

În cadrul unui important desfășurat în USA, John P. Murray de la Kansas State University împreună cu colaboratorii săi de la alte nouă universități americane, vizualizând prin metoda Rezonanței Magnetice Nucleare activitatea corticală pe parcursul vizionării TV, a constatat că, la persoanele care urmăreau materiale video cu conținut violent, erau activate aceleași rețele neuronale ca la persoanele implicate în acte de violență în lumea reală. Cu alte cuvinte, mintea umană nu diferențiază violența ficțională a micului ecran de violența reală. (Murray, 2006)

Concluzia studiului a fost că orice act violent văzut pe micul ecran antrenează creierul să răspundă violent la stimulii mediului, condiționând astfel un comportament impulsiv, o agresivitate reflexă, involuntară. Efectele, se arată în studiu, sunt cu atât mai grave cu cât violența TV activează atât zona corticală a memoriei de lungă durată, cât și pe aceea implicată în stresul post traumatic. Astfel, imaginile violente de pe micul ecran se vor înscrie în memoria individului, în același fel precum actele ce traumatizează cu putere psihicul uman.

Care este lecția pe care violența TV o dă noilor generații

Faptul că în 73% din toate scenele de violență TV făptașul a rămas nepedepsit crește și posibilitatea ca telespectatorii, mai cu seamă cei care au crescut cu televizorul, să adopte comportamente violente în momentul în care întâmpină vreo problemă, când nu li se face pe plac sau nu obțin ceea ce vor. Ei au înțeles, în timp, uitându-se la televizor, că personajele de pe micul ecran se impun prin violență și dobândesc o anumită eficacitate în rezolvarea problemelor. Telespectatorii învață astfel că violența poate fi folosită fără a fi pedepsiți pentru aceasta, iar justificările sunt ușor de găsit când dorești cu ardoare ceva sau când cineva îți stă în calea satisfacerii interesului și a plăcerii. Aceasta mai cu seamă pe fondul unei culturi a individualismului, în fond, a egoismului, unde granițele dincolo de care interesul tău intră în conflict cu al altora, sunt relative.

Diminuarea conștiinței că violența poate produce durere și suferință altor oameni sau că violența este un fenomen însoțit întotdeauna de cele mai grave consecințe este accentuată de absența de pe micul ecran a consecințelor negative pe termen lung ale violenței (acestea apar doar în 16% dintre materialele ce conțin violență). Dacă pe termen scurt consecințele violenței nu sunt atât de mari, iar pe termen lung sunt ne semnificative, dacă, adesea, violența este încadrată într-un context comic și impersonal, atunci treptat, din copilărie și până la adolescență, telespectatorii se obișnuiesc atât de mult cu acest comportament, încât ajung să-l adopte cu ușurință în anumite conjuncturi.

Violența de pe micul ecran are un caracter impersonal. Victimele – cei răi – își merită pedeapsa, iar suferința sau durerea lor nu ne spune nimic. Cu alte cuvinte, oamenii sunt îndreptățiți să se comporte violent împotriva altora, atâta timp cât orizontul personal de conștiință al victimelor este estompat de vina care li se atribuie.

Bombardați cu această violență care depersonalizează, tinerii, în special, sau adulții noilor generații nu mai percep cu atâta acui-

tate durerea altor oameni, așa cum se întâmpla cu cei de acum câteva zeci de ani. Nu numai că experiența violenței TV nu le-a format o conștiință privind suferința produsă de violență, în general, ci chiar le-a desensibilizat și acea intuiție fundamentală inerentă oricărui om, acea conștiință care nu te lasă să faci răul, pentru suferința pe care o poți produce celui alt.

Acești copii, tineri sau adulți care se trezesc în zilele noastre că omoară, lovesc, rănesc cu sânge rece pe cineva sunt, într-un fel, infirmi sufletește. Ei nu au capacitatea de a intui și de a anticipa durerea pe care aproapele lui o suferă în urma unei agresiuni. Această tratare a victimelor violenței într-un context impersonal, ca și cum aceștia și-ar merita pedeapsa și astfel ar fi justificată violența împotriva lor, slăbește capacitatea individului de compătimire și, în consecință, dragostea față de ceilalți oameni. Necompătîmind, nu ai cum să simți durerea celorlalți ca pe propria durere și astfel, încet-încet, se sădește în inima telespectatorilor o anumită insensibilitate sau chiar nesimțire sufletească față de soarta sau suferința semenilor. Televiziunea devine, prin urmare, o școală a individualismului, a egoismului și a agresivității în care celălalt nu este privit ca un posibil prieten, ci ca un potențial dușman.

Care sunt, prin urmare, efectele acestui bombardament cu mesaje violente, ale acestei violențe care, prin vizionare, devine experiența cotidiană a omului modern?

(1) Oamenii ajung să supraestimeze prezența violenței în lumea reală. Sporește sentimentul fricii, al insecurității în fața pericolului văzut ca iminent.

(2) Trăind permanent sentimentul unei agresiuni potențiale, oamenii nu numai că devin mai stresați, mai irascibili, dar se și pregătesc să răspundă cu violență, în legitimă apărare, la un eventual atac. Prin aceasta, comportamentul violent se insinuează în imaginația individului care se îndreptățește să-l folosească pentru a preîntâmpina riscul.

(3) Indivizii percep această violență ca pe o componentă legitimă și implicită a instituțiilor sociale. Lumea în care trăim este una violentă. Violența devine deci mijloc și necesitate.

(4) Apare o desensibilizare a oamenilor în fața violenței, durerii și suferinței; violența devine, tot mai mult, un mijloc dezirabil pentru rezolvarea problemelor și impunerea intereselor, pentru dobândirea plăcerii sau a confortului dorit.

Copiii, tinerii și televizorul, în contextul culturii nihiliste

Cele mai multe studii referitoare la efectele vizionării TV îi au în vedere pe copii și pe tineri, pentru că la aceste vârste experiența poate fi definitorie pentru dezvoltarea minții, atât din punct de vedere neurologic, cât și psihologic. Este perioada când se configurează rețelele neuronale, se dezvoltă echipamentul cortical necesar în viață și se formează deprinderile și comportamentele.

Ce se întâmplă cu mintea copiilor pentru care televiziunea a fost *baby sitter*, părinte și educator am arătat în mai multe din capitolele acestei cărți. În cele ce urmează, vom încerca să rezumăm aceste efecte, conturând într-o imagine unitară portretul tânărului care și-a petrecut o mare parte din copilărie și adolescență în fața ecranului.

În primul rând, vizionarea inhibă dezvoltarea strategiilor de operare ale emisferei stângi, lucru care aduce grave prejudicii abilității de a folosi și stăpâni limba, gândirea logică și analitică. Problemele de limbă pot fi sesizate la acești tineri în incapacitatea exprimării cu claritate a ideilor, în folosirea defectuoasă a gramaticii, în prezența din abundență a stereotipiilor verbale, a expresiilor de jargon și a exagerărilor. Toate vădesc sărăcia limbajului, a gândirii și a orizontului de preocupări intelectuale. Nedeveloparea rețelelor emisferei stângi pune în criză raționamentul logico-matematic, creează dificultăți în abordarea unor discipline ca fizica, matematica,

chimia, a metodei și a raționamentului științific. Capacitatea de a citi și a scrie, memoria de scurtă durată, procesul de învățare sunt defavorizate, de asemenea, prin vizionarea TV.

Învățarea și procesele mentale superioare în general sunt influențate semnificativ de televizor, prin vătămarea pe care comunicarea audio-video o produce cortexului prefrontal. Această afecțiune a ariilor prefrontale se răsfrânge cu putere în comportament, în gândire și în întregul mod de viață al tinerilor care au acumulat prea multe ore de vizionare de-a lungul copilăriei. Tinerii aceștia sunt incapabili să se concentreze cu atenție pe o perioadă mai lungă și să se motiveze în urmărirea unei acțiuni până la finalizarea ei. Nu pot să-și planifice și să-și organizeze programul și viața, sunt delăsători și neglijenți, irascibili și hiperactivi, nu-și pot controla emoțiile și pot avea un comportament instinctiv exacerb – bulimie, agresivitate sau pulsioni sexuale. Prin inhibarea comunicării intra-și interemisferice, vizionarea TV pasivizează procesele intelectuale, reacțiile și comportamentul indivizilor, pune în pericol dezvoltarea inteligenței.

În prezentarea de până acum am luat în discuție doar problemele pe care le creează expunerea îndelungată la mediul audio-video, fără a ține cont de natura programelor TV. Conținutul mediului televizual nu numai că agravează simptomatologia descrisă anterior, dar și adaugă noi trăsături la întregirea portretului omului mediatic. Dinamismul excesiv, dictatul acțiunii, accentul pus numai pe ceea ce are vizibilitate și creează senzație contribuie la formarea unui individ puțin reflexiv, nerăbdător în tot ceea ce face și agitat, cu toate că în realitate este extrem de pasiv. Obișnuiți cu lucrurile neraționale și cu emoțiile puternice, acești copii învățați să stea în fața televizorului se angajează cu greu într-o activitate, în tot ceea ce presupune efort, se plictisesc repede și renunță ușor la ce au de făcut.

Când nu sunt telespectatori, devin ei înșiși actori, începând să interpreteze rolurile învățate de la televizor. De fapt, în societatea televizualului, autorii postmoderni găsesc că ideea de spectacol a

pătruns profund în viața tinerilor care ajung să-și construiască identitatea prin însușirea unuia dintre rolurile puse în circulație în lumea TV, prin imitarea uneia dintre vedetele sau vip-urile acestei pseudo-realități. Lumea devine o scenă, pe care fiecare își asumă un rol și încearcă să-și promoveze sau să-și vândă cât mai bine imaginea.

NIHILISMUL ESTE SPIRITUL ÎN CARE, PRIN TELEVIZOR, SE EDIFICĂ SINELE ȘI IDENTITATEA „OMULUI NOU”

Nihilismul, trăsătura caracteristică a programelor TV și, de altfel, a culturii moderne, este spiritul în care se edifică sinele și identitatea „omului nou”. Unul dintre principalii viruși de care se contaminează mintea micilor telespectatori este relativizarea adevărului. O boală ciudată, de neînțeles pentru cei din vechile generații, este manifestarea la tinerii de astăzi a indiferenței față de credință, față de orice ideal, față de adevăr în general. Lecția pe care o primesc copiii de la televizor poate fi sintetizată în sentința prin care Nietzsche surprinde esența nihilismului: „Nu mai există adevăr absolut, nu mai este stare absolută a lucrurilor”. (Culianu, 1990)

Îi vedem pe tinerii de astăzi că nu se mai interesează de nimic; nu mai au putere să lupte pentru un ideal sau o credință, deoarece nu-i mai motivează decât interesul material și plăcerea. De fapt, aceștia sunt și vectorii care trebuie (în versiunea consumatorismului) să-l mobilizeze pe omul societății de consum. Prin televiziune și, în special, prin publicitate, copiilor le sunt condiționate dorințele și nevoile, obiceiul de a cumpăra sau conștiința de a fi prin a avea. Vizionarea TV îi introduce pe copii în atmosfera mercificării, a transformării tuturor valorilor și idealurilor în marfă. Pe toate se pune un preț, toate sunt echivalate în bani. Banul este personajul principal pe micul ecran, criteriu al puterii și eficienței, mijloc al dobândirii plăcerii și confortului.

O altă consecință a expunerii la mesajele programelor de televiziune este formarea unei atitudini nihiliste, răzvrătite. Spiritul negației sau al revoltei se insinuează și ajunge să pună stăpânire pe conștiința telespectatorilor. El te învață să te opui, să refuzi tot ce este dat ca atare prin revelație, prin credință și tradiție sau tot ce este primit printr-o relație personală. Televiziunea îi îndeamnă pe copii să se opună autorității părinților, Bisericii, celor mai vârstnici în general, să manifeste reticență sau să conteste credința, obiceiurile și valorile tradiționale.

Totodată, ideologia mediatică îl învață pe copil sau pe tânăr să se încreadă în el însuși, în păreri, în senzațiile și dorințele lui individualiste și egoiste, care sunt, în principal, modelate prin vizionarea TV. Se subînțelege, desigur, că numai instanța care se exprimă prin televizor este autorizată, prin persuasiunea mesajelor TV, să primească încrederea noastră deplină, căci aceasta exprimă glasul celor care-l „iubesc” pe om, îi „apără” drepturile și libertățile de toți cei care ar atenta la acestea (părinți, bunici, preoți sau prieteni). În realitate, copilul sau tânărul este învățat să spună „nu” la tot ce poate însemna un sprijin sau un reper real în viața sa și să se încreadă în aceia care au interes să-i manipuleze gândurile, să-i exploateze potențialul de consumator. Criteriile principale pe care este îndemnat omul modern să-și întemeieze punctul de vedere sunt obiectivitatea „științifică” și opinia publică.

Realismul nihilist, exprimat implicit și explicit în programele de televiziune, adaugă și alte câteva trăsături orizontului de valori și de gândire al omului crescut la școala televiziunii. El este cel care definește acea mentalitate scientistă sau pozitivistă, în care omul își fundamentează sistemul de valori, convingerile sau, în ultimă instanță, credința, pe obiectivitatea demersului „științific”. Să nu ne imaginăm că prin aceasta se va edifica personalitatea unui posibil om de știință. Aceasta se putea întâmpla în secolul trecut, când tinerii nu-și slăbeau, prin vizionarea TV, puterile cognitive sau motivația de a cunoaște. Așadar, să nu ne închipuim că un astfel de om

va fi capabil să-și construiască raționamentul sau valorile pe un demers logic sau rațional.

Ceea ce realismul nihilist modelează este personalitatea unui individ care-și întemeiază suficiența de sine pe o cultură pseudo-științifică, pe pseudoargumentele culturii de popularizare. El disprețuiește tot ceea ce este legat de revelație, de credință, de tradițiile și experiența înaintașilor, și chiar de adevărata știință. Acest om, foarte probabil, va crede că se trage din maimuță, căci această ideologie (darwinismul) este bine reprezentată pe micul ecran, chiar dacă științific această ipoteză a fost respinsă definitiv. Un astfel de om, hrănindu-și orgoliul cu o mulțime de curiozități și nimicuri mediactice, găsește un răspuns „științific” la toate, deși în realitate nu și-a dezvoltat capacitatea de a urmări sau construi un raționament logic.

Reticent la tot ce este moștenit de la înaintași, la tot ce este dat prin credință sau prin experiență, omul destinat de familie și de societate să fie telespectator este foarte încrezător în tot ce poartă ambalajul de științific, în ceea ce este complicat și savant, deși mai târziu se dovedește stupid și nociv. În ciuda tuturor deziluziilor, a problemelor și chiar a bolilor pe care i le va produce aplicarea „teoriilor științifice” în propria viață, telespectatorul nu va deznădăjdi, continuând să creadă în glasul „științei”. Aceasta este de fapt credința pe care i-a format-o televiziunea sau ideologia nihilistă. Acest om este un cetățean sau un consumator ideal, deoarece este foarte ușor de manipulat prin aplicarea etichetei de „științific” sau „obiectiv” pe orice măsură sau ideologie popularizată de cei care construiesc astăzi mentalitățile.

Vitalismul este curentul nihilist cel mai bine reprezentat atât în mass-media, cât și în identitatea tânărului de astăzi. Mesajul erotic, mesajul violenței și al magicului sunt dimensiunile principale ale acestui curent atât de bine adaptat mediului televizual. De-a lungul miilor de ore de vizionare, televiziunea dezvoltă tinerilor o sensibilitate sexuală anormală, un comportament și un orizont erotic bol-

nav. O vestimentație care atrage atenția asupra trupului și a formelor sale, mișcări sau gesturi lascive, priviri aprinse de dorință care promit cu subînțeleasă plăcerea sunt doar câteva dintre elementele erotice ale mediului TV, în coordonatele căruia publicitatea imprimă amprenta eroticului asupra întregii lumi, a obiectelor de consum, a situațiilor, a evenimentelor sau a oamenilor care apar pe micul ecran. De la divertisment până la programele de știri, eroticul este prezent și chiar dominant.

În spiritul acestei atmosfere, televiziunea educă o percepție erotică și simțuală care îl învață pe om încă din primii ani ai vieții să asocieze la nivel perceptiv lucrurile sau oamenii întâlniți de satisfacerea unei plăceri sau a unui interes, să atingă, să apuce și să posede cu neînfrânare. Televiziunea ne obișnuiește de mici să căutăm cu dorință, necuviință și nerușinare la fețele și la trupurile oamenilor. În contextul lecției care ni se ține în majoritatea emisiunilor TV, viața sexuală ajunge principala preocupare a oamenilor, mijloc al dobândirii plăcerii și scop în sine, virginitatea este demodată și rușinoasă, fidelitatea devine de circumstanță, perversiunile, desfrânarea în general, adulterul și divorțul – scuzabile și chiar recomandabile.

Nu sunt deloc ne semnificative transformările în structura și funcționarea cortexului produse de educația sexuală pe care televiziunea, ca amplificator al tendințelor mediului cultural contemporan, o face copiilor și tinerilor. Mai mult decât în cazul altor comportamente, deviațiile produse în comportamentul sexual se răsfâng cu putere în funcționarea ariilor prefrontale. Transformarea sexului în centru obsesiv al preocupărilor individului, cultivarea emoțiilor intense sunt factori care subminează o atitudine reflexivă privind existența și posibilitatea copilului sau tânărului de a-și lărgi orizontul experienței.

O asemenea preocupare maladivă în ceea ce privește erosul micșorează capacitatea de concentrare și motivația implicării în alte activități, îl pasivizează pe individ și, de asemenea, îi slăbește controlul comportamentului și al emoțiilor prin dezinhibarea tuturor

comportamentelor ce vizează dobândirea plăcerii. Prin toate acestea, este afectată funcționarea și, practic, dezvoltarea normală a ariilor prefrontale. Legătura care există între o funcționare corectă a cortexului prefrontal și comportamentul sexual se vede și din faptul că vătămarea celui dintâi are ca urmare exacerbarea pulsionii sexuale.

Potrivit studiilor mai recente, un alt efect al vizionării materialelor erotice este apariția fenomenului de dependență. S-a dovedit că materialele erotice, ca și comportamentul erotic obsesiv, creează dependență, și anume cer un consum sporit, iar în lipsă provoacă irascibilitate, angoasă sau o stare de nervozitate excesivă. Se pare că plăcerea produsă de vizionarea materialelor erotice se reflectă la nivel cortical în emisia de endorfină – un hormon cu structură opioidă – care acționează asupra centrilor plăcerii și care, produsă în cantitate mare și regulat, poate crea dependență de comportamentul care îl produce.

Ultimul aspect privind transformările fiziologice generate de cultura eroticului mediatizat prin televizor este cel legat de activitatea hormonală. Cultivarea dorinței sexuale, a unei imaginații marcate de fantezmele erosului poate juca un rol important în secreția hormonilor sexuali care, la rândul lor, pot accelera maturizarea unei sensibilități și a unui comportament sexual nepotrivit vârstei. Dependenți de materialele erotice vizionate la televizor, de un comportament sexual pătimaș, acești tineri care încep să fie preocupați de problema sexuală din primii ani de școală și care ajung să întrețină relații sexuale încă înaintea terminării gimnaziului ajung foarte repede la epuizare sufletească și trupească, la frustrări și perversiuni, căci fantezmele erosului le agită încontinuu imaginația, în timp ce fericirea promisă se arată a fi una iluzorie.

Violența TV, poate cel mai frecvent mesaj în perimetrul programelor de televiziune, joacă un rol deosebit de important în modelarea comportamentului copiilor și al tinerilor. Copiii de astăzi, care se uită mult la televizor, sunt mult mai agresivi decât cei din gene-

rațiile anterioare. Pe termen scurt, efectele înregistrate evoluează de la simpla manifestare a dorinței de a-l deranja sau supăra pe celălalt, până la violențe verbale și fizice. Pe o perioadă lungă, 10 – 20 de ani, violența TV se dovedește a fi un factor semnificativ în determinarea comportamentului infracțional și chiar criminal. O consecință la fel de semnificativă a violenței TV o constituie formarea unui comportament egoist, individualist, lipsit de altruism și, în ultimă instanță, de dragoste. Vizionarea TV dezvoltă insensibilitatea la durerea celui alt, contribuie la crearea unei atitudini nemiloase, neomenoase, de indiferență față de suferința aproapelui, o adevărată infirmitate sufletească.

În privința aspectului religios, educația pe care o formează televiziunea în timp este una liberală (în sens nihilist) și sincretică. Ideile darwiniste sunt amestecate cu credința în extraterestri, în puteri și fenomene supranaturale. De la credințele orientale până la creștinism, de la mistica răsăriteană până la pietismul apusean, toate sunt amestecate în creuzetul emisiunilor de televiziune.

Ceea ce cultivă televiziunea este o credință sincretistă, bazată pe o pseudocultură religioasă – curiozități, senzațional sau chiar șarlatanii. Orizontul de cultură și percepție dezvoltat prin vizionarea TV este unul de tip magic. Prin vizionare, mintea tinerilor devine foarte pasivă, deschisă sugestiilor televizualului și influențelor venite din subconștient. Este o minte care caută cu aviditate plăcerea, care simte că trăiește plenar mai cu seamă sau exclusiv pe parcursul experiențelor evazioniste (în imaginar).

Prin aceasta, televiziunea pregătește un adolescent deschis către experiența drogurilor, a stărilor alterate de conștiință obținute prin diferite practici orientale sau configurează un orizont perceptiv de tip schizofrenic în care imaginile de la televizor și cele din minte ajung să contrazică realitatea. În aceste condiții, un fapt editorial cel puțin ciudat pentru cititorul începutului de secol XX, romanul *Harry Potter*, ia o amploare de neimaginat în rândul școlărilor contemporani. Într-o epocă definită tocmai prin absența lecturii din

programul adolescenților, se constată brusc că un roman ce descrie atmosfera magică din jurul unei școli de vrăjitorie este citit din scoarță în scoarță de sute de milioane de puști. Poate majoritatea dintre ei se află acum în fața primei cărți parcurse până la sfârșit⁸.

Până nu demult, părinții i-ar fi oprit pe copii să citească anumite cărți considerate periculoase pentru educația acestora. Cărțile care conțineau învățături mincinoase sau erotice erau primele în fruntea listei lecturilor interzise. Astăzi însă, *Harry Potter* este scrisă de o membră a bisericii sataniste – după cum declară însăși autoarea cărții⁹, iar acțiunea se învârtă în jurul unei școli de vrăjitorie, urmărind, în fond, deprinderea de către copii a unor practici magice, familiarizarea cu lucrarea forțelor demonice. Motivele, simbolurile, metodele, întregul peisaj este inspirat nu atât de fantezia autoarei, cât de practicile vrăjitoarești deja consacrate.

Cum poate fi elucidat acest mister, uriașul interes manifestat de copii pentru citirea acestei cărți, atitudinea deschisă a părinților care le cumpără cărțile și a profesorilor de școală care, în multe cazuri, le recomandă pentru lectura obligatorie? Cum poate fi explicat entuziasmul general, întrerupt pe alocuri de câteva voci răzlețe, pentru un mesaj care, în mod vădit, îi îndrumă pe copii pe calea dezagregării mentale și sufletești? Este cunoscut deja sindromul *Harry Potter*: puternice dureri de cap suferite de copii în urma citirii cărții. Fenomenele „supranaturale” sau problemele psihice nu lipsesc din repertoriul consecințelor produse de lectura cărții. Însuși interpretul rolului principal al filmului a fost internat pentru un interval de timp într-un spital de boli psihice. Modelarea prin vizionarea TV a unei conștiințe deschise, pregătite să primească experiența magicului este poate cea mai plauzibilă explicație a acestui fen-

8 Cartea tradusă deja în 47 de limbi a depășit toate recordurile de vânzare, cu mult peste 200 de milioane de exemplare vândute în toată lumea.

9 J. Kathleen Rowling, născută în Bristol, Anglia (1965), declară într-un interviu publicat în *Times Magazine* că este membră a „bisericii” lui Satan, căreia i-a donat mai mult de jumătate din veniturile sale. Vezi www.the.times.co.uk.

men. Minte copiii și a omului contemporan în general a ajuns nu numai extrem de sensibilă, ci chiar foarte dependentă de o astfel de experiență.

Cu toate că nu-și dau seama, atracția pe care o simt oamenii astăzi față de stările alterate de conștiință produse de băutură, drog, practici orientale, medicamente euforizante gen Prozac, față de superstiții, zodiac, vrăjitorie, spiritism, credință în paranormal, în extraterestri etc. nu constituie decât nevoia de a suplini lipsa unei existențe religioase autentice de care cultura nihilismului i-a îndepărtat prin toate aceste practici, credințe sau experiențe magice, aflate în spiritul și prelungirea experienței vizionării TV.

UN POSIBIL PORTRET AL COPILULUI TELEVIZORULUI

Au fost prezentate în acest capitol câteva dintre efectele pe care vizionarea TV le are în dezvoltarea și funcționarea cortexului, precum și în definirea comportamentului, a caracterului și personalității indivizilor. Mai mulți factori sunt însă responsabili de manifestarea în viața copiilor noștri a uneia sau a mai multora dintre problemele sau trăsăturile enumerate anterior. Timpul alocat zilnic vizionării TV (aici intră și jocurile pe calculator, internet), genul de programe vizionate, sensibilitatea psihică sau nervoasă a copilului, educația și atenția pe care i-o acordă părinții, mediul în care crește, activitățile, prietenii, contactul cu natura sau exercițiile fizice, toate acestea contribuie esențial la agravarea sau atenuarea simptomatologiei prezentate anterior.

În condițiile în care, din primii ani de viață, copilul este lăsat zilnic un număr semnificativ de ore în fața televizorului sau a calculatorului (4-5 ore), când o mare parte a factorilor agravanți sunt prezenți, lipsind în schimb cei care ar putea să amelioreze efectele televiziunii, atunci trăsăturile prezentate mai înainte vor marca în mod foarte probabil identitatea și mintea copilului. Având în ve-

dere studiile prezentate pe parcursul acestei cărți, devine posibilă schițarea portretului în care se încadrează copiii sau tinerii pentru care televizionarea și cultura nihilistă au jucat rolul cel mai important în educație. Iată cum ar arăta individul pe care televiziunea îl pregătește pentru lumea de mâine:

Egoist și individualist, ghidat numai de propriile interese și plăceri, tânărul crescut în fața micului ecran este incapabil să se descurce singur în viață. Tiranic cu propriii părinți, îndrăzneț până la obrăznicie cu cei mai mari decât el, ca și cum i s-ar cuveni totul, își arogă toate drepturile și libertățile, fără a considera că are vreo datorie sau responsabilitate. De fapt, cercetările arată că, neexersându-și acest comportament – asumarea unor responsabilități –, nu și-a dezvoltat ariile corticale care procesează această abilitate. Astfel că și atunci când în viață va vrea cu tot dinadinsul să-și asume o anumită responsabilitate, din punct de vedere mental, va întâmpina mari dificultăți.

Acest tânăr care lasă impresia că știe totul, că are răspuns la toate, maschează de fapt în spatele pseudoculturii afișate cu suficiență o incultură crasă. Crescut într-o cameră de bloc, cunoscând lumea prin sticla micului ecran, nu are cunoștințe elementare privind natura, animalele, plantele sau fenomenele fizice cele mai obișnuite. Nu se pricepe la nici un meșteșug și nu știe să se descurce într-o situație oarecare. Tânărul care și-a format prin televizor o percepție falsă despre lume și despre sine este, practic, lipsit de orizontul de înțelegere și cunoștințe pe care oricare copil de la țară sau din trecut îl avea în mod normal.

Cu toate că face pe „durul”, arătându-se sigur pe sine, precum i-a văzut pe cei de la televizor, acest copil, datorită nedevelopării normale a ariilor prefrontale este foarte impulsiv, este labil emoțional, incapabil să-și controleze comportamentul și să-și înfrâneze dorințele. Învățat să facă numai ce vrea, să nu asculte de nimeni, mai cu seamă de părinți sau profesori, tânărul plămădit de televiziune în duhul culturii nihiliste se supune însă cu docilitate coman-

damentelor impuse de modă, este deschis superstițiilor, reclamelor publicitare și urmează cu fidelitate modelul eroilor de pe micul ecran.

Acest tânăr, gata oricând să se distreze, să cheltuiască banii pe diferite lucruri, este incapabil să-și asume o activitate ce presupune un anumit efort, să se concentreze cu atenție asupra unei lucrări oarecare. Pasiv, delăsător și neglijent, îi este greu să se obișnuiască cu munca și să facă un lucru de care să fie mulțumit și el, și ceilalți. Deși caută permanent colectivitatea, vorbește despre prieteni și prietenie, tânărului obișnuit cu comportamentul pasiv și comod al telespectatorului, egoist și individualist, îi este greu să dezvolte o profundă comunicare interpersonală, o prietenie de durată care să presupună fidelitate și seriozitate.

În privința relației de dragoste, lucrurile stau cu mult mai rău. Cu toate că-și cheltuiește o mare parte a tinereții cu această problemă, nu știe mai nimic despre ce înseamnă cu adevărat dragostea. Nu știe practic să iubească pentru că nu a învățat să rabde, să ierte, să se jertfească, să-l compătimizească pe celălalt, să-i asume neputințele și să-l sprijine. Crezând că dragostea se reduce la povestea sentimentală încheiată cu o relație sexuală, la distracție și plăcere, acest tânăr este permanent deziluzionat de persoana celuilalt și de propria persoană. De fapt, aceasta este drama cea mare a copilului sau a tânărului culturii mediatică: discrepanța uriașă dintre pretențiile sau drepturile pe care televiziunea l-a învățat să și le revendice și capacitățile mentale, disponibilitățile emoționale, afective și abilitățile practice pe care tot televiziunea i le-a modelat.

Acest handicap îl resimte în tot ceea ce face. Astfel, chiar dacă pe ceilalți reușește să-i păcălească într-o anumită măsură, deși chiar pe el însuși se minte încontinuu, folosindu-se de mijloacele euforizante, amnezice și anestezice puse la dispoziție de cultura divertismentului, în adâncul sufletului se simte complexat de slăbiciunile pe care le are, nemulțumit și frustrat de propriile neputințe. Acest tânăr, care aparține prin creștere mai mult televiziunii, culturii me-

diatice sau nihiliste decât părinților și lumii reale, nu a apucat să-și formeze și să-și dezvolte forul de conștiință. Raportul său cu lumea reală este redus, orizontul de înțelegere – foarte îngust. Nu este capabil să se descurce în viață, să-și evalueze acțiunile, să-și planifice viitorul. Trăiește doar clipa de față prin senzațiile pe care aceasta i le furnizează, incapabil să se detașeze reflexiv pentru a-și da seama ce se întâmplă cu el. Gândurile, sentimentele, emoțiile și acțiunile îi sunt dictate și dirijate de altcineva. Este, așadar, un om bolnav, neputincios, care, mai mult sau mai puțin conștient, poate să facă rău celorlalți, el însuși suferind pentru infirmitățile pe care le are, pentru faptul că nu se poate realiza în mod desăvârșit ca om.

Ce putem face?

ELIMINAREA FACTORILOR DE RISC

Factori de risc privind agravarea tulburărilor produse de vizionarea TV:

- jocurile pe calculator, ascultarea excesivă a muzicii la căști, mai cu seamă a genurilor violente.
- Stresul, lipsa liniștii atât de necesare dezvoltării limbajului intern și a reflexivității.
- Lipsa dialogului cu părinții și a afectivității acestora.
- Un model negativ oferit de părinți.
- Deprivarea senzorială oferită de camera de bloc.
- Mesajul violenței, al erotismului și comportamentul răzvrătit sunt extrem de nocive.
- Certurile din familie, lipsa unor norme în viața acesteia; divorțul părinților.

CÂTEVA OBSERVAȚII PRIVIND DIMINUAREA SAU ELIMINAREA EFECTELOR NOCIVE ALE TELEVIZORULUI

Principii generale

Conform studiilor întreprinse, mijloacele cele mai eficiente pentru vindecarea problemelor de învățare și a deficiențelor de atenție cu hiperactivitate – (sindroamele LD și ADHD) sunt cultivarea tocmai a acelor comportamente care sunt afectate.

Asumarea responsabilității, munca în general, un program sănătos și stabil de viață, controlul comportamentelor și al emoțiilor, deprinderea de a asculta de o anumită autoritate, de a respecta anumite norme și valori sunt esențiale.

Activitățile practice, mai cu seamă cele desfășurate în natură, efortul fizic și liniștea sunt, de asemenea, necesare.

Mediul

O anumită armonie și înțelegere între părinți, un cadru familial liniștit, caracterizat de o viață interioară bogată și intensă – comunicarea între membrii familiei, desfășurarea în comun a unor activități casnice etc. –, un mediu ordonat și organizat ajută extrem de mult la recuperarea deficiențelor ADHD (Barkley, 1986).

Rolul părinților

Părinții joacă un rol deosebit de important, alături de toți cei pe care copilul îi are drept model, deoarece el își va însuși, chiar dacă în prima fază inconștient, modul în care aceștia se relaționează la lume.

„Atunci când adulții le arată copiilor, observă J. Healy, propunându-se pe ei înșiși ca model, cum să gândească înainte de a acționa, cum să amâne răsplata până la ducerea la bun sfârșit a lucrării începute, cum să folosească limbajul ca pe un mijloc ideal în procesul de gândire și planificare, oferă cadrul fundamental de exersare a funcțiilor creierului executiv (cortexul prefrontal)” (Healy, 1990).

Stimularea gândirii

Gândirea, alături de controlul conștient al actelor psihice și al comportamentului, după neuropsihologi, joacă un rol fundamental în structurarea normală a cortexului prefrontal.

Este important să-i învățăm pe copii „cum să pună întrebările corecte, cum să vorbească problematizând, să planifice dinainte, și la modul general, cum să folosească, să interpună limba (și gândirea asociată) între impulsurile pe care le au și comportament (în fond, cum să-și controleze rațional impulsivitatea)”. A gândi, a conștientiza ce se întâmplă în jur, a lupta pentru dezvoltarea forului interior sunt trăsăturile fundamentale ale experienței și ființei umane, ce sunt esențiale pentru dezvoltarea creierului.

Pentru omul societății urbanizate, lectura poate constitui o însemnată sursă de experiență, un important mijloc pentru lărgirea

ariilor neuronale (*brain lateralization*). Trebuie însă păzită mintea de acele lecturi sau experiențe care stimulează reveriile, evaziunile în imaginar, căci acestea îl pot readuce pe individ pe drumul disoluției mentale.

Copiii trebuie învățați să integreze orice inițiativă, acțiune și comportament într-un context reflexiv; să știe de ce vor să facă un lucru anume, ce efecte poate să aibă, cum ar trebui să procedeze, să-și planifice activitatea, dacă este bine să acționeze, în ce fel și nu altfel ș.a.m.d.

Activități necesare pentru educarea atenției

Pentru a li se educa atenția, copiii trebuie atrași în diferite activități – ajutor în bucătărie, în grădină, în atelier etc. (Healy, 1990) Este necesar să-i învățăm pe copiii noștri să se implice de mici, în mod responsabil, în treburile casei. Aceasta nu neapărat pentru că ne-ar fi atât de necesar ajutorul lor, ci pentru că numai așa vor învăța ei să muncească, să se descurce singuri, să lupte pentru atingerea unui scop viitor, în felul acesta își vor construi rețelele neuronale ce răspund de aceste procese. Ei trebuie susținuți sau chiar constrânși într-o formă anume să urmărească lucrarea începută până la finalizarea ei.

Controlul comportamentului

Cercetările întreprinse arată că terapia cea mai bună este de a învăța pe copii de mici să-și controleze comportamentul, să rabde, să-și înfrâneze dorințele și impulsurile, să nu fie lăsați să facă doar ceea ce vor ei (Wells, 1987).

Controlul comportamentului nu se poate realiza decât corelându-l cu controlul emoțiilor și al dorințelor. Trebuie să le formăm copiilor deprinderea de a-și înfrâna impulsurile sau manifestările care pot să le facă rău lor sau celorlalți, să devină astfel stăpâni, pe propriile reacții, sentimente și comportamente.

În general, activitățile și viața simplă pe care le propunea societatea și educația tradițională sunt ideale pentru recuperarea deficiențelor datorate experienței nihilismului, fie că este vorba de vizionarea TV, fie de folosirea mijloacelor evazioniste. Ceea ce trebuie să caracterizeze însă educația de astăzi sau această terapie comportamentală este conștientizarea procesului, asumarea cu seriozitate a acestui mod de viață și o luptă permanentă cu inerția, cu toate mijloacele disolutive ale culturii de consum care ne invadează viața. Într-o societate tradițională, lucrurile evoluau aproape de la sine într-o direcție pozitivă, căci lumea era întemeiată pe baza unei morale sănătoase. În zilele noastre însă, aproape întregul mod de viață promovat prin cultura oficială se opune dezvoltării normale a minții umane, astfel că este absolut obligatoriu să fie conștientizat și contracarat în mod lucid atacul la care suntem expuși prin viața în lumea contemporană.

Desigur, procesul normalizării nu va fi nici scurt și nici ușor, deoarece, după cum observă neuropsihologii, „structurarea inhibă restructurarea corticală”, iar o minte intoxicată de-a lungul anilor cu fantezmele culturii de consum, cu minciuna și înșelătoria ideologiei nihiliste nu se poate dezintoxica fără durere și luptă.

La început, trebuie plecat de la puțin, pentru ca mai apoi să se avanseze progresiv, deoarece, treptat, mintea și trupul, punându-și în lucrare potențialitățile naturale, vor dobândi tot mai multă putere. Voința se hrănește cu voință, motivația cu motivație, răbdarea cu răbdare etc. Toate abilitățile mentale și procesele psihice sau fiziologice se întăresc numai dacă sunt cultivate permanent, dacă cerem progresiv tot mai mult. De aceea trebuie să renunțăm cât se poate de mult la comoditățile, la protezele inutile pe care ni le oferă în prezent societatea de consum. Fiecare proteză poate constitui cauza dobândirii unei infirmități și a amputării uneia dintre puterile naturale ale minții și ale trupului uman.

Prin urmare, pentru tinerii sau adulții care conștientizează că au fost victimele culturii audio-video, ale nihilismului în esență,

șansa vindecării și dezvoltării acelor abilități de care această cultură i-a văduvit este ca ei să pornească un război cu vechile deprinderi pentru a elimina mărturiile și obiceiurile nihiliste din propria viață, înlocuindu-le cu ceea ce a fost validat de creștinism și de experiența societății tradiționale.

Concluzii

Televizionarea este o activitate cu totul improprie funcționării și dezvoltării creierului. Se pare că mintea umană se adaptează doar parțial acestui tip de comunicare, și aceasta cu riscuri mari pentru sănătatea cortexului. Creierul uman nu a fost dotat cu un sistem care să facă posibilă percepția și prelucrarea suficient de rapidă a imaginilor în mișcare precum o face, de exemplu, computerul, o mașină perfect adaptată acestei funcții. Fiindu-i depășite capacitățile, cortexul renunță parțial sau total la anumite funcții și procese care-i caracterizează în mod obișnuit activitatea. Astfel, neuropsihologii constată că, pe parcursul vizionării TV, activitatea emisferei stângi se diminuează extrem de mult, comunicarea interemisferică slăbește semnificativ, iar procesele mentale superioare sunt inhibitate cu putere, creierul trecând într-un ritm predominant alfa – activitate electrică ce indică intrarea într-o stare de semiadormire de tip hipnotic.

Când vizionarea intensivă se desfășoară de la vârste fragede, (2-5 ani și mai târziu 5-14 ani) perioade în care, creierul copilului se dezvoltă și se structurează, această activitate poate cauza o anumită atrofiere corticală, o dezvoltare insuficientă a unor arii neuronale și aceasta atât prin privarea de stimulii necesari vârstei, cât și prin presiunea inhibantă pe care vizionarea o exercită, spre exemplu, asupra funcționării emisferei stângi. Copiii, tinerii și adulții la care s-a manifestat acest fenomen riscă să nu-și mai poată dezvolta vreodată creierul corespunzător (poate doar în cazuri speciale și cu eforturi extrem de mari), adică vor fi lipsiți de anumite abilități mentale, de care un creier sănătos dispune în mod normal.

Dacă vizionarea începe la o vârstă la care rețelele neuronale sunt deja configurate, atunci vizionarea exagerată va crea în primul rând probleme de natură funcțională, probleme care vizează aceleași abilități ca și în cazul anterior, dar care pot fi remediate prin revenirea la o viață normală, prin micșorarea timpului vizionării sau renunțarea la ea.

Cu toate acestea, atrofia corticală, conform unor cercetări recente, se manifestă și în cazul adulților, mai cu seamă dacă intervine și stresul ca factor de risc. Alterarea funcțiilor cerebrale prin vizionarea zilnică pe o perioadă lungă de timp, duce inevitabil la o degradare a rețelelor neuronale care ar trebui să le proceseze.

Cea mai mare parte a materialelor incluse în această broșură îi vizează pe copii, nu numai pentru că efectele televizorului și ale calculatorului se manifestă cel mai puternic pe perioada vârstei preșcolare și școlare, ci, în primul rând, din cauza faptului că ei nu au discernământul necesar pentru a se păzi singuri. Copiii devin cu ușurință victimele forței hipnotice pe care o exercită televiziunea.

Ca părinți și bunici, trebuie să înțelegem că exemplul personal este cel mai important în educația celor mici. Dacă noi vom petrece cea mai mare parte a timpului nostru liber în fața televizorului, va fi greu să-i împiedicăm pe copii să facă același lucru. Mai curând ar trebui să ne facem timp pentru a-l dedica lor, căci numai așa le vom putea asigura o dezvoltare mentală normală. Altfel, indiferent câte lucruri sau posibilități materiale ar avea, vor ajunge să cerceteze tot mai des psihologul sau psihiatrul, vor recurge la o terapie medicamentoasă, iar, în final, vom fi nevoiți să acceptăm că iubitul nostru copil este marcat de o seamă de inabilități mentale, de tulburări psihice sau neurologice și că este incapabil să se descurce singur în viață.

Experiența unor țări avansate din punctul de vedere al tehnologiei video, precum SUA, ne poate fi foarte utilă pentru înțelegerea efectelor negative ale televizionării. Nu este întâmplător faptul că majoritatea studiilor dedicate televiziunii și calculatorului au fost

realizate în America, o țară a cărei populație se află de câteva generații în contact cu tehnologia video și cultura TV. Avantajul nostru în acest context este acela că, informându-ne, putem beneficia de rezultatele unor cercetări desfășurate pe o perioadă de câteva decenii, putem lua aminte la experiența lor negativă, și aceasta până nu este prea târziu. Deja la orele de școală, la nivelul cabinetelor de psihologie sau a clinicilor de psihiatrie din România, se văd consecințele formării copiilor noștri sau, mai degrabă a deformării minții acestora, în fața televizorului.

Broșura de față nu oferă decât schematic câteva repere pentru înțelegerea efectelor televiziunii. Pentru aceia care doresc să înțeleagă mai deplin mecanismele prin care televiziunea vatămă mintea omului modern, ca și pentru aprofundarea mijloacelor unei terapii comportamentale adecvate recomandăm lectura volumelor: *Efectele televiziunii asupra minții umane*, *Revrăjirea lumii* – autor Virgiliu Gheorghe, *Homo videns sau Imbecilizarea prin televizor*, autor Giovanni Sartori și în limba engleză bibliografia citată.

Anexa 1. Calculatorul, jocurile video și internetul

Dintru început trebuie făcută observația că cea mai mare parte a afirmațiilor privind efectele televiziunii asupra minții umane sunt valabile și în cazul calculatorului. Și imaginea de pe ecranul monitorului, printr-o acțiune de natură hipnotică, împinge creierul într-o stare electrică de tip alfa, subminând, concomitent, ritmul cerebral beta ce caracterizează procesele gândirii logice și analitice sau, în general, gândirea activă. Din această cauză, în momentul în care utilizăm calculatorul pentru un proces ce solicită gândirea, creierul trebuie să facă un efort mult mai mare decât în mod obișnuit pentru a putea birui inerția hipnotică în care îl introduc imaginile de pe ecran. Pe de o parte vizionarea generează unde alfa și pe de altă parte gândirea activă solicită unde beta. Aceasta face ca, atunci când ne aflăm cu ochii lipiți de ecran, procesul gândirii să fie mult îngreunat, desfășurându-se cu un consum mult mai mare de energie nervoasă și cu riscul epuizării mult mai rapide a creierului.

Prin urmare, calculatorul, ca și televizorul, indiferent de utilizarea sa, constituie un important factor de stres pentru creierul uman. Pe parcursul folosirii computerului, ecranul acestuia, ca și cel al televizorului, inhibă activitatea emisferei stângi, a cortexului prefrontal și slăbește comunicarea interemisferică realizată prin puntea corpului calos. În schimb, favorizează deschiderea porților subconștientului și înscrierea cu putere a imaginilor transmise în adâncurile acestuia.

În cazul computerului, analiza trebuie particularizată în funcție de modul în care este utilizat. De exemplu, nu același lucru este să citești un text pe ecran cu a uita de sine, lăsându-te absorbit în spațiul virtual al jocurilor video. Fenomenele descrise anterior pot avea o intensitate mai mică decât în cazul televizorului atunci când calculatorul este folosit, spre exemplu, pentru tehnoredactare sau pot fi mult mai proeminente când sunt apelate jocurile video sau anumite locații pe internet. De fapt, factorii agravanți sunt schimbarea rapidă a cadrelor și suscitarea cu putere a emoțiilor și instinctelor.

Întrucât în cercetarea noastră ne-am ocupat îndeosebi de televizor, vom apela în cele ce urmează la unul din autorii consacrați în domeniu, Valdemar Setzer, profesor și cercetător în cadrul Departamentului de Științe Informatice al Universității din Sao Paulo, Brazilia.

EDUCAȚIA PRIN CALCULATOR

Din studiile întreprinse, Valdemar Setzer ajunge la concluzia că utilizarea calculatorului din perioada gimnaziului, atunci când copilul trebuie să-și dezvolte modul de a gândi, de a percepe și a-și reprezenta realitatea, conduce la o deformare a gândirii acestuia sau la deprinderea unei gândiri mașinale.

„Din punct de vedere educațional, este foarte important de evidențiat că, în fapt, calculatoarele forțează utilizarea unor gânduri și raționamente formale de un tip special: cele care pot fi introduse în mașină sub formă de comenzi și instrucțiuni; eu le numesc «gânduri mașinale»; gândirea utilizatorului este redusă la ceea ce poate fi interpretat de mașină.

Educația ar trebui să aibă ca unul din cele mai înalte obiective ale sale dezvoltarea înceată a capacității de gândire logică și obiectivă, astfel încât să devină liberă și creativă la vârsta adultă. Aceasta nu se poate întâmpla dacă gândirea este încadrată prea devreme în forme rigide și moarte, precum cele cerute de orice mașină, și mult mai mult de computere, care lucrează la un nivel mental strict formal.

Datorită tipurilor de gândire și limbaj formal impuse de utilizarea calculatoarelor și datorită autocontrolului enorm pe care îl cer, și bazat pe experiența mea personală cu elevii de liceu, am ajuns la concluzia că vârsta ideală a tinerilor pentru a începe să utilizeze un calculator este 16 ani, preferabil 17.”

JOCURILE PE CALCULATOR

„Într-un joc tipic, punctele pe care le câștigă jucătorul depind de viteza sa de reacție. Gândirea conștientă fiind un proces foarte lent, jucătorul trebuie să reacționeze fără să gândească; în cazul jocurilor electronice, jucătorul este activ într-un mod foarte limitat, dar de asemenea fără să gândească. Cu alte cuvinte, jocurile determină reacții automate. Aceasta explică motivul pentru care copiii joacă mult mai ușor și cu mult mai mult succes aceste jocuri: ei nu au încă formată gândirea proprie și conștiința, tot atât de dezvoltate ca la oamenii maturi; această dezvoltare face ca eliminarea gândirii să fie mult mai dificilă atunci când trebuie executată o acțiune reflexă.

Cunoscând că în jucători sentimentele sunt cele mai active, producătorii de jocuri electronice procedează ca și cei din televiziune: prezintă situații în care sunt suscitade sentimente puternice, invariabil urmate de violență și provocări. Ca și la televizor, conținutul jocurilor este o consecință a caracteristicilor aparatului și a stării mintale induse jucătorului.

Este interesant de reținut că reacțiile automate sunt caracteristice animalelor, și nu ființelor umane adulte. În general, adulții gândesc înainte să facă ceva, cercetând cu ajutorul reprezentărilor mentale urmările acțiunilor lor. De exemplu, să presupunem că un bărbat vede pe stradă o femeie foarte frumoasă și simte dorința să o sărute. În mod normal, nu ar face asta, deoarece anticipază faptul că ea nu îl place, că ar putea să țipe, creând în final o situație jenantă și așa mai departe. Ca o consecință a acestor reprezentări interioare, bărbatul se controlează și nu acționează după impulsuri. Acest lucru nu se întâmplă în cazul animalelor: ele acționează numai deodată în funcție de impulsuri și condițiile de mediu. Un animal nu se gândește la consecințele acțiunilor lui. Se poate spune deci că jocurile electronice îi „animalizează” pe jucători.

Pe de altă parte, deoarece jocul impune acțiuni motorii de mică amplitudine și automate, iar acțiunile acestea sunt mecanice, se poate spune că jocurile îi „robotizează” pe jucători. Cu alte cuvinte, se poate spune că jucătorul este redus la o mașină care detectează mici impulsuri vizuale limitate și efectuează mișcări mici și limitate cu degetele.

Jocurile electronice și educația

Unul dintre cele mai importante obiective ale educației este să dezvolte capacitatea de luare a unor decizii conștiente corecte. După cum s-a văzut, animalele acționează după instincte și situație, dar oamenii nu. Jocurile electronice se împotrivesc acestui obiectiv și produc o „animalizare” a omului; este contrar unuia din obiectivele supreme ale educației, să facă din copii și tineri ființe mai umane și mai puțin animale.

Jucătorul jocurilor electronice învață cum să execute activități foarte specializate. Dar ceea ce învață nu poate fi aplicat decât la jocul respectiv, și nu poate fi utilizat în viața reală. Totuși, în situații de urgență, de stres sau de conștiință confuză, jucătorul s-ar putea să reacționeze ca în joc, dar manevrând ceea ce este real drept ceva artificial. În acest sens, jocurile sunt mult mai rele decât televizorul. Televizorul înregistrează în conștiința spectatorului imaginile văzute și situațiile; jocurile electronice, pe lângă aceeași înregistrare, îl antrenează pe jucător să execute anumite acțiuni.

În recenta sa carte, John Naisbitt, menționează tragedii petrecute în unele școli americane, în care condiționarea și antrenamentul realizate de jocurile electronice au provocat acțiuni violente tragice întreprinse de tineri utilizatori. Un caz impresionant este cel din orașul Paducah, Kentucky, petrecut în 1998: un tânăr de 14 ani a intrat într-o clasă și a tras 8 focuri de armă în capul și în toracele victimelor, câte un foc de persoană, nimerind toate țintele. Naisbitt

menționează o analiză a cazului în care se spune că un bun polițist sau soldat nimerește în general 20% din ținte, nu trage niciodată doar un singur foc pentru fiecare victimă etc. Dar faptul incredibil este că tânărul nu a mai folosit niciodată o armă înainte: s-a antrenat în utilizarea armei numai cu ajutorul jocului electronic. În analiza citată se observă că un polițist utilizează rareori arma; pe de altă parte, în jocul electronic, imediat după pornirea jocului este necesar să începi să tragi și să nu te oprești, altfel, punctele sunt pierdute. În exemplele menționate de Naisbitt, copiii ucigași au acționat ca animalele sau, mai rău chiar, ca mașinile, cu fantastică precizie și sânge rece, fără nici un fel de compasiune. Așadar, jocurile electronice nu au nici un efect educațional. Din contră, sunt dăunătoare educației și educă greșit”.

Am lăsat la urmă prezentarea a două studii semnificative pentru înțelegerea efectelor pe care jocurile pe calculator le au asupra dezvoltării și funcționării creierului uman.

În anul 2000, Akio Mori (Mori, 2004), profesor de neuropsihologie la Universitatea Nihon din Japonia, a publicat rezultatele unui vast studiu în cadrul căruia a urmărit pe o perioadă de câteva luni peste 250 de tineri cu vârste cuprinse între 6 și 29 de ani. Prin metoda electroencefalografică, el a determinat activitatea corticală a celor investigați, în diverse momente ale zilei, atât atunci când se jucau pe calculator, cât și pe parcursul altor activități. Tinerii au fost împărțiți în trei grupe: cei din prima grupă se jucau rar la calculator, cei din a doua petreceau între una și trei ore de două-trei ori pe săptămână jucându-se jocuri video, iar cei din ultima grupă se ocupau zilnic între două și șapte ore cu jocurile pe calculator. Rezultatele au arătat că, proporțional cu timpul petrecut în fața ecranului, se micșorează intensitatea undelor beta din creier, concomitent cu scăderea puterii de concentrare, crește irascibilitatea, comportamentul agresiv și incapacitatea de socializare. La cei din a treia grupă, rezultatele sunt mai mult decât îngrijorătoare. **La ei s-a constatat că nivelul undelor beta este apropiat de zero, indiferent de activitatea la care participă de-a lungul unei zile. Cu alte cuvinte, nu mai pot nicidecum să-și concentreze mintea. Sunt extrem de irascibili și incapabili să mai susțină o relație de prietenie. Activitatea corticală a celor din a treia grupă este identică cu aceea a celor suferinzi de demență gravă. Cel mai mult a fost găsit afectat cortexul prefrontal.** Akio Mori mai constată că, prin intermediul sistemului nervos central, jocurile pe calculator produc modificări semnificative în consumul de oxigen, conduc la creșterea ritmului cardiac și a tensiunii.

De asemenea, în anul 2001 profesorul Ryuta Kawashima de la Universitatea Tohoku, Japonia, expert în vizualizarea activității creierului, comparând prin metoda rezonanței magnetice nucleare activitatea corticală a tinerilor care se ocupau cu jocurile *Nintendo* cu aceia a celor care rezolvau probleme de

matematică, a observat că la cei dintâi sunt activate zonele din creier care se ocupă cu percepția și mișcarea, în timp ce exercițiile matematice stimulează funcționarea lobilor prefrontali. Kawashima demonstrează că jocurile pe calculator vătămă, în timp, cortexul prefrontal¹⁰ și, în general, inhibă dezvoltarea creierului. El ajunge la concluzia că violența la copii apare nu numai din cauza mesajelor violente transmise pe micul ecran, ci și din cauza vătămării creierului prefrontal în urma vizionării excesive. Se știe, de exemplu, că persoanele care au suferit în urma unui accident o afecțiune a acestei părți a creierului devin extrem de agresive.

Prin urmare, este falsă credința că utilizarea calculatorului dezvoltă gândirea și-l face pe copil mai inteligent. Această convingere se întemeiază mai mult pe un curent de opinie întreținut de cei care câștigă miliarde de dolari din vânzarea jocurilor, a programelor de calculator sau a tehnicii de calcul în general, curent generat în contextul entuziasmului generat de apariția și dezvoltarea explozivă a tehnicii de calcul în ultimii 20 de ani. Desigur că un rol important joacă și stresul la care sunt supuși părinții în societatea de astăzi, când nu mai au timpul necesar pentru a-și educa copiii. Este mai facil să cumperi un calculator și să-l lași pe copil să-și petreacă timpul în fața acestuia, mai cu seamă când există și prezumția că astfel va deveni mai deștept și mai competitiv în societate. Câți dintre părinți știu însă că este greu de găsit un alt mijloc care să afecteze tot atât de puternic dezvoltarea creierului copilului precum o face calculatorul, și ne gândim îndeosebi la jocurile video. Atâta timp cât copiii sunt captivați hipnotic în fața ecranului, iar instinctul de conservare este complet anulat pe perioada vizionării, televizorul și calculatorul tind să devină agresorii ideali. Deși strică mintea, îi inhibă dezvoltarea, împiedică gândirea liberă, reflexivitatea, slăbește creativitatea și distruge rețele neuronale, stresează și obosește până la epuizare, ecranul este căutat și iubit de copii și adulți. Copiii sunt mai puțin vinovați. Ei nu știu încă să se apere, încă nu sunt conștienți de ce li se întâmplă, nu au perspectiva a ceea ce înseamnă o infirmitate mentală, o viață marcată de suferința neîmplinirii. Rămâne ca noi, părinții și profesorii lor, pe măsura dragostei ce le-o purtăm și a conștientizării fenomenelor descrise în acest volum, să încercăm să-i păzim de tentația evaziunii în spațiul realității virtuale, iar aceasta până nu este prea târziu.

¹⁰ Computer games stunt teen brains, în *The Observer*, August 19, 2001.

DEPENDENȚA DE INTERNET

Kimberly Young, de la Universitatea din Pittsburgh, S.U.A., observa încă din 1996 că „unii utilizatori on-line au devenit dependenți de Internet într-un mod asemănător cu cel în care alte persoane au devenit dependente de droguri sau de alcool, această dependență de Internet ducând la o deteriorare a activității școlare, sociale și profesionale.” (Young, 1996)

Pentru a decide dacă un subiect este sau nu dependent de Internet, a fost propus un chestionar cu opt întrebări:

1. Simți că te preocupă Internetul (te gândești la activitatea on-line anterioară sau anticipezi următoarea sesiune on-line)?
2. Simți nevoia să utilizezi Internetul pe perioade de timp din ce în ce mai lungi pentru a putea obține satisfacție?
3. Ai făcut de repetate ori eforturi fără succes pentru a modera sau a te abține de la utilizarea Internetului?
4. Te simți neliniștit, prost dispus, deprimat sau iritat atunci când încerci să întrerupi sau să oprești utilizarea Internetului?
5. Rămâi on-line un timp mai lung decât îți propusesesi inițial?
6. Ai periclitat sau ai riscat pierderea unei oportunități semnificative în ceea ce privește o relație sau o carieră profesională din cauza Internetului?
7. Ai mințit pe membrii familiei, pe terapeuți sau pe alte persoane pentru a ascunde proporțiile implicării tale în Internet?
8. Folosești Internetul ca pe un mod de a fugi de probleme sau de a-ți elimina o stare neplăcută (ex. sentimente de neajutorare, vinovăție, depresie)?

Cei care au răspuns „Da” la cinci sau mai multe dintre aceste întrebări au fost clasificați ca utilizatori dependenți de Internet, iar ceilalți ca utilizatori normali de Internet.” (Young, 1996)

Youth Internet Safety Survey – un studiu național efectuat prin telefon asupra a 1501 tineri, a conchis că grupul țintă principal al victimelor Internetului este constituit din adolescenții cu vârste de la 14 ani în sus. Studiul a găsit că aproximativ 1 din 5 tineri a primit o solicitare sexuală, și 1 din 4 a fost expus în mod nedorit la material sexual pe Internet cel puțin o dată în decursul anului precedent. Marea majoritate a evenimentelor au apărut în timp ce tinerii utilizau computerul lor de acasă. Jumătate dintre acești tineri nu au spus nimănui de aceste incidente.

Părinții tind să considere că folosirea Internetului reprezintă o modalitate pozitivă pentru tineri de a-și petrece timpul – și poate fi așa, dacă este folosit judicios. Totuși, mulți părinți nu cunosc cum funcționează un computer și/sau nu alocă timp pentru supravegherea folosirii Internetului de către copiii lor. Spre deosebire de alte forme de distracție ale copiilor (ex. jocuri video, TV,

muzică), care deseori sunt supravegheate de părinți, Internetul nu este. Așadar, părinții trebuie să-și exercite dreptul și responsabilitatea de a supraveghea folosirea Internetului de către copiii lor.

Puterea Internetului

În cartea sa *Dependența virtuală*, Dr. David Greenfield sugerează că trăsăturile caracteristice unice ale Internetului pot contribui la tendințele de dezvoltare a dependenței. Aceste caracteristici includ:

- **Accesul ușor** – Cu apăsarea unui buton, utilizatorii se pot conecta la site-uri din întreaga lume – 24 de ore pe zi, 7 zile pe săptămână. Nu există o limită a informației disponibile. Mereu se poate găsi o altă legătură care să fie apăsată și un alt site de vizitat.

- **Stimularea** – Culorile vii, viteza mare, ușurința de folosire și calitățile interactive transformă Internetul într-o experiență incitantă. Utilizatorii pot interacționa pentru a stimula schimburi sociale și intelectuale, atât ca participanți, cât și ca observatori.

- **Anonimatul** – Inhibițiile simțite în viața reală sunt înlăturate deoarece utilizatorii nu se cunosc între ei. Ei pot fi oricine vor să fie. Dacă utilizatorii sunt nefericiți în viața reală, ei pot crea o viață virtuală ideală.

- **Pierderea noțiunii timpului** – Cei mai mulți utilizatori de Internet au mărturisit că pierd noțiunea timpului atunci când navighează pe Internet.

Evident, Internetul este o unealtă puternică. Poate fi folosit în multe moduri utile, însă pe de altă parte Internetul poate deveni „un substituent pentru ce n-ai avut sau n-ai putut găsi în viața reală.” (Young, 1998) În conformitate cu Greenfield, „experiențele care te fac să uiți cine ești și unde ești, și care creează o stare de conștiință alterată, sunt destul de puternice”.

Definirea problemei

Dependența de Internet poate fi definită ca o utilizare necontrolată a Internetului, conducând la „extenuare, dizabilități funcționale și tulburări psihiatrice.” (Shriner, 2002) Cum pot să-și dea seama părinții dacă copilul lor a devenit dependent de Internet? La fel ca în cazul altor probleme comportamentale, membrii familiei și prietenii recunosc deseori că ceva nu este în regulă cu persoana dependentă. (Young, 1998)

Semnalele de avertizare (simptome) ale dependenței de Internet includ:

- **Tulburări ale somnului:** Obişnuiesc copiii dvs. adolescenți să stea treji până după miezul nopții și se trezesc cu greutate dimineața? Întârzie la școală? Adorm în timpul zilei?

• **Timp petrecut on-line:** Cât timp petrec on-line?

• **Activitate școlară:** Au scăzut notele lor? Temele sunt predate la timp?

Au dificultăți de concentrare?

• **Activități extra-curriculare:** Și-au pierdut interesul față de activități care înainte le plăceau?

• **Folosirea computerului:** Insistă să fie lăsați singuri atunci când folosesc computerul? Șterg istoria Internetului (o listă a site-urilor vizitate)? Și-au făcut un cont personal protejat cu parolă? Închid un site atunci când dvs. vă apropiați de computer?

• **Cheltuieli telefonice:** Taxele telefonice sunt mai mari decât de obicei? Ați fost taxați pentru apeluri către numere necunoscute? Sunteți surprins de numărul de minute de folosire a liniei telefonice?

• **Scrisori/Cadouri personale:** Copilul dvs. adolescent primește scrisori/cadouri personale din partea unor persoane pe care dvs. nu le cunoașteți? Este dispus copilul dvs. să vorbească despre conținutul scrisorii/pachetului?

Dacă ați observat trei sau mai multe dintre aceste semne pe o perioadă mai lungă de timp, este recomandat să recurgeți la anumite măsuri de ajutor.

Mijloace de ajutor

Atunci când vorbiți cu copilul dvs., amintiți-i că îl iubiți și exprimați-vă preocuparea legată de schimbările pe care le-ați observat (ex. scăderea notelor, proasta dispoziție, oboseala). Mai jos prezentăm o listă de sugestii pentru a-l ajuta pe adolescent să redobândească controlul.

• **Solicitați-i un program al orelor petrecute pe Internet:** Cereți-i o listă scrisă a orelor pe care le petrece zilnic on-line; această listă să includă activitățile întreprinse (ex: vorbire pe chat, scriere de e-mailuri, folosirea mesajelor instantanee). Nu-i permiteți fiului dvs. să șteargă lista de istorie a computerului.

• **Stabiliți limite clare:** Stabiliți reguli referitoare la numărul de ore pe care copiii dvs. le pot petrece on-line. Dacă aceștia nu ascultă de aceste reguli, puteți fi nevoit să modificați parola pentru a le controla accesul.

• **Țineți computerul într-o zonă comună:** Plasați computerul în camera de zi sau în sufragerie, și treceți pe acolo de mai multe ori în timp ce copiii dvs. sunt on-line pentru ca ei să știe că sunt supravegheați. Țineți modemul la dvs. dacă adolescentul ajunge acasă înaintea dvs. De asemenea, pe timpul nopții puteți ține modemul în camera dvs. de dormit.

• **Încurajați activitățile în timp real:** Ajutați-i pe copiii dvs. adolescenți să reia legăturile cu grupurile pe care înainte le agreau, sau încurajați-i să caute preocupări noi.

• **Vorbiți cu profesorii copilului dvs.:** Împărtășiți-vă preocupările cu profesorii copilului dvs. Ei pot fi de ajutor prin urmărirea oricăror modificări ale comportamentului copilului, prin supravegherea folosirii de către copil a Internetului la școală și prin ținerea dvs. la curent cu orice lecții sau teme pentru acasă ce necesită folosirea Internetului.

Dacă copilul dvs. neagă că are o problemă cu dependența de Internet, sau refuză să asculte sugestiile de mai sus, puteți apela la ajutor profesionist.” (Joyce Shriner, 2002)

Riscuri potențiale ale utilizării Internetului de către adolescenți

Statisticile au arătat că Internetul are cea mai mare popularitate printre tineri (spre exemplu, în Noua Zeelandă 76% dintre tinerii cu vârste cuprinse între 10 și 17 ani sunt utilizatori de Internet, în comparație cu 60% din populația totală a țării) (Bullen, Harré, 2000).

„Riscurile pe care le înfruntă tinerii utilizatori de Internet pot fi grupate în cinci categorii (Bullen, Harré, 2000):

– Caracterul necenzurat al Internetului și dificultățile întâmpinate de adolescenți în evaluarea critică a informației la care sunt expuși.

– Potențialele pericole asociate cu oferirea de detalii personale sau cu stabilirea unor întâlniri personale cu indivizi întâlniți on-line.

– Efectele negative ale expunerii la pornografie nesolicitată.

– Apariția și efectele solicitării sexuale.

– Efectele expunerii la site-uri care incită la ură și violență.” (Bullen, Harré, 2000)

Utilizarea Internetului și scăderea performanțelor școlare

„Cercetări recente efectuate la licee și universități au arătat că performanțele școlare ale elevilor și studenților pot scădea din cauza folosirii excesive a Internetului. [...] A fost efectuat un studiu asupra a 572 de studenți de la una dintre marile universități publice. Rezultatele au arătat o corelație între folosirea în exces a Internetului și scăderea performanțelor școlare. Singurătatea, statul noaptea până târziu, oboseala și lipsa de la cursuri au fost de asemenea intercorelate cu raportarea dizabilităților cauzate de Internet. Dependența de Internet și scăderea performanțelor școlare au fost asociate cu creșterea utili-

zării tuturor aplicațiilor Internet, și în special cu extinderea folosirii aplicațiilor interactive de comunicare în timp real, cum ar fi camerele de chat și MUD-urile, în opoziție cu aplicațiile asincrone ca e-mailul sau grupurile de discuții.” (Kubey, Lavin, Barrows, 2001)

„Folosirea Internetului ca resursă pentru educație se bucură de un sprijin aproape universal din partea studenților, părinților, profesorilor și instituțiilor.” (Kubey, Lavin, Barrows, 2001) „Totuși, un studiu a arătat că 86% dintre profesorii, bibliotecarii și specialiștii în computere din instituțiile școlare, care au fost chestionați în acest studiu, consideră că folosirea Internetului de către copii nu le îmbunătățește performanțele școlare (Barber, 1999). Ei au argumentat că informația pe Internet este prea dezorganizată și nu are legătură cu programa școlară și cu manualele pentru a-i putea ajuta pe elevi sau pe studenți să obțină rezultate mai bune la teste. Punând și mai mult sub semnul întrebării valoarea educațională a Internetului, Young (Young, 1996) a ajuns la rezultatul că 58% dintre studenți au prezentat o scădere a obiceiurilor învățării, o scădere semnificativă a notelor, au lipsit de la ore etc. din cauza utilizării excesive a Internetului.

Deși meritele Internetului îl fac să fie o unealtă ideală de cercetare, studenții navighează pe site-uri web nerelevante, se angajează în bârfe în camerele de chat, poartă conversații cu prietenii cunoscuți pe Internet sau își consumă timpul cu jocuri interactive, toate în detrimentul activității productive. Consilierii din centrele universitare și-au dat seama că principala problemă a studenților consta din incapacitatea de a-și ține sub control utilizarea Internetului. Un studiu inițiat de consilieri de la Universitatea din Austin, Texas, a obținut că din cele 531 de răspunsuri, 14% îndeplineau criteriile corespunzătoare dependenței de Internet (Scherer, 2000). Aceasta a dus la crearea în campus a unui seminar intitulat «Este ora 4 dimineata, și nu pot, of of of, nu vreau să închid computerul», în scopul conștientizării factorilor de risc ai folosirii greșite a Internetului de către studenți. Dr. Jonathan Kandell de la Universitatea Maryland a mers chiar mai departe, înființând un grup de sprijin pentru dependenții de Internet, atunci când a observat scăderea performanțelor școlare și a integrării studenților în activități extra-curriculare din cauza utilizării excesive a Internetului în campus (Young, 1996).”

Cauze generale ale folosirii patologice a Internetului

Printre factorii cauzatori ai apariției dependenței de Internet se numără și anumite situații sau persoane concrete, dar poate mai ales gândurile și sentimentele negative care îi determină pe oameni să caute un refugiu, o metodă de a uita de acestea. Spre exemplu, „atunci când se simte deprimat, lipsit de

speranță și pesimist cu privire la viitor, un alcoolic poate să recurgă la băutura. Atunci când se simte singur, neatractiv pentru ceilalți și lipsit de încredere în sine, un obez poate să se năpustească spre orice găsește în frigider. [...] În același mod acționează și dependența de Internet.” (Young, 1999)

„Peele explica substratul psihologic al dependenței: «Îți creează sentimente și te recompensează cu senzații pe care nu le poți obține în alte moduri. Poate bloca senzații de durere, incertitudine sau disconfort. Poate crea senzații puternice care focalizează și absorb atenția. Poate să-i permită unei persoane să uite sau să se simtă O.K. cu privire la anumite probleme insurmontabile. Poate furniza un sentiment temporar, artificial de securitate sau de calm, de încredere în sine sau de împlinire, de putere și control, sau de intimitate». Aceste false beneficii explică de ce o persoană continuă să se întoarcă la experiența pe care o constituie dependența.” (Young, 1999)

„Dependenții au sentimente plăcute atunci când sunt on-line în contrast cu felul în care se simt când sunt off-line. [...] Atunci când sunt obligați să renunțe pentru o perioadă de timp la Internet, au gânduri obsesive ca: „Trebuie să îl am (Internetul)”, „Nu pot fără el”, „Am nevoie de el”. [...] Atașamentul sau senzațiile pot crește până la asemenea proporții încât să distrugă viața acelei persoane.” (Young, 1999)

„O persoană este vulnerabilă la dependență atunci când acea persoană simte o lipsă de satisfacție în viața sa, o absență a intimității sau a conexiunilor puternice cu alți oameni, o lipsă de încredere în sine sau o lipsă de speranță. (Peele; Brodsky, 1991) Într-o manieră similară, indivizii care sunt nesatisfăcuți într-una sau în mai multe regiuni ale vieții lor au o probabilitate crescută de a deveni dependenți de Internet deoarece nu găsesc o altă metodă de a face față. Spre exemplu, în loc de a face alegeri pozitive care să urmărească împlinirea, în mod tipic alcoolicii beau și astfel uită de suferință, evită problema. Totuși, atunci când se trezesc din beție, ei realizează că problemele lor au rămas aceleași. Băutura nu a rezolvat nimic, însă este mai ușor să bei decât să încerci să rezolvi problema. La fel ca în cazul comportamentului alcoolicilor, dependenții de Internet îl folosesc pe acesta pentru a uita de suferință, și a evita problema. Totuși, o dată ce sunt off-line, ei realizează că nimic nu s-a schimbat. Un astfel de substituent al nevoilor nesatisfăcute îi permite deseori dependentului să scape temporar de problemă, însă comportamentele substitutive nu pot fi și mijloace de rezolvare a vreunei probleme.” (Young, 1999) (această problemă poate fi: insatisfacție maritală sau profesională, o boală, somajul etc.)

Anexa 2. Ghid pentru părinți și educatori

TELEVIZORUL ȘI EFECTELE NEGATIVE ASUPRA CREȘTERII COPIILOR – CUM LE PUTEM CONTRACARA

Pentru început, fie că sunteți părinte sau educator, parcurgeți cu atenție această listă și bifați comportamentele pe care le-ați observat acasă la copilul dvs. sau la elevii dvs. la clasă:

- (1) se foiește excesiv de mult pe scaun, adesea dă din mâini sau din picioare;
- (2) are dificultăți în a rămâne așezat când i se cere să facă astfel (dacă este adolescent dă senzația de neliniște);
- (3) este distras cu ușurință de stimulii externi (zgomote, lumini);
- (4) are dificultăți în a-și aștepta rândul la joc;
- (5) dă răspunsul înainte ca întrebarea să fie complet formulată;
- (6) are dificultăți în a urma instrucțiunile (nu datorită unui comportament opoziționist sau lipsei de înțelegere);
- (7) îi este greu să-și mențină atenția concentrată la teme sau joc;
- (8) trece de la o activitate la alta fără a o termina pe nici una;
- (9) îi este dificil să se joace liniștit;
- (10) vorbește excesiv de mult;
- (11) îi întrerupe sau îi deranjează pe ceilalți, se amestecă în activitățile altora;
- (12) pare a nu asculta ce i se spune;
- (13) pierde lucruri necesare activităților școlare și extrașcolare (jucării, creioane, cărți, teme);
- (14) este iritabil, manifestă toleranță scăzută la frustrare;
- (15) are tendința de a avea un anturaj negativ;
- (16) minte adesea;
- (17) este certăreț;
- (18) este agresiv, folosește un limbaj violent sau obscen, înjură;
- (19) absentează de la școală nemotivat;
- (20) este retras, timid, inhibat;
- (21) este emotiv, sensibil, anxios;

- (22) are dificultăți în a înțelege și a-și aminti un material prezentat oral;
- (23) își exprimă ideile cu dificultate și fără coerență, în scris și în oral;
- (24) vocabularul este sărac, limitat, sub nivelul lui de vârstă;
- (25) folosește ticuri verbale, cuvinte de umplutură care nu spun nimic, gesturi în locul cuvintelor;
- (26) cu dificultate pronunță cuvintele și le silabisește;
- (27) este întârziat în dezvoltarea limbii, pentru vârsta lui;
- (28) scrie cu greșeli și dezordonat;
- (29) dificultăți la citit; manifestă un slab interes pentru lectură; îl interesează mai puțin să citească povești, romane, reviste;
- (30) întâmpină dificultatea de a înțelege frazele lungi, propozițiile intercalate și structurile gramaticale mai complexe;
- (31) adoarme greu și târziu pentru vârsta lui;
- (32) are un somn agitat;
- (33) are coșmaruri;
- (34) manifestă frică de întuneric, de a sta singur, de monștri, accidente, cutremure, moarte;
- (35) fuge de efortul individual;
- (36) renunță ușor în fața obstacolelor, greutăților;
- (37) este plictisit, apatic;
- (38) acuză adesea durere de cap, oboseală.

În funcție de punctele bifate, am putea spune că vă aflați în fața unei probleme a copilului dvs. Această afecțiune ar putea fi:

- tulburare hiperchinetică sau hiperactivism
- tulburare de atenție
- tulburare de învățare
- tulburări de conduită/comportament
- tulburări de limbaj
- dificultăți de scris/citit
- tulburări de somn
- tulburare anxioasă
- timiditate socială
- lipsa motivării
- lipsa voinței
- lenea

Unele dintre tulburări pot fi mai ușoare, altele mai accentuate. Poate că pentru unele dintre acestea sunteți deja cu copilul în evidența unui pedopsihiatru (psihiatru de copii) sau a unui psiholog de copii.

Pentru unele manifestări poate copilul dvs. urmează un tratament psihoterapeutic și în acest sens există o diversitate de intervenții psihologice: cognitiv – comportamentale, de stimulare, de susținere, de desensibilizare, de socializare, prin joc, desen sau chiar teatru. De cele mai multe ori însă, o modificare adecvată a metodei educative aduce beneficii neașteptate și rezultate surprinzătoare...

Nu este scopul acestei broșuri de a se lansa în stabilirea de diagnostice, acestea se realizează doar personalizat de către cadrele medicale de specialitate. În schimb, ceea ce dorim să semnalăm este că există o serie de factori implicați în apariția afecțiunilor mai sus-amintite. Iar printre aceștia, televizorul poate fi socotit ca unul dintre cei mai importanți.

Pentru a evita apariția unor tulburări și pentru a asigura o dezvoltare armonioasă a copiilor noștri, ei au nevoie să fie modelați, influențați în mod optim, adecvat, de o serie de factori.

FACTORII IMPLICAȚI ÎN DEZVOLTAREA MENTALĂ A COPILULUI

Dacă ereditatea oferă premisele genetice ale dezvoltării mentale, mediul, la rândul său, oferă cadrul în care se naște și trăiește copilul, forma după care se modelează mintea și sufletul acestuia.

Care sunt factorii de mediu?

- căldura, hrana, adăpostul, confortul;
- igiena fizică, igiena mentală;
- rolurile adulților (părinte, educator, medic);
- instrucția, cultura adulților din jur;
- cât de des și cum ia contact copilul cu adultul;
- climatul afectiv familial;
- posibilitatea de a acționa, de a experimenta, jocul;
- anturajul;
- activitățile în care se implică: lectura, vizionarea TV, muzica pe care o ascultă, calculatorul;

Psihologia dezvoltării accentuează faptul că relațiile și activitățile sunt cele care îl structurează psihic pe copil. Și chiar mai mult, neuropsihologia ultimelor decenii demonstrează că:

„Ceea ce face copilul în fiecare zi, modul în care gândește, felul în care comunică, ceea ce învață, stimulii care îi atrag atenția, toate acestea au puterea de a-i modifica structura creierului. Nu numai că schimbă modul în care creierul este folosit (schimbări funcționale), dar cauzează, de asemenea, și modificări structurale în sistemele traseelor neuronale (Healy, 1990).

Pentru a pleca spre orizontul maturității, copilul are nevoie de cinci activități conducătoare:

- comunicare emoțională, afectivă nemijlocită cu cei din jur, în special cu mama (esențial până la vârsta de 1 an);
- explorarea prin simțuri, concretă, a obiectelor din jurul său, manipularea lor activă (de la 1 la 3 ani);
- diversificarea jocurilor de la 3 la 7 ani, jocul fiind munca și activitatea copilului;
- învățătura, implicarea creativă, dobândirea inițiativei, a responsabilității începând cu 7 ani;
- comunicarea socială în grupul celor de aceeași vârstă ca deprindere de bază pentru viața matură de mai târziu.

Trei caracteristici fundamentale trebuie să definească experiența copilului:

- reflexivitatea – să aibă permanent posibilitatea de a cunoaște și experimenta reflexiv lumea înconjurătoare;
- Limba – să i se vorbească de către părinți, în special de mamă, încă din primele luni de viață. În primii ani, se dezvoltă și limba intern prin vorbirea copilului cu el însuși. Limba joacă un rol esențial în structurarea creierului uman;
- Interactivitatea – participarea copilului trebuie să fie una activă.

LUMEA TV CA MEDIU DE EXPERIENȚĂ

Copilul, în fața televizorului

- este lipsit de experiența contactului emoțional direct cu persoanele importante din viața sa: părinții, bunicii, alți copii;
 - este lipsit de stimularea prin dialog a însuși limbajului și a gândirii, stimularea absolut necesară și pe care doar interacțiunea directă cu părinții, bunicii sau mediul uman o poate oferi;
 - este lipsit de posibilitatea cunoașterii prin atingerea și manipularea fizică a lucrurilor; este privat de experiența senzorială;
 - este lipsit de experiența vorbirii cu sine însuși despre lumea care-l înconjoară, limbajul interior, atât de necesar dezvoltării intelectului, nemaiputându-se structura;
 - televiziunea pasivizează; deprinzând omul cu condiția de spectator, îl obișnuiește să nu mai dorească să înțeleagă ce se întâmplă în lumea în care trăiește, să nu mai acționeze, să fie lipsit de inițiativă și să dorească a primi totul de-a gata;
 - ca urmare a numărului mare de ore petrecut zilnic în fața televizorului, conexiunile neuronale ale copilului se vor structura, într-un grad semnificativ, potrivit caracteristicilor acestui tip de activitate – vizionarea TV –, această configurare a structurilor corticale fiind corelată cu gradul de repetitivitate, durată și intensitatea experienței vizionării;
- Un lucru este esențial de reținut:

Abilitățile mentale care rămân nefolosite de-a lungul vizionării își vor pierde, în timp, potențialitatea.

ACTIVITATEA CORTICALĂ

PE PARCURSUL VIZIONĂRII TV

După numai 2 minute de vizionare, indiferent de conținutul programului de televiziune urmărit, traseele electroencefalografice capătă o configurație nouă – similară celor din timpul hipnozei sau a visului.

- *Undele cerebrale* își reduc frecvența, trecând din starea beta (max 30 Hz), specifică stării de activism mental, în starea predominant alfa (max. 13 Hz) și teta (max. 8 Hz).

Emisfera cerebrală dreaptă este stimulată maladiv, limitându-și activitatea la o receptare intensivă, dar pasivă a imaginilor (Buzzell, 1998).

Emisfera stângă, sediul centrilor vorbirii, scrisului și gândirii critice își diminuează extrem de mult activitatea, scăzând și gradul de conștientizare (Healy, 1990).

Corpul calos – puntea de legătură dintre cele 2 emisfere – își întrerupe parțial activitatea de asigurare a comunicării interemisferice (Scheidler, 1994).

Cortexul prefrontal – sediul centrilor executivi ai creierului, a tuturor proceselor mentale superioare se află într-o stare maladivă pe toată perioada vizionării (Buzzell, 1998).

CA URMARE:

- vizionarea TV se situează la nivelul conștient al somnambulismului – vezi fig. 1; deprinde creierul cu starea de pasivitate mentală (Large, 1997).
- se diminuează imaginația creativă. Apare o deschidere patologică spre evaziunile în imaginar, pentru substanțele sau comportamentele ce le favorizează, pentru refugiu în lumea reveriei.
- 3-4 ore petrecute zilnic privind la televizor determină, arată J. Healy, o subdezvoltare a emisferei stângi – vezi fig 2 – ceea ce afectează:
 - gândirea logică și analitică exprimare corectă, gramaticală
 - exprimarea cursivă a ideilor
 - scrierea
 - cititul
 - raționamentul matematic și științific
 - apetența pentru lectură și învățare
 - randamentul școlar
- Prin slăbirea comunicării intercorticale realizate prin *puntea corpul calos*, vizionarea TV scade nivelul de inteligență și performanțele intelectuale.
- Iată care sunt problemele pe care le întâmpină persoanele cu vătămări ale *ariilor prefrontale* – vezi fig. 3 –, probleme întâlnite tot mai des astăzi, la victimele vizionării excesive sau ale culturii TV:
 - Incapacitatea de concentrare a atenției, tendința de a fi legat de stimul, de a fi foarte ușor distras de oricare stimul exterior;

- Incapacitatea de a-și controla comportamentul. Orice impuls interior se manifestă rapid în comportament, fără ca persoana să fie capabilă să inhibe manifestarea aceluia act;
- Atunci când muncesc în vederea atingerii unui scop viitor întâmpină dificultatea de a amâna răsplata;
- Lipsa organizării, a programării comportamentului și a planificării: în planul vieții cotidiene, se manifestă prin neglijență și delăsare;
- Vorbește și acționează înainte să gândească;
- Probleme în exprimare, în organizarea ideilor și în conceptualizare, sărăcie verbală, dificultăți în evocarea cuvintelor și stereotipii verbale;
- Incapacitatea de a se motiva în realizarea unei activități, de a-și susține motivația până la definitivarea acesteia, de a-și adapta rapid motivația în funcție de împrejurări și cerințe;
- Probleme în controlul răspunsului emoțional. Ori se emoționează foarte ușor, ori rămân impasibili. Mânia, depresia și exaltarea pot alterna cu ușurință sau, dimpotrivă, se poate produce un blocaj emoțional;
- Alterarea flexibilității mentale, a judecății, a discernământului și a prevederii, pierderea inițiativei, slăbirea creativității și a curiozității, și afectarea capacității decizionale.
- Aceste persoane sunt incapabile să-și controleze pulsunile instinctive. Apare o exacerbare a comportamentului instinctiv – agresivitatea, erotismul și bulimia. (Nova și Ardilla, 1987).

Studiile demonstrează că: acei copii care se uită cel mai mult la televizor au cele mai slabe rezultate școlare, cele mai reduse performanțe intelectuale.

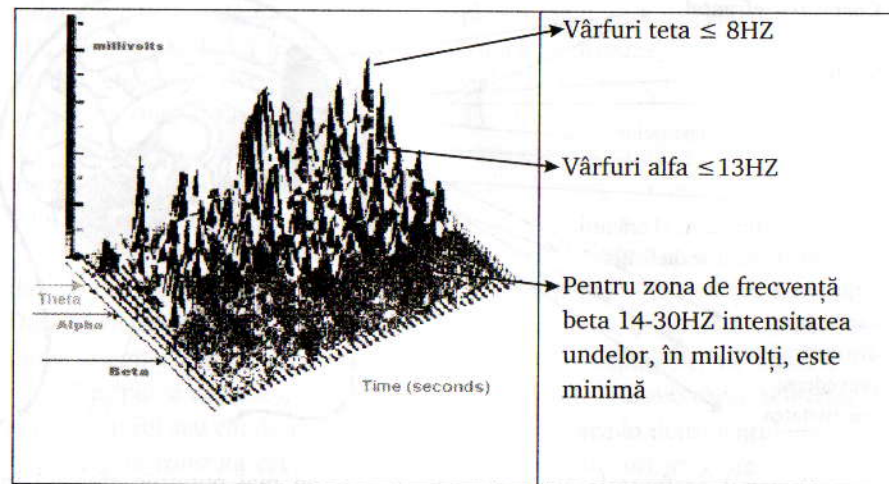
Consecințele vizionării TV asupra vieții mentale a omului

- Deficiențe de învățare – LD (*Learned Disabilities*)
- Probleme de atenție cu sau fără hiperactivitate – ADHD (*Attention Deficit with or without Hyperactivity Disorder*)
- Tulburări de limbaj: scris, citit, vorbit

- Apatie și dezinteres pentru lectură, citit
- Afectarea capacității de memorare, a imaginației, voinței, motivației
- Creșterea gradului de agresivitate, irascibilitate, impulsivitate; desensibilizarea față de violență, durere
- Consum de materiale erotice și pseudomaturizare psihosexuală
- Tulburări de somn, amplificarea anxietății și a gândirii catastrofice
- Izolare socială/emoțională prin fuga în realitatea virtuală
- Pasivitate mentală
- Efect hipnotic și dependență

Ca urmare a vizionării TV încă din primii ani de viață, creierul tinerilor noii generații se dovedește a fi organizat diferit față de al celor aparținând tinerilor generațiilor anterioare. Anumite arii ale emisferei cerebrale stângi, ale punții corpului calos și ale cortexului prefrontal rămân nedezvoltate sau chiar se atrofiază, în timp, pierzându-se posibilitatea dezvoltării ulterioare (Healy, 1990).

Fig. 1

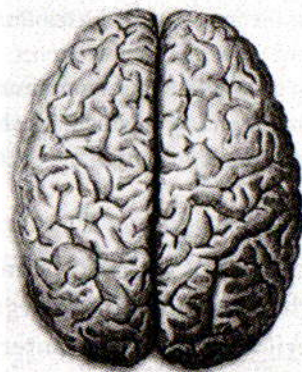
În grafic se poate observa că undele alfa și teta predomină în intensitate, comparativ cu undele cu frecvență înaltă de tip beta, ceea ce indică starea de inactivitate mentală, de pasivitate pe care o cultivă vizionarea TV.

fig. 2

Emisfera stângă

procesează

deducția
logica
analiza
matematica
sintaxa limbii vorbite
verbalizarea
discursivitatea
succesiunea auditivă
este activă
secvențială, cauză-efect

Emisfera dreaptă

procesează

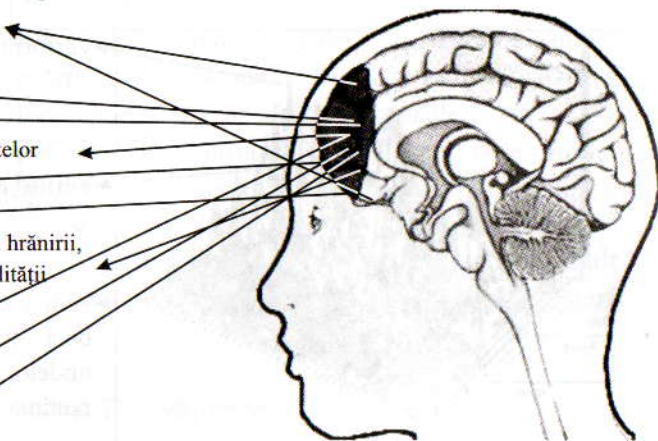
emoțiile
procese imaginative
narațiunile
simultaneitatea
noutatea
culoarea
recunoașterea facială
este nonverbală
holistică
reacționează spontan

Se poate constata ușor că imaginea video, adică imaginea în mișcare care nu lasă răgazul necesar reflexiei și incită cu putere imaginația și emoțiile este procesată preponderent în ariile emisferei drepte, inhibând în același timp activitatea emisferei stângi.

fig. 3

Cortexul prefrontal

atenția
motivația
controlul comportamentelor
și al emoțiilor
planificarea
controlul instinctelor: al hrănirii,
al agresivității, al sexualității
inițiativa, deciziile
curiozitatea
discernământul
prevederea
creativitatea

Cortexul prefrontal este partea creierului cea mai puternic afectată în urma vizionării. Neuropsihologii constată astăzi că abilitățile mentale superioare procesate în această zonă rămân nedezvoltate normal la copii crescuți cu mult televizor și calculator.

TEST PENTRU EVALUAREA MODULUI DE PETRECERE A TIMPULUI, CORELAȚIA CU SUCCESUL ȘCOLAR

Portocala timpului este un joc didactic care poate fi utilizat ca instrument de evaluare și, în același timp, de intervenție. Prezintă avantajul de a fi ușor de administrat, într-un timp scurt și sub o formă plăcută și accesibilă pentru copil. Poate fi ușor de aplicat întregii clase. Mod de lucru:

Copiii vor desena un cerc pe care-l vor considera o jumătate de portocală. Aceasta va fi împărțită în 24 de felii, fiecare felie însemnând o oră a zilei, ca un ceasornic cu 24 de ore.

Pe fiecare felie copiii vor scrie ce fac la ora aceea: „între 6 și 7 dimineața dorm; între 7 și 8 mă trezesc, mă spăl; între 8 și 9 plec la școală; între 9 și 10 am școală” și așa mai departe pe toate feliile.

Vor fi desenate în total 3 portocale.

Pe o foaie se va desena *portocala timpului actual (sau real)*, adică, cum își folosește copilul timpul în prezent, cum arată o zi obișnuită din viața lui. O altă portocală ar putea fi destinată sfârșitului de săptămână pentru a vedea cum își petrec copii sâmbătă ori duminică.

Pe o altă foaie se va desena a doua portocală. O vom numi *portocala timpului ideal (sau imaginar)* sau cum i-ar plăcea copilului să-și petreacă fiecare oră, cum ar vrea să-și folosească timpul, dacă ar dispune în mod liber de el. Așadar, copilul va trece pe această portocală, pe fiecare felie corespunzătoare unei ore a zilei, ceea ce i-ar plăcea să facă în acea oră.

Dacă dispunem de creioane colorate sau carioca, copiii vor fi lăsați să coloreze fiecare activitate în mod diferit, pentru a avea o imagine mai clară. În felul acesta, diferențele apar mai ușor.

Vom constata astfel preocupările și interesele copiilor noștri, atracțiile, dar și aversiunile lor. Chiar și culoarea utilizată poate fi un bun indicator. Dacă se va colora cu negru anumite felii, precum școala, de exemplu, aceasta ar putea însemna o teamă sau poate un anumit grad de respingere, un negativism.

Vom putea constata, de asemenea, cât de mult folosesc copiii televizorul și calculatorul sau cât de mult și-ar dori să-l folosească în detrimentul altor activități; vom constata cât de dezechilibrat poate fi uneori programul de viață al unui copil, și aceasta într-o manieră simplă și eficientă. (Angeli, 2000)

Analiza conținutului celor trei portocale va scoate în evidență ponderea pe care o au în viața copilului școala și lectura, jocul, timpul petrecut în familie în comuniune cu părinții, timpul petrecut în natură sau în aer liber, timpul

dedicat activităților sportive sau practice și, bineînțeles, timpul afectat vizionării TV și calculatorului.

Următorul pas care ar putea fi făcut pentru a avea o imagine clară a efectelor mediei audio-video în viața mentală a copiilor ar fi întocmirea unei fișe de observație în care să fie trecute câteva dintre principalele abilitățile mentale superioare, notate cu un punctaj de la 1 la 10. Etalonarea poate avea ca reper ori nivelul superior pe care-l atingeau tinerii unor generații anterioare, ori nivelul de astăzi al celor mai buni elevi din clasă.

Iată care sunt abilitățile mentale a căror monitorizare este relevantă:

Atenția, concentrarea, hiperactivitatea, motivația, capacitatea de control a comportamentelor și emoțiilor, memoria de scută durată. La acestea trebuie adăugată notarea agresivității, a sociabilității și bineînțeles a succesului sau insuccesului școlar în cadrul căruia trebuie urmărite în mod special dezvoltarea limbajului și a exprimării corecte din punct de vedere gramatical și gândirea logico-matematică.

Corelarea ponderii avute de diferite ocupații în viața copilului cu parametrii activității mentale enumerați anterior va oferi cadrului didactic și părinților un material extrem de relevant pentru înțelegerea atât a efectelor pe care televiziunea și calculatorul le au în viața copilului, cât și a activităților care favorizează o dezvoltare mentală armonioasă și, bineînțeles, succesul școlar.

Deși testul poate părea complicat, el nu este greu de realizat de învățătorii și diriginții cu experiență, care își cunosc bine copiii din clasă. Chiar și numai jocul cu „portocala” poate oferi informații semnificative privind nocivitatea unei activități ca vizionarea TV sau, dimpotrivă, absența afectivității părinților sau a altor activități esențiale pentru dezvoltarea armonioasă a minții copilului. Cadrele didactice care vor realiza testul sunt rugate să ne transmită poștal pe adresa *Oficiul Poștal nr.53, CP 28 București* concluziile sau chiar formularele rezultate, pentru a contribui astfel la studiul pe care asociația noastră îl desfășoară.

De asemenea, la telefoanele: 021 3355495 și 0745033090 *Centru de prevenire și combatere a bolilor mentale din cadrul Asociației Pentru Apărarea Familiei și Copilului* poate fi apelat pentru consultații privind problemele de atenție și hiperactivitate sau pentru alte disabilități mentale dobândite.

Bibliografie selectivă

- American Psychiatric Association, *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, 4th edition, Washington, 1994.
- Anderson, D. și P. Collins, *The Impact on Children's Education: Television's Influence on Cognitive Development*, Office of Educational Research and Improvement, Department of Education, 1988.
- Angeli, Luciana Marin, *De vorbă cu Pinochio*, Editura Arc, Chișinău, 2000.
- Barber, A., *Net's Educational Value Questioned*, în: USA Today, p. 4D, 11 martie 1997, apud: Kimberly Young, *Internet Addiction: Symptoms, Evaluation and Treatment*, în: Innovations in Clinical Practice, vol. 17, Sarasota, Florida, 1999.
- Barkley, R., *What is the Role of Parent Group Training in the Treatment of ADD Children?*, în *Journal of Children in Contemporary Society* 19 (1, 2), 1986.
- Baudriard, Jean, *Strategii fatale*, Polirom, 1998.
- Berger, Arthur Asa, *Narratives in Popular Culture, Media and Everyday Life*, Thousand Oaks: Sage Publications, Sage London, 1997.
- Berger, Arthur Asa, *Television as an Instrument of Terror. Essays on Media, Popular Culture and Everyday Life*, Transaction Books, New Brunswick, 1980.
- Berger, Arthur Asa, *Media USA: Process and Effect*, Longman, New York, 1991.
- Brune, François, *Fericirea ca obligație*, Editura Trei, București, 1993.
- Bullen, P., N. Harré, *The Internet: Its Effects on Safety and Behaviour – Implications for Adolescents*, Departamentul de Psihologie al Universității din Auckland, Noua Zeelandă, 2000.
- Buzzell, Keith, *The Children of Cyclops: The Influence of Television Viewing on the Developing Human Brain*, California: AWSNA, 1998.
- Centerwell, B. S., *Television and Violence: The Scale of the Problem and where to go from here*, în *Journal of the American Association*, 267 (22).
- Comstock & Paik, *Television and the American Child*, Academic Press, 1991.
- Constantinescu, Mihaela, *Post/postmodernismul: Cultura divertimentului*, Univers Enciclopedic, București, 2001.
- Cristakis, D.A., Zummerman, F.J., DiGiuseppe, & McCarty, C.A. *Early television exposure and subsequent attentional problems in children*, *Pediatrics*, 113, 708-713, 2004.
- Daley, E.A., *Father Feelings*, New York, 1978.
- DeFleur, Melvin Sandra Ball, *Teorii ale comunicării de masă*, Polirom, Iași, 1999.
- Diamond, M., *Enriching Heredity*, Free Press, New York, 1988.
- Dobrescu, Paul și Alina Bărgăoanu, *Mass-media și societatea*, Editura SNSPA – Facultatea de Comunicare și Relații Publice, București, 2001.
- Drăgan, I., *Paradigme ale comunicării de masă*, Casa de Editură și Presă Șansa, București, 1996.

Deficiențele de atenție și concentrare, slăbirea capacităților mentale, a puterii de judecată și a motivației sunt probleme care se află de câteva zeci de ani în atenția cercetătorilor din lumea occidentală. În ultima vreme aceste afecțiuni au început să fie observate și la mulți dintre copiii și tinerii din țara noastră, sindromul anunțându-se a avea o largă răspândire în următorii 10 ani.

Cartea de față este primul semnal de alarmă, prima analiză temeinică a fenomenului în cauză. Ea oferă un prețios material informativ atât părinților sau celor care se ocupă de educația tinerilor, cât și tuturor celor care vor să înțeleagă pericolul pe care îl reprezintă tehnologia audio-video și cultura divertismentului pentru sănătatea mentală, pentru viața fiecăruia dintre noi.

Înțelegerea mecanismelor ce stau în spatele procesului disolutiv la care este supusă mintea omului în societatea modernă poate fi un prim pas pe calea reînțoarcerii la normalitate sau a menținerii în afara sferei de influență a modului de viață bolnav propus de televiziune, divertisment și, în ultimă instanță, de cultura nihilismului.

prof. univ. dr. Ilie Bădescu

